

no. 8067

OLTENESCELE

DE

B. PETRICEICU-HASDEU.

PATRU DISCURSURI
ORIGINELE CRAIOVEI
HRISTŪ și TUDORŪ VLADIMIRESCU

1810187

Păuși
negru

CRAIOVA

EDITURA LIBRĂRIEI S. SAMITCA

1884

TABLA DE MATERII.

I.

Pagina

Patru discursuri pronunțate în societatea «Românismul» (1869—1871):

- a.) Națiunea și Umanitatea.—Discursă cu ocasiunea primirei președinției, în ședința din 15 Noemb. 1869 3
- b.) Cosmopolitismul și Naționalitismul.—Discursul președințial de redeschiderea ședințelor, ținut în 26 Septembrie 1870 11
- c.) Causele și rezultatele cosmopolitismului. — Discursă președințială la inaugurarea anului III rostită în ședința publică din 24 Ianuarie 1871. 15
- d.) Discursul de deschidere la serbarea pe câmpia Cotroceni în memoria lui Tudoră Vladimirescu. 21

II.

Originele Craiovei (1230—1400) 25

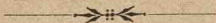
III.

Hristă și Tudoră Vladimirescu 131

I.

NAȚIUNEA ȘI UMANITATEA

PATRU DISCURSURI PRONUȚATE

IN

SOCIETATEA „ROMÂNISMULŪ“

1869—1871.

I.

DISCURSULŪ

D-LUI

B. P. HASDEU

Primindŭ președința Societății „Românismulŭ“, în ședința
din 13 Noembrie 1869.

Domnilorŭ,

Mi-ați oferitŭ președința acestei societăți.

O considerŭ mai multŭ de câtŭ o onóre, mai multŭ de câtŭ o plăcere, mai multŭ de câtŭ o manifestățiune: m'ați pusŭ, D-lorŭ, în stare de a lucra cu vigóre în înțelesulŭ convinționilorŭ mele.

Amŭ cređutŭ totŭ-d'a-una, că mântuirea némuluiŭ nostru consistă, nu în negurósele sfere ale abstracțiunii, ci numai și numai în stindardulŭ celŭ viŭ alŭ Românismuluiŭ.

Amŭ cređutŭ totŭ-d'a-una, că acestŭ mărețŭ drapelŭ nu póte fi ridicatŭ susŭ de nisce mâne vește-

jite, ci numai și numai de puternicul braț al junimei.

Românismă ca țintă, junimea ca glonț : o teorie întregă în două cuvinte !

Privindu-vă, mă simt fericit de a vedea realitatea în miniatură.

Suntem puțin d'o camă dată.

Nu ! suntem foarte mulți.

Semënța, din care se desfășură acellă bradă ală Carpaților, care ni apare ca un munte înfipt într'un alt munte, — e mënuntă și este uriașă totu'd-o-dată, căci arborele întreg se coprinde deja într'ênsa.

Leul este leu chiar când se nasce.

Astă-fel e și Românismul.

Dar o semënță, D-lor, lesne pôte fi strivită în fașă.

Aci e rëul.

Să veghiăm dëră ; să ne ferim de uneltirile vrășmașilor ; să apărăm simburele viitorului.

Indignațiunea se zugrăvesce pe fețele D-vostre : se pôte ore, ca Românismul să nu fie sicur tocmai în țera Românului ?

E rușine s'o spunem ; ar fi o greșală s'o ascundem, și o peire ca să n'o înțelegem.

Să cercetăm situațiunea.

Inamicul este pe jumătate desarmat, când începem a'lă cunosce mai de aprôpe.

Viermiî ceî mai periculoşi nu suntu din afară, ci se forméază din însuşi corpulă nostru gangrenatū.

Când bóla ajunge pêne acollo, omulū móre, dacă nu se lépădă în clipă de membrulū celū căđutū în putregiune.

Popórele — ca şi indiviđiū!

Bubă mai mare, dureri mai crude, agonie mai lungă, — écă tótă diferința.

Esistă la noi o legiune de ómeni, pentru cari unū Grecū, unū Turcū, unū Otentotū, unū Românū, — e totū una.

Eî pretindū, că meschina cestiune a nađionalitățilorū trebuie să se pérđă în grandiósa concepțiune a umanității.

Nenorociđii, eî nu sciu sau nu voescū a sci că adevératulū amicū alū genulū omenescū este numai acela, care 'şi iubesce mai nainte de tóte propria sea ginte.

Ce ađi đice D-vóstră despre unū tabloū, în care nu s'arū vedé de câtū o singură culóre?

Ce ađi đice despre o ariă, în care nu s'arū auđi de câtū unū singurū tonū?

Varietatea culorilorū constituă pictura; varietatea tonurilorū constituă musica; varietatea nađionalitățilorū constituă umanitatea.

Fie-care némū represintă în concertulū totalū o ideia diferită, fără care n'arū puté fi armoniă.

Precum tipografulū așéđă literă lóngă literă, totū așa Provedința a culesū nađiune lóngă nađiune,

combinându din diversitatea lor unirea unui «Cuvânt».

Lăsându ca Românul să devie Némțu său Muscalu, ați ștersu o culóre, ați supresu unu tonu, ați năbușitu o ideia, ați perdutü o literă: ați făcutü din umanitate o caricatură, o disonanță, o galimatiă!

Öre acésta se chıamă a iubi?

Amórea cea adevărată se manifestă numai în concretü: creându-și unü ideialü, sufletulü ilü intrupéză.

Indianulü este și mai sublimü de câtü cosmopoliții noștri; elü adórá natura întrégă, de la furnică și pêně la elefantü, de la paiü și pêně la bananü, dela grăunte și pêně la Immalaü!

Și causa: îi este lene a iubi!....

De ce să ne oprimü și noi la umanitate, cândü ne putemü întinde în elastica afecțiune asupra nefinitulü universalü?

Pentru ce să uítămü acele drăgălașe stelute, pe cari le putemü iubi prin telescopü?

Ridicolü în teoriă, cosmopolitismulü este în practică unü egoismü rafinatü!

E comodü a iubi umanitatea, cândü acésta ne scutesce de a vedé altü-ceva în lume afară de propria nóstră nulitate!

Pentru ca se vë convingeți, D-lorü, pêně la ce gradü de cinică ostentațiune s'a rădicatü, eram să dıcă s'a pogoritü la noi cosmopolitismulü, — îmi veți permite

a vë citi unŭ pasagiŭ, publicatŭ mai dë-ună-đi intr'o fóiă periodică, destulŭ de respândită.

Iată'lŭ :

Romănismlŭ? Ce'î acefa? In urechi frumosŭ lovesce,
Ce 'nsemnéză'î greŭ a spune, însă sună romănesce.
Cređi tu c'orŭ îndrăzni încă să deschidă a lorŭ gură,
Cândŭ vomŭ striga Romănismlŭ in politică 'n pictură?
Domnilorŭ, literatura rom. înescă să vë fie,
Artea fie romănescă, fiți Români in poesiă;
Industria și comerțulŭ să vë fiă romănesci,
Romănesci d'acumŭ să fiă dogmele bisericesci,
Maniera romănescă, fiți români in îmbrăcare,
Romănescă să vë fie bëtură și mâncare,
Mândrulŭ sóre susŭ pe ceruri romănesce să lucescă,
Căci română e d'asupra împărăția cerescă!....
Pré-frumosŭ le spuî aceste, însă camŭ brașovenesce!....

Prin urmare literatura nóstră nu trebuie să fie romănescă, arta nóstră nu trebuie să fie romănescă, poesiă nóstră nu trebuie se fie romănescă, industria nóstră nu trebuie să fie romănescă, maniera nóstră nu trebuie să fie romănescă, căci nisce asemeni pre-tensiuni suntŭ totŭ atâtŭ de absurde, ca și cândŭ arŭ propune cine-va romănisarea sórelui și a împărăției ceresci!

Este o adevărată nenorocire, că pêne și versurile de mai susŭ nu suntŭ scrise astŭ-felŭ, in câtŭ fiecare vorbă să fie luată dintr'o altă limbă!...

Scriëndŭ curatŭ romănesce, poetulŭ căđŭ intr'o grósă contradicțiune!

Nu toți cosmopoliții sunt atâtu de sinceri.

Unii dintre ei nu combat pe față românismul.

Ei posedă două stratageme ingenioase, ca să ajungă la același rezultat pe o cale mai sucită.

De'teiu : libertatea mai pe sus de naționalitate.

Un liberalism în culme !

Dar pentru ca cine-va să fie liber, câtă mai înainte să existe.

Românul nu mai există, din dată ce încetază de a fi român.

Devenind Muscal, el există ca Muscal; devenind Némț, el există ca Némț; însă ca Român — nu.

Babilonienii, Assiriani, Cartagiensesii, sute de națiuni stinse, nu mai există astăzi, nu pentru că n'au lăsat copii și nepoți, ci numai pentru că aceștia au uitat individualitatea lor națională.

Un mort are el nevoie de libertate?

Ce satiră !

Când această frumoasă tactică nu reușește, mai este o alta și mai dibace.

Noi am dori a lucra românesc, — ține oftându cosmopolitul mascat, — dar nu e oportun !

Oportunitatea cere să fim Turci, Tătari, Israeliti, pînă ce va veni o dată rîndul Românismului.

Ce este oportunitatea, D-lor ?

Negațiunea principiului.

Ce este principiul ?

Adevărul.

Oportunitatea este o minciună!

Arătați-mi însă unu singur popor, crescut prin regimul minciunei?

Așa se dumesnicesc numai sclavi, pe cari adevărul i-ar smulge de sub jugul despotului!

Nemic mare în lume n'a prins rădăcină fără să fi avut martiri.

Dacă apostolii lui Cristu ar fi judecat că nu era oportun a se espune la tortură, omenirea ar fi idolatrată pêne astăzi.

Rescôla lui Tudor Vladimirescu n'a fost oportună, de ore ce n'a reușit.

Revoluțiunea din 48 — de asemenea.

Cu teoria oportunității România s'ar mai sbuciuma încă sub talpa fanariotului!

Națiunile merg înainte numai pe calea principiului.

Cine se teme a fi Român totu-d'a-una, sub pretestu de oportunitate, nu e român nici o dată!

Cosmopolitu ca și cei-alți, densusu n'o spune verde și limpede, calculându a nu fi oportunu nici acesta!!....

Șiretu de meserie, elu uită că viclenia nu este nici măcaru unu semn de intelegință....

Așa dară, D-lor, dușmanulu celu mai neimpăcatu alu românismulu este spiritulu cosmopolitu, respânditu în țeră, mai multu saū mai puțin, sub diferite forme, când mai fine, când mai goso-

lane, când fățișu, când imbroboditū în larva libertății fără naționalitate seū alū oportunității fără principiu.

Din fericire, elū nu ne pōte amāgi.

Junimea este incapabilă a trăi în minciună și în metafisică: îi trebuie adevărū și viață!

Plină de forțe, ea nu le ascunde precumū se pituleză slăbiciunea: pēnē și apatia'i aparinte este somnulū unū Vesuviū!

Neatinsă de miasma corupțiunii, ea caută să și esercite puterea pe calea binelui; pēnē și rătăcirile sale suntū ca sufletulū alunecatū în trecătū pe luciulū unū cristalū.

Neamețită prin vârtejulū străinătății, ea nu s'a deprinsū a și batgîocuri légănulū: dovédă acéstă societate!...

Iată de ce, D-lorū, vē mulțumescū din adânculū consciinței, că m'ați cređutū destulū de tēnērū între cei bētrāni pentru ca să pociu înțelege aspirațiunile și să împartū speranțele D-vōstre.

Să trăiască Romānismulū!..

Elū este pentru noi prima condițiune, pentru ca să putem iubi umanitatea.

Elū este pentru noi prima condițiune pentru ca să putem iubi libertatea.

Elū este pentru noi prima condițiune pentru ca să putem iubi adevărulū.

Romānismulū este umanitate, libertate și adevărū...

Cosmopolitismulū — egoismū, sclaviă și minciună!..

COSMOPOLITISMU ȘI NATIONALITISMU.

Discursul președințial de redeschiderea ședințelor societății „Românismul“, ținută în 26 septembrie 1870.

Și ecă o muiere Chananeiană eși dintr'acele hotarē, strigă lui grăindū : »fie'ți milă de mine, «Dómne, fiulū lui Davidū! . . .»

Iară elū răspundēndū đise : «nu suntū trimesū, ce numai «cătră oile cele perite a case «lui Israilū.»

Darā ea veni și sē închinā lui, grăindū : «Dómne, ajută-mi!»

Iară elū respundēndū đise : «nu-ī «bine a lua pâinea feciorilorū și «a o arunca cânilorū.

Măntuitorulū, Mat. XV, 22—26 (după edițiunea din 1648).

Domnilorū.

Suntū doue lune, de când nu ne-amū vēđutū. Pré-puținū și pré-multū totū-d'o-datā.

Doue lunē d'abia rădică din sēmēnță unū firū de erbă; doue lune rostogolescū după pedestalurī secolare împērățiile cele maī strălucite; doue lune — nemicū pentru unū atomū și o eternitate pentru unū colosū.

Ce contrastū!

Dar tocmaī acéstă estremă fragilitate umană in fața mersului domolū și trăgēnatū alū naturei întregi, — ne îndémnă a fi pururea în pază, pururea observāndū legile lumii morale, pururea calculāndū

relațiunile dintre cauze și efecte, pururea paralisându catastrofa séu asigurându succesul prin puterea cugetării, care nu este decât programă acțiunii.

În intervalul despărțirii noastre s'a petrecut un mare eveniment.

Este rebelul franco-german.

Electrisați prin suferința fraților nostri din Gallia, noi am oftat, am plâns, am gemut.

Acum înse, în urma unei sincere expansiuni, să oprim pentru un moment prin stavila rațiunii impetuosul torinte al simțimentului.

Să ne întrebăm cu sânge rece: care să fie secretul triumfului prusian și al calamității franceze?

Pentru noi-unii acesta nu este o chestiune de actualitate politică, ci o problemă eminentă științifică.

Și dacă m'am decis a o atinge anume de'naintea d-v., o fac numai și numai în vederea sublimei ținte, pe care și'a propus-o societatea «Românismul».

Acastă asociațiune a fost efectul unei necesități.

Ea trebuia, și de aceea este, și de aceea va fi.

Grupându-ne pentru prima oră prin impulsul unei comune aspirațiuni, noi ni-am fost dis: România pere prin cosmopolitism, de nu se va găsi un pumn de cetățeni, de junii, de apostoli, cari s'o rechiame de timpuriu la calea naționalității.

Așa ți Domnilorū ?

Așa este.

Inse de unde scieați d-v. cu atâta convicțiune, că generalitatea cosmopolită trage după sine peirea individualității naționale ?

Era o teorie.

Lipsia practica.

Teribilul duelă dela Rină a venit să demonstre prin faptă ceea-ce d-v. concepurăți în ideia.

Prusia învinge, din nenorocire ; ea învinge, pentru-că urmăzează unuî drapelă națională : *Germanismă*.

Francia este învinsă, éroși din nenorocire ; ea este învinsă, fiindă-că aroganta neprecepere a unoră ómenî de Stată i-a legatū brațele, i-a trândăvitū ânima, i-a zăpăcitū mintea prin *Umanitate*.

E destulă a đice, că președintele Parlamentulă lui Bonaparte era ună Némțū : *Schneider*.

E destulă a đice, că ministrulă celū maî influinte ală actualăi Republice, arbitru de Justiția și arbitru de Resbelū totă-d'o-dată, este ună Evreū : *Crémieux*.

E destulă a đice, că geniulă celū maî superbū ală Francieî, marele Victorū Hugo, nu se sfiesce a striga într'ună palidū manifestū : de ce să ne battemū cu Germaniî, cândū suntemū *omū și omū !*

«Omū și omū,» negațiunea naționalismulă, înscrisă cu littere rabinice pe logele franc-maçonilorū, — aci este pogorișulă Francieî.

«Omū și omū,» — điceaū cu ună aerū filosoficū 50,000 de cetățeni din Nancy, lăsându-se palmuiți

și despuiați în voiă bună de cătră patru soldați prusiani!

«Omă și omă,» — Schneider, Crémieux séu Bismarck, totă una!!

Acei ce confundă naționalitățile într'o singură abstracțiune chaotică a umanității, de ce óre să nu facă încă ună pasă înainte: dobitocă și dobitocă?

Francesulă este omă, ca și Germanulă; Germanulă este omă, ca și Francesulă; dar omulă în genere, fie Francesulă séu Germanulă, este animală ca și hiena, care'i desgrópă și'i mănâncă pe furișă cadavrulă.

O consecință logică a patimei de a generalisa!

Să dea Provedința, ca surora nóstră mai mare din Apusă să înțelegă cu o óră înainte absurditatea cosmopolitismulă.

Atuncă și numai atuncă ea va fi nebiruită.

Celă puțină nouă, coloniei lui Traiană delă Dunăre, să ni profite de o camă dată durerósa lecțiune de familiă.

Să fimă Română mai pe susă de tóte.

Ca Română să nu uítămă, că suntemă Latină.

Nu mai Română și nu mai Latină.

Đică «numai», și mă grăbescă a da chiăia cu-vântulă.

Ceea-ce nu se perde, n'are nevoiă de veghiare, Așa este calitatea de omă.

Chiară decă amă voi s'o renegămă, și totă încă vomă conserva nestrămutată sigiliulă lui Adamă.

Ôre totu așa de sigură să fie și *naționalitatea*?
Cine n'o iubesce, n'o conservă.

Să păstrăm d'era cu o fanatică gelosiă acestu
gingașu tesauru, pe care pôte să ni'lă răpescă într'o
di pentru totu-d'a-una pestifera suflare a demonu-
lă de monotoniă, distrugându în cale-i ori-ce va-
rietate, reducându armonia la unu singuru tonu,
încarcerându lumina într'o unică rađa, ucidându
originalitatea prin imitațiune, sugrumându entusias-
mulu prin apatiă, înlocuindu lupta prin inertiă și
depunându vieța în mormentu!

Acesta este nivelulu cosmopolitu, dușmanulu celu
mai înviersunatu alu adevăratei umanități, pe care
o pogoră pêne la o brută uniformitate.

Trăescă Naționalismulu!

III.

CAUSELE

ȘI RESULTATELE COSMOPOLITISMULUI.

Discursu președintialu la inaugurarea anulu III alu
societății „Romănismulu“, rostitu în ședința publică
din 24 genariu 1871.

. Un nuovo
Ordin sorge di cose, una novella
Norma civile, ed il passato è scuola
Del prudente avenir. . . .

MONTI.

Domniloră,

Din doue puncturi de vedere mă cređu datoru a des-
chide acéstă ședința prin câte-va cuvinte introductive.

Pe de o parte serbându aniversarea societății, noi nu putem a nu ni aduce a-minte cu toții originea, ideia, ținta micului nostru grup: «Romănismul», adică lupta principiului național contra usurpațiunii cosmopolite.

Pe de altă parte, alesu de trei ori în fruntea aspirațiunilor D-v., n'așu poté arêta mai bine omagiul meu de recunnoscință, decâtu întreținându-vă despre ceea-ce vă mișcă, ceea-ce vă dore, ceea-ce vă întrunesc.

V'amu vorbitu pentru ultima dată după calamitatea de la Sedan.

Ne întelnimu acum după catastrofa dela Paris.

Amu plânsu atunci, plângem cu atât mai multu astă-đi durerosa esperiință a unei scumpe surori; dar plângendū în fața rezultatului, cată să meditămū asupra causei, pentru ca nu cumu-va unū desnodământu analogū să ne surprindă pe noi-înșine, cufundați într'o stêrpă bocire.

Când unū omū cade séu o națiune se poticnesce, a înțelege sorgintea reului este unica garanție de vindecare, decă nu pentru victimă, celū puțin pentru tôte gemenele sale presinți și viitoare.

Ceea-ce pregătise desastrulū Franciei, a fostu adormirea simțului naționalū, dilatatū pêne la disparițiune prin cultulū unei universalități nedefinite.

Visândū a deveni lume și încetândū de a fi Franciă, asemenea alchimistului din evulū mediū, ea perdea aurulū celū adevăratū în ilusiune de a căpeta unū aurū imaginarū.

Imperiulă spulberată, Republica moșteni toga lui Cesară, dar buba remase totă bubă, căcăi nu în forma guvernului se ascundea cangrena.

Măine Regalitatea va înlocui Republica, totă așă de lesne precumă poi-măine se pote re’ntorce Imperiulă, și totuși slăbiciunea va persiste, pe cătă timpă lipsesce miraculoă gimnastică a naționalismului, singură aptă, fie sub despotismă séu în libertate, a forma Achillă în țéra Mirmidoniloră.

Din norocire, lumina începe a licări în ânimele și’n mințăle Francesiloră.

Cu căte-va septămăni înainte, Dictatorulă din Bordeaux scriea cerculări prefectorale, în cară Umanitatea era la totă pasulă și Francia nicăiri.

Astă-dă acela-și Gambetta dăce într’o epistolă cătră eruditulă Littré; «noă perimă prin necunoștință istoriei naționale».

Ce metamorfosă!

Dacă piloță Imperiului și aă Republicei, în locă de a fi curtesani și advocați, ară fi consultată la timpă busola istoriei naționale, pe care o regretă pré-tărdăiu, ei s’ară fi convinsă cu o oră înainte, că Francia a fostă mare și tare numai atuncă, căndă voia a fi Franciă.

Celă multă Latinitate.

Atăta!

Jeanna d’Arc;

Enrică IV;

Richelieu;

81017

Colbert :

Acestea sunt puncturile culminante.

Au trebuit sute de mii de cadavre, turtite sub o imensă panoramă de ruine, pentru ca să revinim în agoniă la eterna maximă a lui Socrată : «cunnósce-te pe tine însu-ți»!

Francia a fost paradisiul, dar nu și patria narcoticeii doctrine : «om și om».

Cosmopolitismul s'a născut printr'o consecință firească în Elveția și'n Statele-Unite, precum acțiunea climatologică nasce în Egipt ciumă și locustă.

Acolo unde naționalitatea nu există, toate națiunile fiind cusute într'o peticărie de paiăț, este absurd a cere naționalism.

Contrabandistii înse n'au voit să observe absurditatea și mai flagrantă de a nu-l vedea acolo, unde naționalitatea constituă un adevăr geometric.

Elveția și Statele-Unite sunt fruntea civilizațiunii!

Așa strigă admiratorii «Parisului în America.»

Naturala concludsiune a acestei premise este :

Civilizați-vă ca cei dela Zurich și de la Washington.

Epilogul :

Cosmopolitism !

Să judecăm un moment.

Fără naționalism progresul poate ajunge la apogeu, dar numai progresul material, progresul brut, progresul vitei.

E sublimă în această privință parabola biblică a turnului dela Babilon.

Omenii s'arū fi urcatū în cerū, decă speriată Divinitate nu se grăbia a amesteca tóte limbele, producēndū în lumea primordială unū feliū de Elveția séu de Statele-Unite.

Naționalismulū este o condițiune esențială a tuturorū creațiunilorū mari în sfera ideeī.

Ceea-ce ȳ originalitatea pentru unū individū, este naționalitatea pentru unū poporū.

Reduși la caracterulū generalū de bipede umane, noi ne învėrtimū exclusivamente în preocupățiunea curatū zoologică de a satisface materia prin materiă : să trăimū bine, să mănăcămū bine, să ne 'mbrăcămū bine, să ne mișcămū bine, tóte bine în simțulū vulgarū alū cuvėntului.

O furnică perfecționată !

Arėtați-mi în Statele-Unite și'n Elveția unū Bacon unū Shakspeare, unū Gibbon, unū Leibnitz, unū Goethe, unū Niebuhr, unū Corneille, unū Molière, unū Descartes, unū Montesquieu, unū Dante, Ariosto, Petrarca, Vico, unū mare pictorū, unū mare scultorū, unū gigantū în sciință, în arte séu în inspirațiune, în fine unū adevăratū omū, căci materia este a animalului și numai omului ȳ aparține geniulū!

În locū de aceștiă cosmopolitismulū ni oferă cėsornice de la Geneva și drumarile de ferū cu caī!

«Civilisațiunea americană,—dice celebrulū economistū italianū Boccardo, — este unū corpū cu membri de uriașū și cu unū căpușorū de copilū! Ner-

«vóse și puținți suntú brațele; săracă și îngustă e
«minte. Cîdatú lucru! Intr'unú secolú întregú de
«cea maí liberă și cea maí prosperă vieță, Statele-
«Unite nu ni-aú datú încá nici o literatură, nici o
«filosofiă în propoziune cu mărimea și importanța
«lorú politică. Elementele materiale de civilizațiune
«sunt grămădite în culme, dar nu ajungú multe
«din elemente morale...»

Acéstă rigurosă constatare, pe care o face fran-
camente tocmaí unú autorú cosmopolitú fără să-í
înțelegă elú însu-și greutatea, se aplică cu atátú
maí multú cătră obscurele cantóne svițereze.

Este reversulú medaliei...

Republice ca Statele-Unite și Elveția aú fostú și'n
Grecia antică, dar Grecia antică a produsú totuși
pe Platonú, pe Aristotele, pe Tucidide, pe Omerú,
pe Anacreonú, pe Fidía, pe Apelle...

De ce?

Era o naționalitate.

Astú-feliú de republice să imiteze la noi acei ce
confundă cosmopolitismulú cu ideia republicană.

Séu maí bine, să nu imiteze pe nimeni: fie Ro-
mâni și numai Români!...

Amú începutú prin imagini triste: Sedanú și Parisú.

Voíú inchiăia, Domnilorú, printr'o perspectivă de
speranță.

Capitala Italiei se mută la Roma.

Latinitatea n'a peritú.

Trăescă Románismulú!

IV.

DISCURSULŪ DE DESCHIDERE

LA

SERBAREA PE CĂMPIA COTROCENII ÎN MEMORIA

LUI

TUDOR VLADIMIRESCU.

Domnilorŭ,

Amŭ ascultatŭ serviciulŭ divinŭ, în memoria lui Domnu-Tudorŭ.

Mișcatŭ împreună cu Dv. de accentele religiunii, să'mi permiteți a începe și eu prin cuvintele Evan-geliului.

Măntuitorulŭ a ȃisŭ: «Rodulŭ ese din grăuntele celŭ putrezitŭ în pămêntŭ.»

Acêstă învățatură se aplică d'o potrivă la omŭ și la plantă.

Viitorulŭ unei națiunii resare din cadavrele stră-bunilorŭ.

Nici o dată România nu va scôte din sînulŭ seŭ florŭ și pόμε, dacă nu va sôrbe mai ântâiu mêduva puterii și a virtuții, succulŭ iubirii și alŭ sacri-ficiului, aburulŭ sângelui vêrsatŭ pentru țeră, din mormintele acelora, cari s'aŭ făcutŭ ei pulbere pen-tru ca să ni se lase nouê sufletulŭ!

Grăunții cei putreziți în pămêntŭ ai nêmulŭ ro-

mănescu, suntu ósele unui Mircea, Stefanu, Mihaiu, Grecenu, Mironu Costinu, Hora, Şincaiu, sute şi miu.

Acesta este cimitirulu, în care, din sementa cea ingropata a întelepciunii şi a bărbătiei strămoşesti, decă ne vomu da dulcea ostenela de a mai mişca din candu în candu uitatele brasde, séu celu puşinú câte una din ele, va înflori o noua Romania.

Ecé ceea ce ne-a intrunitu astă-đi.

Amu venitú aci pentru a sgandari lespedeá funebrá a lui Domnu-Tudor, scápărându din grăuntele celu putređitu alú martirulu ideeí naşionale o neperitoare schinteiá de vieţá curatú romána!

Suntu acumú tocmai cincí-decí de ani, şi tocmai pe acéstá câmpia a Cotrocenilorú, capitanulu pandurilorú de peste Oltú strigase din báerile animei: alú Românulu este cuíbulú românescú şi numai alú Românulu!

Elú căđu, căđu victima sublimulu şipétu de renaşcere. căđu prinosú de rescumpărare pe altarulu naşionalismulu, dar n'a căđutu singuru, ci trăgându în prăpastie cu densusú dominaşiunea cea veneticá a Fanariotulu!

Cu anulú 1821 se începe istoria moderná a Romaniei; cu anulú 1821 se curmá véculú nostru de miđu-locú, periodulu de întunerecu, epoca de ruşine sub jugulu plăcintarilorú din Tarigradu, unú lungú secolú de palme pe divina icóná a lui Bade-Traianú; cu anulú 1821 se redeşéptá din durerósa'i letargia consciinţa naşionalá a ramurei latine de pe ţermii Dunării.

Ceea-ce s'a făcutu d'atunci și pêne astă-dî, — trecu pe d'assupra.

Nu voescu a turna veninulu muștrărilor în cupa acesteî serbări, pe care așu dori din totu adânculu sufletulu să devină câtu mai curêndu o horă de împăcare a întregulu poporū românū, în câtu numai lipsa de mișu-lóce a pututu împedeca societatea «Romănismulu» de a chiăma pe toți de acela-și nume și de aceea-și limbă la agapea înfrățirii naționale sub grandioasa umbră a lui Domnu-Tudorū!

Orî-câte rele să se fi străcuratu după 1821, simțulu românescū nu se mai stinge!

Inchipuiți-vē, Domnilorū, că acéstă întinsă câmpiarū fi acoperită cu stolori de lócuste.

În locū de verde, vi s'arū păré că vedeți numai negru.

Ei bine, mulțumită anulu 1821, eū nu m'așu speria nici chiărū atuncea.

Lócustele suntū mari, dar suntū puține, alătura cu nenumăratele fire de érbă, și aceste nenumerate fire de érbă suntū Romăni.

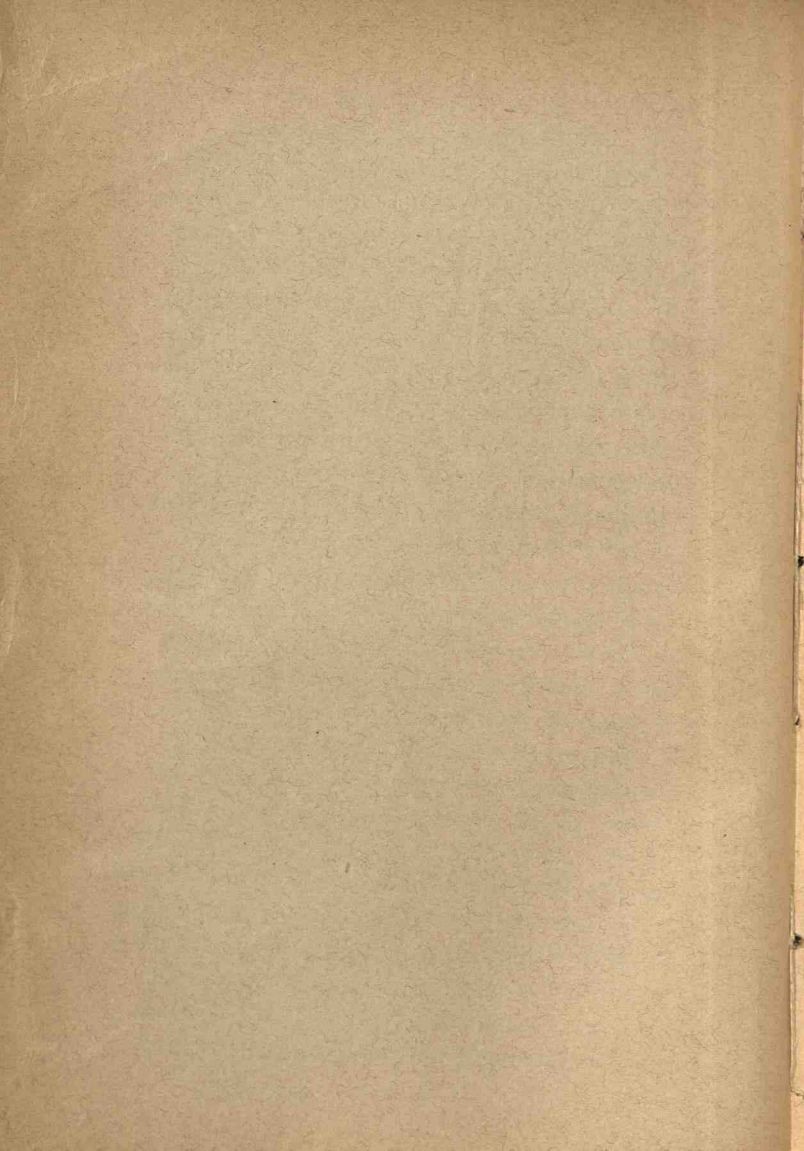
Lócustele cutropescū, mănâncă, distrugū, dar nu și răděcina, și acéstă nemuritoria răděcină este Romănismulu.

Locustele suntū mari, cutropescū, mănâncă, distrugū, dar se găsește totū-d'a-una, la unū momentū predestinatū, câte un plugarū ca Domnu-Tudorū.

Să trăescă Romăni!

Să trăescă Romănismulu!

Să trăescă memoria lui Vladimirescu!

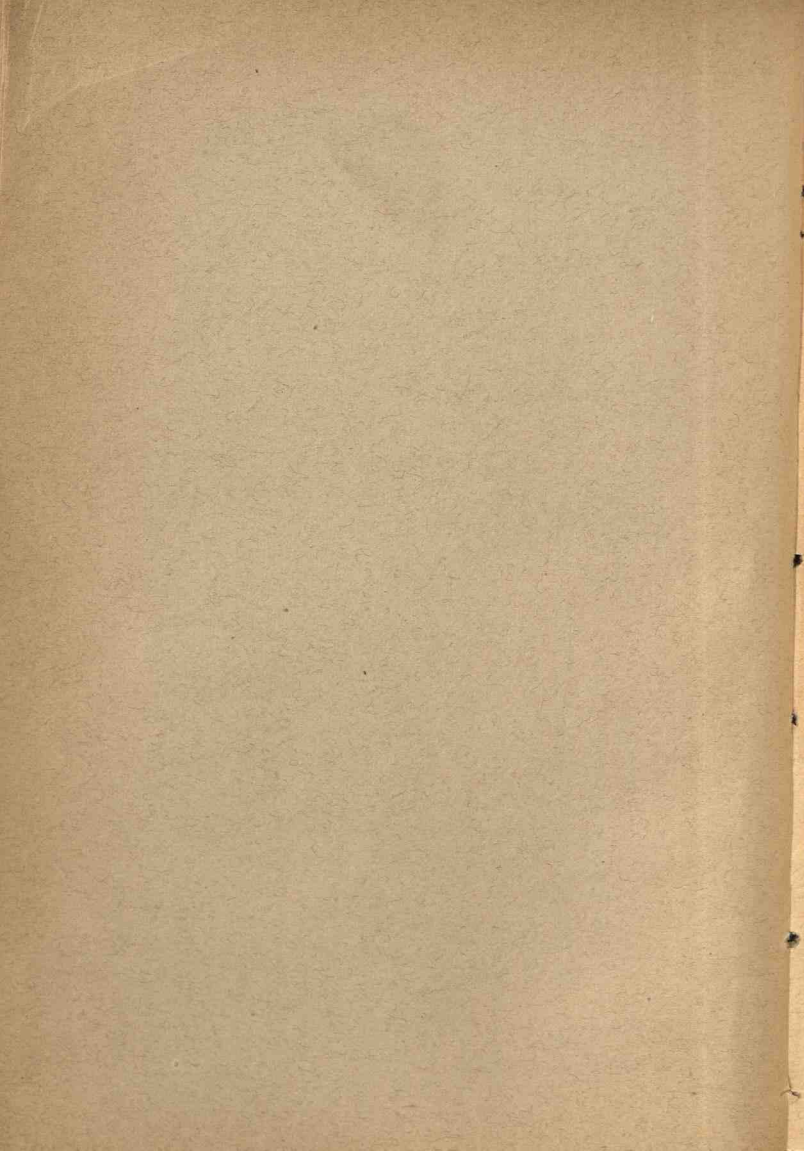

II.

ORIGINELE CRAIOVEI

1230—1400.

ORIGINILE CRAIOVEI

1230-1400.

§ 1.

LITERATURA CESTIUNI.

Doi scriitori greci, Dionisiu Fotino și anonimul publicat de frații Tunusli, ambi de pe la începutul secolului nostru, au combinat cei de'ntăiu dacă nu mă 'nșelă memoria, o teorie despre originile actualei capitale a Olteniei.

Fotino dice:

«Pe timpul acela craiul Ión al Bulgaro-românilor stăpânind și peste cele cinci districte de peste Olt ale Daciei, sub el s'a fundat Craiova, numită asfă-fel după numele lui, fiindcă românesce și bulgăresce Ión se chiamă *Iova* sau *Ivană*, iar regele *kratiu*, de unde *Craliova*: domnia lui Ión. Acest craiu Ión, l a 1205, a clădit în Craiova și vechia biserică numită Bănésa cu hramul marelui martiră Dimitrie.»¹⁾

¹⁾ Fotino, *Ιστορία τῆς πάλαι Δακίας*, Viena, 1818, in-8, t. 1, p. 282—3: *Κατὰ τοῦτων τὸν καιρὸν οὗτος ὁ Κράλης Ἰωάννης τῶν Βουλγαροβλάχων ἔργον ἐξουσιαστῆς καὶ τοῦ Μπανάτου τῶν πέραν τοῦ Ὀλκου πέντε θεμάτων τῆς Δακίας, ὑπὸ τοῦ ὁποίου ἐθεμελιώθη*

De unde va fi luat² Fotino, că împăratul³ Ionițiu din dinastia Asanilor⁴ «stăpânia și peste cele cinci districte ale Olteniei» și că lui i se datorește biserica «bănescă» a sântului Dimitru din Craiova, pe care o va fi clădit⁵ anume la anul⁶ 1205, nici mai curând⁷, nici mai târziu⁸ acesta nu se scie.

Anonimul⁹ Tunusliilor¹⁰, rostind¹¹ o părere analogă, are aerul¹² de a o sprijini pe o fântână istorică; în realitate însă, când îl¹³ cumpănesc¹⁴ mai de aproape, este și el¹⁵ tot¹⁶ atât¹⁷ de obscur¹⁸ ca și Fotino.

Iată cuvintele sale:

«Petru și Asan, doi frați Români cari făcuseră «în țera lor¹⁹ o biserică în numele marelui martir²⁰ «Dimitrie.»

Apoi mai departe:

»Aice cată să spunem²¹, că acești doi frați e-
«ra²² din domnitori²³ celor²⁴ cinci districte ale Cra-
«iovei²⁵, căci acolo este și biserica cu serbarea ma-
«relui martir²⁶ Dimitrie, numită Bănescă, precum²⁷
«din hrisovul²⁸ fundatorului²⁹ ei se vede.»³⁰)

καὶ ἡ Κραιώβα ὀνομασθεῖσα ἀπὸ τὸ ἴδιον αὐτοῦ ὄ-
νομα, διότι κατὰ τὸν Βλαχικὸν ἰδιωτισμὸν καὶ Βουλ-
γαρικὸν ὁ Ἰωάννης λέγεται Ἰώβας, ἢ Ἰβάν, ὁ δὲ βασι-
λεὺς Κράλης, ὄθεν τὸ Κραιώβα σημαίνει βασιλείαν
Ἰωαννοῦ. Οὗτος (1205) ἔκτισε καὶ τὴν παλαιὰν ἐκ-
κλησίαν ἐν ταύτῃ τῇ πόλει καλουμένην Μπανιάσσαν,
ἐπ' ὀνόματι τοῦ μεγαλομάρτυρος Δημητρίου.

²). Tunuslii, *Istoria Țerei-Romănesci*, trad. G. Sion, Bucur., 1863, in-8, p. 10-11.

Ce felu de «hrisovă ală *fundatorului*,» de vreme ce se pretinde a fi fostu doi fundatori, ér nu unul?

Orî-câți fundatori să fi fostu, unde óre și în ce condițiuni se va fi aflându acelú problematicú «hrisovú» ?....

O dată asvărindu-se în circulațiune de cătră Fotino și frații Tunusli acéstă genealogiă a Craiovei, alții s'au grăbitu a o reproduce fără controlu, uneorî mai împodobită cu ipotese secundare tot atâtú de nedovedite.

«Craiova — dice d. Cesar Boliac — doit son nom «et sa fondation à un empereur roumain, nommé «Ionitza-Atsan, qui régnait au commencement du treizième siècle.»³⁾

Aci lucrulú se afirmă deja pur și simplu, ca și când arú fi o axiomă asupra cării nu se discută.

«Craiova — dice d. Pappazoglu — ville bâtie au «10me siècle par le roi Iovan qui lui donna son nom.»⁴⁾

Iată împératulú Ionițiú strămutatú pe negândite în secolulú X, sáringú în susú peste doué sute de aní!

«Craiova — dice d. T. Margot — este unú orașú «fóрте anticú; se pretinde că mai ántáiu fu o cetate dacică ce se dárimá de cătră Romaní, cari

³⁾ Bolliac, *Topographie de la Roumanie*, Paris, 1856, in-8 p. 23. — Cf. *Buciumulú*, 1864. p. 1117.

⁴⁾ Pappazoglu, *Guide du voyageur de Séverin à la Mer, noire*, Bucuresci, 1863, in-16, p. 29.

«apoi înălțară pe loculū acela unū orașū noū cu numele de *Castra-nova* (tabără nouă); în urmă *Craiulū* «*Ĭovan* (Ioaniță), regele Bulgarilorū și alū Românilorū, îlū maī mări, îlū înfrumusețā și 'lū ocoli cu «fortificațiunī noue și maī întinse, pe la anulū «1180, și 'ī dede numele seū, și d'atunci se numi «*Craïova.*»⁵⁾

Ce de maī floricele, începēndū de la *Castra-nova* pīnā la «ocolire cu fortificațiunī noue și maī întinse» de cătrā împēratulū Ionițū «pe la anulū 1180,» adecā cu vr'o douē-șeci de anī înainte de urcarea sa pe tronū!

»Jean, roi des Valaques et des Bulgares — ne «spune d. Ubicini — possédait aussi le banat de «*Craïova*. Il passe pour le fondateur de la ville qui «porte ce nom, formé du sien (*Cral* ou *Craï*, roi; «*Iov* ou *Ivan*, Jean). Il y fit, dit-on, construire l'église Banesa, qui existe encore aujourd'hui»....⁶⁾

Și șicēndū acestea, d. Ubicini citēzā pe Fotino. Nu maī vorbescū despre maī mulți alți cari, simpli compilatori, dacā aū repetatū și ei aceeași aserțiune, celū puținū n'aū pretinsū nici o datā de a fi istorici saū archeologi, astū-felū că li se pōte ȳerta o erōre luatā cu bunā credință din a doua mână.⁷⁾

⁵⁾ T. Margot, *O victoriā în cele șapte-spre-șeci districte ale Romāniei*, Bucur., 1859, in-8, p. 51.

⁶⁾ Ubicini, *Provinces d'origine roumaine* p. 29, în *L'Univers pittoresque*.

⁷⁾ Frunșescu, *Dicționarū topograficū*, Buc., 1872 in-8, p. 143.

§ 2.

BISERICA St. DUMITRU DIN CRAIOVA.

Fotino și anonimul Tunusliilor, susținându origina asanică a lui St. Dumitru din Craiova, se pară a fi avut în vedere un pasagiu din Bizantinul Niceta Choniatū, scriitor de pe la finea secolului XII, care ne spune, ca fântână contimpurană, cum că frații Petru și Asan ar fi zidit o biserică în onoarea lui St. Dumitru.

Acésta biserică însă a fraților Petru și Asan va fi fost ea clădită în România?

Nu.

Îată pasagiul, astū-felū după cum ilū traduce bătrânul Cantemirū:

«Vlachū, de 'ntăiū socotindū greuimea lucrului spre
«ceea ce îi trăgea Peter și Asan să se plece, se te-
«mea; ci ei, pentru ca să rădice acea frică din
«inimele nărodului, aū pusū de aū ziditū o biserică a
«pré-minunatū marturului Sfântului Dimitrie. După ce
«aū săvârșitū biserică, precumū șisemū, să fie adu-
«natū într'insa mulți ómenī, și din partea bărbătéscă
«și din partea femeiască, cariū îndemoniți fiindū, cu
«ochii roșii, cu genele întórse și cu pèrulū imprăștiatū,
«și alte tóte câte acelū felū de ómenī facū deplin le fă-
«cea, pre aceștiia i-aū invēțatū în toropirea lorū să
«dică, precumū așa va Dumneșeū, ca *de aci îna-*
«*inte némulū Bulgarilorū și a Vlachilorū, lepădândū*

«jugulū celū ce de multū îlū purta, să-și dobândescă
«volnicia lorū....»⁸⁾)

Prin urmare, biserica în cestiune se afla anume
acolo unde locuiau împreună Românii și Bulgarii,
fiind de o potrivă apesați de Greci; nu dară în Ol-
tenia, ci în Balcani.

În adevăr, în acea parte superioară a Balcani-
lorū care se chiamă «munții de la Sliven,» primulū
Asanū, după fântănele istorice bulgare, înființase
vr'o doă-zeci și patru de mănăstiri, formându ca o
republică călugărească în felulū aceleia de la Săn-
tulū-Munte.⁹⁾

Tóte acestea însă n'aū aface cu capitala Olteniei.
Fotino și anonimulū Tunusliilorū nu înțelesese
textulū lui Choniatū.

Însărcinatū mai de-ună-đi de vechiulū meu amicū,
actualulū ministru alū instrucțiunii publice d. G.
Chițu, cu o excursiune archeologică la Craiova, amū
găsitū biserica «bănescă» a sântului Dumitru în ruine,
ploândū în intru din lipsa de acoperișū, iar zi-
dulū, crăpatū pretutindenī, abia mai stândū în pi-
cióre grațiā unui brăū de ferū ce 'lū incinge pe la
mijlocū; inscripțiunile însă s'aū conservatū d'o cam
dată tóte într'o stare pasabilă, dintre carī cea mai

⁸⁾ Cantemir, *Chroniculū Romano-moldo-vlachilorū*, t. 2. p.
252.—Stritter, *Memoriae populorum ad Danubium incolentium*,
Petropoli, 1774, in-4, t. 2, p. 674

⁹⁾ Rakovsky, *Niakolko rieczi o Asieniu pīrvomu*, Bīelgrad.
1860, in-4, p. 64.

vechie, în pridvorü d'asupra uşei, este de la Mateiü Basaraba din anulü 1652, unde se ñice că :

«In numele Tatälui şi alü Fiñului şi alü Sfântului «Duhü, întru sfânta în Troiţă şi întru Dumneðeire ne-«despărñită în vecü aminü, cu puterea milostivului «Dumneðeü ziditu-s'au acéstă sfântă beserecă şi s'a «făcutü *din temeliä de iznovü...*»

Slavismulü iznovü însemnându «pentru a doua óră,»¹⁰⁾ indicä o *restaurañiune* de către Mateiü Basarabü ; acéstă restaurañiune însä făcendu-se «din temeliä,» resultä cä clädirea fusese mai nainte deja atätü de dărămatä, în câtü pe la 1652 nu mai era de nici o trébä.

Archidiaconulü Paulü de Aleppo, cândü a visitatü Craïova în 1660, numai cu optü anï în urma in-scripñiunii de mai susü, i s'a spusü cä biserica sântului Dumitru este în totalitatea ei o operä de ale lui Mateiü Basarabü.¹¹⁾

Acésta vrea sä ñicä: «s'a făcutü *din temeliä* de iznovü.»

În curte, fañä cu intrarea în bisericä, se mai vedü totuşi urmele unei clopotniñe, a cärii zidäriä este comparativamente mai vechie, deşi nu multü diferitä, astü-felü cä a pututü aparñine fundañiunii anterióre.

¹⁰⁾ Miklosich, *Lex. palaeoslov.*, p. 454.

¹¹⁾ Paul of Aleppo, *The travels of Macarius*, London. 1835. «in-4, t. 2, p. 364: «They conducted us into the large stone «church, built by the late Matthi Voivoda, in te name of «St. Demetrius».

Între epoca restaurațiunii la 1652 și epoca primei clădirii, despre care ne lipsește un dat cronologic, trebuia să fi trecut la mijloc, un interval destul de lung, de o-re-ce Matei Basarabă nu mai găsisse bună nici chiar «temelia».

Avându în vedere această împregiurare și luându totu o dată în considerațiune felul de zidărie al urmelor de clopotniță, am crede că biserica cea primitivă va fi fost făcută cu vr'o doi secoli înainte de restaurațiune.

Un *maximum* de doi secoli!

Nemică nu ne îndemnă de a ne urca mai sus, er mai alesă tocmai până la împăratul Ionițiu, peste patru-sute de ani înainte de Matei Basarabă.

Nu e fără însemnătate epitetul de «Bănescă» ce se dă bisericii lui St. Dumitru din Craiova.

Primul *ban* al Olteniei cu reședința în Craiova, în loc de capitala cea antică dela Severin, se pare a fi fost Barbu Basarabă, supranumit de aceia «Craïovescul», bisericosul fundator al mănăstirii Bistrița.¹²⁾

Elu a trăit cam între 1450—1510.

O biserică «bănescă» în Craiova datază cel mult din timpul acestui personaj, de vreme ce înainte de dînsul nu se constată a fi fost «ban» în Craiova.

¹²⁾. Cf. a mea *Istoria critică a Românilor*. t. I, ed. 2, pag. 78—81. § 22: «Banul Barbu Basarabă».

§ 3.

CRAIU-IOVA.

Fotino și anonimul Tunusliilor nu sîntu mai fericiți în privința etimologiei Craiovei din *Craiu-İova*.

Sub forma sa actuală, adecă cu *ı* muțatü din *li*, acestü nume ne întîmpină deja în unele acte din secolulü XV.

Astü-felü în registrele de cheltueli ale municipalității săsesci din Sibiiü, noi găsimü sub anulü 1494 următorulü condeiü despre o rețea de prinsü pescii, trimisă atunci în darü banului Barbu Basarabü, ca semnü de recunoscintă pentru că preveghia totü-d'una asupra mișcărilor celorü ostile din partea Turcilorü :

«Unum rethe pro piscibus capiendis missum honore Barbwl de *Krayowa* propter refugium ad eundem habitum in avisationibus Thurcorum, florenum I.»¹³⁾

Forma însă cu multü mai obicînită în vechile nostre crisöve, este cea slavică originală: *Cralieva*.

Insuși Barbu Basarabü se întitula: КОУПАНЪ БАРБОУЛЪ КРАЛЕБСКИ¹⁴⁾, ér municipalitatea transilvană din

¹³⁾. *Hermannstädter National-Archiv*, R. I, I, p. 43.—Totü despre banulü Barbu mai sîntü notițe în registrurile: *R. I*, 3, p. 75, 82, 85 (ann. 1496) și *R. I*, 4, p. 55 (ann. 1497).

¹⁴⁾. Cf. Venelin, *Vlacho-bolgarskiia gramaty*, Petersburg, 1840, in-8, p. 134.

Oraștia ȃice despre elu ȃntr'unu documentu din 1499: «per quendam Boieronem, in regno transalpinensi «commorantem, Barb de *Cralyewa* vocatum...»¹⁵⁾

Ori-cum sã fie, forma romãna *Craiova* este o simplã muiare din slaviculũ *Kralieva*, sau mãi bine dintr'unũ tipũ vulgarũ *Kraliova*.¹⁶⁾

Kralieva sau *Kraliova*, la rãndulu seũ, nu e decãt unũ adjectivũ posesivũ femeescũ din *кРАЛѦ* «rege»,¹⁷⁾ ȃntocmã ca *Bucova* din *bukũ* «fagũ», *Sadova* din *sadũ* «plantã», *Rogova* din *rogũ* «cornũ», și atãtea alte localitãȃi din Romãnia, unele chĩar ȃn vecinãtatea Craiovei.¹⁸⁾

Deci, ȃn compoziȃiunea cuvintulu *Craiova* nu intrã nici decum numele personalũ *iova*.

Orașulu unũ rege Andreiu, Petru, Mihaiũ, Constantin etc. se pũte numi *Kralieva* sau *Kraliova* cu același dreptũ ca și orașulu unũ rege Ion; și nu numai unũ orașũ, ci ori-ce felũ de localitate, fie rĩu, fie baltã, fie mãgurã, cãci semnificaȃiunea vorbeĩ este aci de totũ generalã: «lucru regescũ».

D. Laurianũ are deplina dreptate cãndũ ȃice:

«Craiova dupã etimologiã ȃnsemezã cetate *Re-*

¹⁵⁾ *Hermannst. National-Archiv*, U. III. 228.

¹⁶⁾ Cf. ȃn Fejer, *Codex diplomaticus Hungariae*. t. 9, vol. 2, p. 333, ad ann. 1354: «ad unam antiquam semitam, communiter *Kralowa* Ztarapuch...»

¹⁷⁾ Miklosich, *Lex. palaeoslov.*, p. 308.

¹⁸⁾ Cf. Miklosich, *Die slavischen Ortsnamen aus Appellativen*, Wien. 1872. in-4. passim.

«gală, sinonimă cu *Regianum* allū lui Ptolemeu d'a-
«drépta Dunării». ¹⁹⁾

Arū mai fi pututū adăuga : sinonimă cu *Basilia* din Elveția (*Βασιλεία* din *βασιλεύς* «rege»), actualmente *Basel* la Germani și *Bâle* la Francesi; cu *Regiana* din Spania, astăzi *Villa de Rayna*; cu cele două *Regia*, pe cari le menționează Ptolemeu în Britania; cu *Reginum* din Germania, acum *Regensburg*, și cine mai scie cu câte alte numiri de prin toate țerele lumii.

În acestū modū, singura conclusiune legitimă, pe care trebui s'o tragemū din cuvintulū «Craiova», este că va fi avutū ore-cândū, directū sau indirectū, a face cu vre-unū «craiu».

Acelū «craiu» putea să fi fostū Ion, precumū s'a și întimplatū a fi; dar acésta nu resultă câtū de puținū din istoria bisericeii sântului Dumitru, unde nu este nemicū anteriorū anului 1500 sau chiar 1652, și nu resultă câtū de puținū din numele Craiovei, în care nu figuréază nici unū elementū personalū.

§ 4.

TRADIȚIUNEA

Fotino și anonimulū Tunusliilorū cată să fi auditū peste Oltū o tradițiune despre unū «craiu-Ion», o personalitate legendară pe care, nesciindū cum să

¹⁹⁾. Laurian, *Istriana*, în *Magasinū istoricū*, t. 2, p. 101.

și-o explice, ei au legat-o cu pasagiulă din Niceta Choniată și cu numele Craiovei, identificând-o într'ună modă destulă de ingeniosă cu celebrul împărată Ionițu.

O asemenea tradițione locală există în realitate, precum amă putut'ă constata noi înșine dela mai mulți Craioveni.

Ceea-ce însă Fotino și anonimulă Tunusliiloră n'au sciută, este că o legendă analogă s'ă conservată la Românii din Temeșiana.

Ună preută de acolo, d. Nicolae Tincu-Velea, ăice:

«Poporulă română în Almașă păstrează din vécureă o tradițione curiosă, ale cării urme celă puțină autorulă nu le află în istoria Banatului. Iacă tradiționea : cumcă pe rîpa de lângă satulă Lăpoșnicelă, unde se vedă și astă-ă ruine de zidire, să fi fostă ună castelă, unde să fi reședută regentulă Almașului, numită de poporă «Craiu-Iova» (Iovan-Iovian-Ioan); cumcă acesta, după ună timpă ăre-care, cu fôrte multe familie s'ă dusă în România și acolo a întemeiată orașulă de astăă Craiova, numită așa după numele seă; cumcă și riulă ce cură pre sub rîpa, unde a stată acelă castelă, apoi și întregă ținutulă acela se chiamă și până astăă Craiova», dar și «Crăină» saă «Craină». Totă acolo, ceva mai departe cătră resărită, în lunca Iablanitei sub delulă Străgița, ărași se află remășite de ună castelă mare și largă, unde totă tradiționea ăice că ară fi locuită ună domnă mare. Aci

«săpându ómenii, aũ scosũ mai multe monete an-
«tice romane, dintre carĩ una de aurũ cu inscrip-
«țiunea : «Traianus Hadrianus an. 60»(?) se aflã a-
«stã-đĩ---amũ vęđut'o ĩnsumĩ---ĩn posesiunea paro-
«cului ĩablanitei Nicolae Tatic...»²⁰).

Acęstã tradițiune, așã cum o avemũ aci, ne pre-
sintã o imposibilitate logicã.

Memoria unui poporũ reține cãte-o-datã ĩn cursũ
de secolĩ suvenirea unei localitãți vęđute, dar nu a
unei regiuni pe care n'o cunoscuse.

Dacã o parte óre-care din locuitorii Temeșianei
de pe malurile Carașului arũ fi emigratũ óre-cãndũ
ĩn Oltenia d'a-stãnga Jiului, fie cu unũ «craiu-Iova»
sãũ cu orĩ-cine altulũ, atunci ĩn Almașũ arũ fi pu-
tutũ sã remãnã o vagã aducere aminte despre ple-
carea pribegilorũ, nu ĩnsã amãruntulũ cã : s'aũ dusũ
la Doljiũ și aũ ĩntemeiatũ acolo Craiova».

ĩn Doljiũ—da—arũ fi fostũ logicã tradițiunea cã
strãbunii Craiovenilorũ vorũ fi venitũ ĩn vechime
din Almașũ ; arũ fi fostũ logicã, fiindũ-cã pentru
acei strãbuni Almașulũ fusese ceva cunoscutũ, a
cãrui noțiune. prin urmare, ei a putut'o transmite
posteritãții ; ĩn Almașũ, din contra, o asemenea le-
gendã nu este logicã, de óre-ce Bãnãțeniĩ cei re-
mași nu avuseserã nici o datã a face cu Doljiulũ,
ba nici chĩar cei plecați dintre dęnșii nu erau ĩn
stare de a lãsa vorba a-casã cã se ducũ la Craiova,
cãci Craiova nu era ĩncã ĩn ființã.

²⁰). Tineu-Velea, *Istorióra bisericească politico-naționalã*, Si-
biũ 1865, ĩn-8, p. 245—6.

Coloniștii englesi din Boston sau din Washington știu prin comunicațiune orală, dela părinți și moși, cum-că moșii sau părinții lor au trecut din Anglia în America; nu există însă nici o localitate în Anglia, unde să ni se spună din gura poporului, fără ajutorul cărților, că o cetă de acolo se va fi dus într'unu timp pentru a funda în America Bostonul sau Washingtonul.

Singura cale posibilă de a scăpa pe «craiul lova» al Bănățenilor din acestu impas, este de a interverti itinerarul se: elu n'a venit din Almașu la Craiova, ci din Craiova la Almașu.

Cu alte cuvinte, o emigrațiune olténă din Doljiu a dus cu sine în Temeșiana legenda despre fundațiunea Craiovei și, găsind acolo la îndemână nesce ruine din epoca romană, ruine unde se descoperu până astăzi monete de ale lui Adrianu, au aplicat cătră aceste vechituri din noua patriă, după obiceiul tuturor pribegilor, numirile și reminiscințele patriei celei vechi.

D. Tincu-Velea ne spune că localitatea cea din Almașu se chiamă nu numai «Craiova», dar și «Craina».

Craina însemneză slavonesce «locu mărginașu» și nu are radicalmente nici o legătură câtu de departată cu *Craiova* «locu regescu».

Există însă, negreșit, o mare asemănare curată fonetică între *Craina* și *Craiova*.

Acéstă asemănare a fostu de ajuns pentru ca

coloniștii din Doljiu să prefacă cu atâtu mai lesne «locul mărginașu», unde au venit să se așeze, în «locul regescă», de unde plecaseră și pe care — lăgană ală loră— cu greă puteau să'lu uite.

Numai ast-felă se explică cunoscinta Almășeniloră din Banatū cu Craiova cea din Oltenia.

O dată acestū punctū stabilitū, tradițiunea se limpedesce în tôte amăruntele sale.

Urmașii primiloră emigranți avendū pe «craiulă Iova» și cunoscendū cele doă Craiove, una în Doljiu, cea-l'altă în Almașū, fără ca să mai pótă discerne filiațiunea cea adevărată între ambele localități, au preferitū, firesce, de a lua asupra-și rolulă cel mai importantū, dicendū că craiul Iova s'a dusū de la dînșii la Oltū.

Modulă nostru de a interpreta prețioasa legendă, pe care nă-o comunică d. Tincu-Velea, decurge nă numai din bunulă simțū, dar se confirmă și prin istoria cea pozitivă a Banatului, a căruia populațiune a fostū adesea re'noită prin stoluri de țerani fugiți din Oltenia, pe când fenomenulă contrarū ală emigrațiuniloră din Temeșiana cătră Oltū nu ne întimpină nicăiri.

Ne ajunge a spune, că între anii 1641 — 1646, peste 10,000 de familie oltene s'au aședatū în Banatū, colonisandū acolo districtulă Vărșețului și ală Temișiórei. ²¹⁾

Asemeni migrațiuni s'au întâmplatū nu o dată.

²¹⁾ Tincu-Velea, op. cit., p. 143.

O bună parte din impoporarea actuală a Temeșianeî, mai alesă toți așa numiți «Țeranî» de acolo suntă veniți din Oltenia.²²⁾

Unele din aceste colonisări succesive cată să fi fostă vechi, ast-felū că cele mai antice două cronice ale Țerei-Romănesci, în cari—observați bine—se vorbă fôrte multă anume despre «originile banatului Craïovei», probabilmente și despre «craïul Iova» aũ fostă scrise tocmai în Banatū.

Îată ce dice despre ele neuîlatulū Bălcescu :

«Cele mai vechi cronice ale Țerei Romănesci ce amũ găsitū sintū din véculū XVII. Două cronice. *«cari le credemũ multă mai vechi, nu le-amũ pututū*

²²⁾ **Böhm**, *Geschichte des temeser Banats*, Leipzig, 1861, in 8. t. 2. p. 196: «Es gibt hier zu Lande unter den Walachen «mehrerlei Stämme, welche zusammen wohnen. Jene, welche «die banater Bergorte bewohnen und entweder als Berg- und «Hüttenleute, oder als Fuhrleute, Holzschläger und Köhler ihren Unterhalt erwerben, sind aus der Walachei unter Kanakuzen im 17. Jahrhunderte eingewandert. Sie werden Pofanen genannt und sind insbesondere in ihrer Tracht, weniger in ihren Sitten von den Landbewohnenden Walachen unterschieden. Diese waren schon vor mehr als 1500 Jahren als nomadisirendes Hirtenvolk hier zu Hause, bezogen aber erst im 18. Jahrhunderte zusammenliegende Dörfer und widmeten sich mehr dem Landbau. Sie heissen Fradutzen. nannten sich von Alters her Romani, während die Pofanen sich erst in der neuern Zeit, seit 1848, so nennen. Man unterscheidet auch noch die in späterer Zeit aus der Walachei eingewanderten, in den Werksorten wohnenden als Zirenen, ihre Tracht ist der der Pofanen gleich etc.»

«încă găsi. Acestea sînt: *Cronologia de la Vărșețu* «(orașu în Temeșiana) și *Cronologia Iancului-vodă* »(Huniade). După mărturia ierodiaconului Naumă «Clococénu, care le citeșă într'o precuvîntare a sa «asupra cronologiei Domnilorū Țerei Romănesci, ele «sîntu fôrte interesante și *vorbescū cu d'a-măruntulū «despre întemeiarea banatului Craiovei.*²³⁾

În orî-ce casū, tradițiunea despre «craifulū Iova» legendarulū fundatorū alū Craiovei, a colindatū într'o epocă ôre-care din Oltenia în Temeșiana.

Copia cea próspectă din Almașū întăresce originalulū celū învechitū din Doljiū.

Lăsândū la o parte biserica sântului Dumitru și numele Craiovei, cari ambele aū incurcatū atătū de reū pe Fotino și pe anonimulū Tunusliilorū, să ne mărginimū dară a lua dreptū punctū de plecare acéștă tradițiune, alū cărui caracterū poporanū se probéșă prin variantulū seū din Banatū.

Țicū «caracterū poporanū», căci istoriculū cată să se feréșă cu spaimă de acele pretinse legende, pe cari le inventéșă din când în când semi-sciința, ba câte o dată reușesce chîiar a le altoi prin propagandă în unele localităi.

§ 5.

CRONICARULŪ ALBERICŪ.

Marele Leibnitz—filosófū. matematicū, juristū, publicistū, linguistū și istoricū totū-o-dată—a scosū celū

²³⁾ *Magazinū istoricū*, t. I, p. 10.

ântăiū la lumină o cronică latină, scrisă în prima jumătate a secolului XIII de cătră unū călugărū numitū Albericū, care se crede că a muritū pe la 1246.²⁴⁾

Edițiunea leibnitziană a fostū nu numai primă, dar este până acum singură, devenindū de-mulțū fôrte rară, fără ca s'o pôtă înlocui puținele extracte saū fragmente reproduse de Mencken²⁵⁾ și Bouquet²⁶⁾ ale căroră colecțiunī aū ajunsū și ele a fi totū a-tătū de rare.

Maī multe manuscrise ale croniceī lui Albericū se găsecū în diferite biblioteci din Germania și Franția: unulū la universitatea din Göttingen, altulū la Hanover, apoi la municipalitatea din Leipzig, de aci vr'o trei în biblioteca națională din Paris, din cari unulū chīar în secolulū XIII, etc.

Leibnitz cunoscuse codicele din Hanover și pe unulū din cele trei parisiane.

Pe titlulū manuscriselorū, Albericū fiigurēză generalmente cu epitetulū de «călugărū de la Trei-Fântāne» (monachus Trium Fontium), ceea-ce a înșe-

²⁴⁾ Alberici monachi Trium fontium Chronicon, nunc primum editum a G. G. Leibnitio, Lipsiae 1698 — 1700. in-4. 2 părți.— Cf. Wattenbach, Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, Berlin, 1858 in-8. p. 424.

²⁵⁾ Mencken, Scriptores rerum Germanicarum. Lipsiae, 1728 n-f.. t. 1, p. 38—90.

²⁶⁾ Bouquet, Recueil des historiens des Gaules, Paris, 1638 in-f., t. 9, p. 57—68; t. 10, p. 285—89; t. 11, p. 349—63 etc.

latu asupra personalității sale pe toți căți au scrisu despre acestu cronicaru, până și pe critici atātu de riguroși ca Fabricius.²⁷⁾

În Belgia a existatū în realitate o mănăstire dela Trei-Fântâne, pe care însuși Albericū o menționază sub anulū 1214;²⁸⁾ nu acolo însă a călugăritū dînsulū, ci într'o altă mănăstire belgiană, anume la «Novum Monasterium», astăzi *Neuf-Moustier* lângă Hoei, nu departe de Liège, precumū se vede din mai multe pasage ale croniceī sale, bună oră sub anulū 1236: «obiit Dominus Alexander, primus Abbas *nostrae* Ecclesiae Novi Monasterii Leodiensis» (a muritū d. Alexandru, primulū abate alū bisericeī *nostrae* din Neuf-Moustier dela Liège).²⁹⁾

Albericū ne mai spune că a fostū din «ordinea cisterciană», o ramura a marelū ordinū monastice fundate de cătră St. Benedictū; de exemplu, sub anulū 1100: «*nostrī* Cisterciensis ordinis» (a ordinū *nostrae* Cisterciene).³⁰⁾

Orī-cumū să fie, spiritū aventurosū, elū nu se pré-mulțumia a ședē pironitū pe unū locū, ci se pare a fi colindatū mereū din țēră în țēră.

Pe la anulū 1190, fōrte tînerū încă, Albericū a

²⁷⁾ Fabricius, *Biblioteca latina mediae et infimae aetatis*, Florentiae, 1858, in-8, t. 1, p. 37.

²⁸⁾ *Chronicon*, part. 2, p. 475.

²⁹⁾ *Ibid.*, p. 557.

³⁰⁾ *Ibid.*, p. 183.

însoțitū la Palestina unū corpū de cruciați Francesi sub conducerea comitelui Enricū de Șampania.³¹⁾

Vorbindū într'unū locū despre minunile sântului Iacob de la Campostella, elū ne spune că: «le-amū «allatū scrise saū *le-amū auđitū* în Spania, în Fran-
«cia, în Germania, în Italia, în *Ungaria*, în Dane-
«marca, ér unele chīar în țerile de peste trei mări.»³²⁾

Din tóte aceste călătorie ale lui Albericū, aceea a cării importanță a scăpatū tuturoră din vedere și care pe noi ne interesă aci mai cu deosebire, este petrecerea sa în Ungaria.

§ 6.

ALBERICŪ ÎN UNGARIA.

Mai multe considerațiuni aū pututū să atragă și —o dată atrasū— să opréscă pentru cât-va timpū pe Albericū în Ungaria.

Francesū de la Liége, elū găsia în episcopatulū maghiarū de Erlau, latinesce Agria, o mulțime de sate înființate cu vr'o două-sute de anī mai 'nainte.

³¹⁾ *Ib.*, p. 383: «multi Francorum subsequuntur, cum quibus et pusillitas mea, pusillanimitate procul abjecta, peregrinationis hujus onus assumpsit.»

³²⁾ *Ib.*, p. 237: «Ex his miraculis quaedam in Gallecia, Gallia, Teutonica, Italia, Ungaria, Dacia, quaedam etiam «ultra tria Maria vel scripta reperi vel audivi». —Sub *Dacia* Albericū înțelege tot-d'a-una, ca și cei-alți scriitorī latini din véculū de mijlocū, numai Danemarca. Cf. *ibid.*, p. 266: «Lunda quae est Daciae metropolis.»

pe la 1052, de cătră o coloniă din Liège, cari nu încetau de a se numi «locuri franceze» și unde dialectul valon se vorbea până pe la finea secolului XIV.³³⁾

O mănăstire de acolo, probabilmente totu de origine belgiană, se numia Trei-Fântâne, «abbatia Trium Fontium», întocmai ca mănăstirea cea de lângă Liège, după care cronicarul nostru și-a căpătat supranumele.³⁴⁾

Afară de acesta, într'o altă mănăstire unгурéscă —ne spune însuși Alberic—nu se primiau de câtu numai călugări Francesi.³⁵⁾

Dar ceea-ce îi mai esențialu, este că pe tronul arhiepiscopalu de la Gran se urcase la 1227, ca primat al Ungariei, adevă al doilea personajul după rege, un Francesu de la Liège: «Magister

³³⁾ Féjer, *Cod. diplom. Hungariae*, t. 7, vol. 5, p. 59: «Anno 1052, tempore Wazonis Episcopi Leodiensis, illos propter inedia[m] et famem de Leodio exivisse, et a rege Hungariae gratiose receptos fuisse, quibus rex praecepit, ne linguam suam dedicerent aut mutarent; ubi in magnam multitudinem excreverunt et viculas multas ibi impleverunt, quae vulgariter ibidem Gallica loca vocantur.» — Cf. Féjer, t. 9, vol. 7, p. 480—81.

³⁴⁾ Féjer, t. 4, vol. 1, p. 189.—Cf. Theiner, *Monumenta Hungariae sacrae*, Romae, 1859, in-4, t. 1, p. 174.

³⁵⁾ *Chronicon*, part. 2, p. 122, ann. 1078: «In Ungaria regnavit sanctus Rex Ladislaus. Hic in Ungaria fundavit nobilissimam Abbatiam de Sentigis, in qua non solent recipi nisi Franci.»

«Robertus Vesprimensis, vir bonus et religiosus, de
«*Leodienſi diocesi natus, factus fuit episcopus Stri-
«goniensis»*.³⁶⁾

E mai multă de câtă probabilă, cum că Albericū a petrecutū în Ungaria anume pe lângă acestū puternicū compatriotū alū seū, «bărbatū bunū și religiosū».

Cugetarea cea favorită a arhiepiscopului Robert era de a converti la catolicismū pe păgânii Cumanī, cari ocupaū atunci o mare parte a Romăniei actuale și se întinseră peste o porțiune din Ardélū.

La 1227 — țice Albericū — elū a reușitū a boteza în Transilvania peste 15,000 de Cumanī³⁷⁾, formândū unū nou «episcopatū alū Cumaniei», în fruntea căruī a pusū, la 1228, pe unulū numitū Teodoricū.³⁸⁾

Insofîndū, pôte, pe arhiepiscopulū Robert într'una din călătoriale sale în Ardélū, Albericū a auđitū acolo curioſa poveste romănescă despre «ómenii roșii», asigurându-ne că ei s'au fostū arătatū lângă mănăstirea Cărția din țera Făgărașului la anulū 1235 și că—fiindū goniți—s'au ascunsū într'o pescere din Carpați.³⁹⁾

³⁶⁾ *Ibid.*, p. 524.

³⁷⁾ *Ibid.*

³⁸⁾ *Ib.*, p. 527: «Archiepiscopus Robertus Strigonensis de «Hungaria novum fecit Episcopum in Comania Theodoricum «nomine.» — Despre acestū Teodoricū, cf. **Theinerū**, *op. cit.*, t. I, p. 87—88.

³⁹⁾ Veđi despre acēsta ceea-ce amū spusū în întroducerea la **Ispirescu**, *Legende și basmele Romănilorū*, part. I. Bucur., 1872, p. IX—X.

În orî-ce casă, o asemenea relațiune, dacă n'a fostă comunicată lui Albericū chiar în Transilvania, celū puținū unde-va în apropiare.

Nu e de cređutū, ca ea să fi străbătutū, de'mpreună cu numele obscurei mănăstiri Cărția, tocmai până la Liége.

Afară de informațiunile căpătate așa ȃicēndū la fața locului, cronicarulū nostru era în pozițiune de a culege altele, de a doua sau a treia mână, dela numeroșii călători ce cutrieraū neconținutū, în totū intervalulū Cruciatelorū, mergēndū și întorcēndu-se, diferitele regiuni ale peninsulei balcanice.

Iată, bună óră, ce ne spune Albericū sub anulū 1205 despre celebrulū împēratū romāno-bulgarū Ionițiū Asan:

«În Bulgaria, la orașulū Tărnova, domnia Ionițiū
«domnulū Bulgariei și Vlachiei, care usurpāndū ti-
«tlulū imperialū, a datū resboiū împēratului latinū Bal-
«dovinū. În acestū resboiū Baldovinū, vai! nesciindū
«să se păzescă de curse, a fostū prinsū prin vi-
«cleniă în nesce locuri băltóse, cunoscute numai pă-
«mintenilorū. Prinsū dară, a fostū întemnițatū în
«Tărnova, unde nu afirmū că a muritū, dar repro-
«ducū purū și simplu *ceea-ce spune unū episcopū din*
«*Flandria, care se întorsese din Constantinopole prin*
«*Tărnova* și ȃice că nevēsta lui Ionițiū, pe cāndū
«bărbatulū seū avea grijă de alte lucruri, s'a apu-
«catū să ademenescă pe Baldovinū, promițēndu-ī
«că'lū va scāpa din robia, dacă elū se învoesce a

«o lua de soție și să plece cu ea la Constantino-
 «pole; Baldovină respingându cu dispreț această
 «propunere, dómna și-a resbunatú, asigurându pe
 «Ionițiú că Baldovină îi promitea s'o íea de soție
 «și s'o ducă la Constantinopole, dacă'lú va scăpa
 «din robia; atunci, întâmplându-se ca Ionițiú să fie
 «bétú într'o nópte, a pusú să aducă pe Baldovină
 «de'nainte-í, să-í taie capulú cu securea și să a-
 «runce cadavrulú la cămí, poruncindú însă în pu-
 «blicú să nu se vorbescă despre acésta. Cumú că
 «în adevérú Baldovină a fostú ucisú în Tárnova, o
 «măi constatá de asemenea d. *archiepiscopú Ioanú*
 «*de la Mitilene și unú călugărú, magistrulú Albertú,*
 «*care în același anú trecuse prin Tárnova.* Acelú e-
 «piscopú din Flandria măi adaogă, că o *muiere din*
 «*Burgundia, care trăia în Tárnova,* unde ținea o
 «ospătăriá, vedéndú nóptea nesce lumine d'asupra
 «corpulú ucisú, l'a înmormíntatú pe câtú a pututú
 «măi bine; ba cu acésta ocaziune s'aú făcutú și vr'o
 «câte-va minuni, pe carí *i le-a povestitú episcopulú*
 «*aceea-și muiere* cândú elú se afla la dinsa în gazdá,
 «de exemplu vindecarea bărbatului eí de friguri și
 «de durerea de dinți...»⁴⁰⁾

Íacá dará unú episcopú din Flandria, unú archi-
 episcopú de Mitilene, unú călugărú și o birtășiță.
 toți concurgéndú, directú saú indirectú, pentru a
 procura lui Albericú peripețiile tragediei împératului
 Baldovinú!

⁴⁰⁾ *Chronicon*, part. 2, p. 439—41.

După ce cunoaştem acum personalitatea cronicarului nostru, şederea şi relaţiunile sale în Ungaria, mijlocele de informaţiune despre ţerile vecine, nu ne va mai surprinde de a găsi în cartea lui pe adevăratul fundator al Craiovei: nu pe împăratul Ioniţiu, ci pe «craiul Ionu» din tradiţiune.

Înainte însă de a ajunge acolo, cată să limpezim un punct topografic, care ne va înlesni înţelegerea textului lui Alberic.

§ 7.

«COMANI» DE LA OLTŪ ŞI «COMANI» DE LA DUNĂRE.

În districtul Oltă, lângă măreţul riu de la care şi-a împrumutat numele, se află în plasa Şerbănescii un sat numit *Comani*, despre care d. Frunţescu ne spune că are 1600 locuitori şi are reşedinţa sub-prefecturii.⁴¹⁾

În districtul Dol-jiu, lângă Dunăre, în plasa Câmpului, se află un alt sat numit *Comani*, despre care iarăşi d. Frunţescu ne spune că face o singură comună în învecinatele sate Maglavită şi Golenţu, avându peste tot 2590 locuitori.⁴²⁾

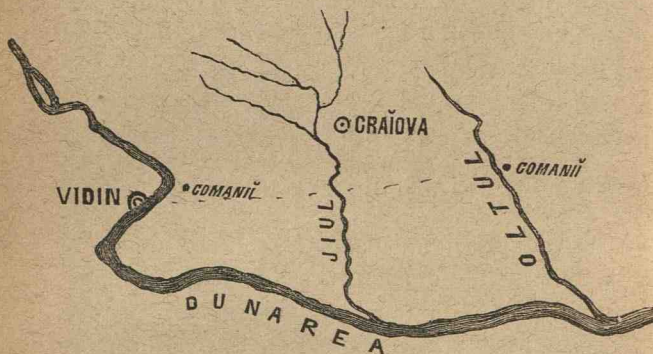
În dicţionarul d-lui Frunţescu se găseşte o mulţime de localităţi numite *Comana* (Vlaşca), *Comanca*

⁴¹ Frunţescu, *Dicţ. topogr.*, p. 128.

⁴² *Ibid.*, p. 275.

(Romanai, Vâlcea, Argeşu), *Comănesci* (Bacău, Mehedinţi, Covurluiu, Gorjiu, Dorohoiu), *Comaniţa* (Oltu) şi *Coman* (Nemţu, Bacău); dar numai cele două de mai sus se chiamă *Comani*.

Aruncându o căutătură asupra mapei, iată poziţiunea relativă a ambelor sate :

În acestu mod, dacă vom trage un segmentu de la Comani-pe-Olt până la Comani-pe-Dunăre, spaţiulu intermediar va coprinde partea sudică a districtelor Romanai şi Dol-jiu, avându Craiova în vârfu.

Omonimitatea celor două sate şi poziţiunea lor perfectamente analogă la puncturile de trecere peste cele două fluvie, să fie óre un simplu efect al azardului?

Cată mai ântâiu de tóte să restabilimú forma cea corectă a numelui «Comaniî.»

§ 8.

«VADURILE COMANILORŪ.»

Satul «Comaniî» din Dol-jiû este o proprietate a Tismanei.

Grație avutului archivû alú acestei vechi mânăstiri, depusû actualmente în Archivele statului și care consistă din douë mari condice vechi, trei condice nouë și sute de documente originale, istoria satului Comaniî s'arú puté urmări în susû până la jumătatea secolului XIV.

Cea mai vechie diplomă existinte este din 1385, de la vodă Dan Basarabû, fratele și predecesorulú lui Mircea celú Mare.

Până acuma este uniculú crisovû cunoscutú de la acestú principe.

Eú însumi 'lú credeamú perdutú,⁴³⁾ până ce amú reușitú în fine a descoperi ñilele acestea prețiosulú originalú pe una din prăfuitele rafturi ale Arhivelorú Statului, anume în pachetulú moșiei «Vatra mânăstirii Tismana» sub Nr. 1.⁴⁴⁾

⁴³⁾ *Istoria critică*, t. I. ed. 2, p. 128.

⁴⁴⁾ Acestú crisovû presintă pe lângă altele, particularitatea de a fi unú palimpsestú. Pe pergamenă fusese scrisú înainte altú-ceva, totú slavonesce, cu caractere puținú mai vechi, probabilmente sub unulú din predecesorii lui Dan vodă; aceea scriere anterioră s'a ștersú însă atâtú de bine, în câtú abia se mai recunoscú urmele ei și câte o literă izolată.

Iată'lă întregă în traducerea din slavonesce.

«Fiind-că eu, celă în Cristă Dumneđeă bine-credinciosulă Ioan Dan, voevodă și din grația dumneđească domnă a tótă Ungro-vlachia, la începutulă de la Dumneđeă dăruitei mie domnie am găsită în țeră domniei mele, la loculă numită Tismena, o mănăstire nu încă pe deplină isprăvită, pe care sântă-reposatulă pioulă voevodă Radu, părintele domniei mele, din temeliă a rădicat'ă, dar încetându din viață n'a terminat'ă, de aceea am bine-voită domnia mea, dupe cum î-amă urmată la domniă, totă așa să'ă urmeză și la acéstă faptă, pentru înnoirea pomenirii părintelui meu și pentru mântuirea propriului meu sufletă, terminându cu zidirea și întăringă cu donațiuni și venituri acestă templu ală pré-santei stăpâne născătorei de Dumneđeă și pururea feciőrei Maria, și nu numai atăta, dar încă confirmându și întăringă mănăstirii tóte câte î dedese părintele meu, pentru gloria Dđeului meu și pentru lauda și onórea pré-gloriősei stăpanei mele pré-curatei născătore de Dumneđeă, ca în viața domniei mele să 'mi fie întăritore și ajutătore, ér la gróznica și a judecătii — stăruitore pentru viața eternă; și mai întâiă amă dată acestei susă și mănăstiri grăulă din districtulă Jaleșului câte 400 găleși pe totă anulă ér cine va fi găletară să nu mai întrebe despre acéstă pe domnia mea, ci să'lă trimiță d'a dreptulă la monastire: amă mai dată și pe riulă Jaleșă la Dăbăcesă toți copaci de nucă; apoi din casa domniei mele pe

fie-care anū câte 10 foi de brânză, 15 cașcavale, 10 așternuturi, 10 haine și 10 încălțăminte; ér miere și céră, pe câtū-va aduce anulū.

Către acestea, măi confirmă domnia mea *tóte câte dedese sântū-reposatulū părinte alū domniei mele Radu voevodū: satulū Vadulū Cumanilorū* cu Toporna, și balta Bistretū de la Toplița până la gârla cea repede măi susū de Covacița cu satulū Hrisomuințū, și Tismena pe ambele părți, câtă a fostū Ligăcéscă și Ruséscă; apoi măi confirmū și *tóte câte dedese în scrisū monăstirii sântulū Antoniu unchiulū domniei mele sânt-reposatulū Vladislavū voevodū: satulū Jidoștița* cu păriulū, și *tótă pescăria dunărenă* cea din mijlocū, și venitulū de la optū vărșie, și Dunărea de la Orahova până la podulū celū de susū, și Vodița cea mare pe ambele părți cu nucii și cu liveđile, și săliscle Bahnei, și o móră în Bistrița, și 40 sălașe de țigani. *Tóte acestea* le dă și confirmă domnia mea cu *tótă porunca și întărireă*, ca să fie nestrămutate și neclintite, precum și satele să fie libere de orī-ce prestațiunī, dări și venituri domnesci. Către acestea măi poruncesce domnia mea, ca călugării din ambele monastiri (Tisména și Vodița) să fie autonomi, și după mórtea actualululū lorū starețū niminī să nu le pună altū starețū. nici eū insumi voevodulū Dan, nici altū cineva din urmașii mei, ca să nu se strice regula și tradițiunea lui Nicodim și porunca mea, căci cine va cuteza a strica ceva din acestea saū a schimba în răū să fie

blestemată de către Domnul Dumnezeu a totu ținătorul și de către prea curata născătoare de Dumnezeu și de către toți sfinții, și să fie alăturată cu toți acei ce s'au lăpădată de Dumnezeu și s'au trădată la morțe.

Tóte acestea s'a scrisă în Argeșă din porunca domnului voevodă Dan, în anulă 6896, indictionulă 9, a lunei octombre ziua 3.»

De aci resultă că satulă Cumanii, cu multă înainte de anulă 1385, a existatū deja sub caracteristiculă nume de *КОУМАНСКЫН БРОДЪ*, adecă «Vadulă Cumanilor»....

Cu același nume 'lă găsimă în tóte documentele Tismenei din secolii XIV și XV, din cari unele s'au publicatū de multă,⁴⁵⁾ altele — póte cele mai remarcabile — mai staū d'o cam dată inedite.

Abia în secolulă XVI numele *Vadulă Cumanilor* se înlocuesce printr'o formă mai scurtă: *Cumanii* sau *Comanii*, bună óră într'ună crisovă de la Alexandru vodă din 28 Aprilie 1576: *СЕЛО ЕЖ СЕ ЗОВЕТ КОМАНІН ЕЖ СЪТ БАНЪ КОД ІДИН* (satulă ce se chiamă Comanii, care se află aprópe de Vidin).⁴⁶⁾

Ei bine, ca ce felū de interesū putea se fi avutū numele celū vechiū: »Vadulă Cumanilor»?

Sub anulă 1475, vorbindū despre înfrângerea Tur-

⁴⁵⁾ Venelin, *Vlacho-bolgarskiia gramaty*, Petersburg, 1840, in-8, p. 10, 56 etc. — Hasdeū, *Archiva istoricā a Romāniei*, t. 3, p. 192 etc.

⁴⁶⁾ Hasdeū, *Istoria criticā*, t. 1, ed. 2, p. 148—149.

ciloră de către Ștefană celă Mare, cronicarulă Unrechea đice : «Iară Ștefană vodă pornitu-să după «dinșii cu Moldoveniă seă și acei 2000 de Leși «ăă gonitū pe Turci până Ń-a trecutū Siretulă la «Ionășesci, unde se chiamă Vadulă Turciloră și până «astă-đi...»⁴⁷⁾.

Pe mapa lui Reichersdorffer de pe la 1550 acestă localitate se pune slavonesce : *Tureczky, broth*, măi corectū : *ТОУРЕЦКЫН БРОДЪ*.⁴⁸⁾

«Vadulă Comaniloră» saă *КОУМАНСКЫН БРОДЪ* și «Vadulă Turciloră» saă *ТОУРЕЦКЫН БРОДЪ* exprimă două fapte analóge : pe de o parte retragerea Turciloră in Moldova peste Siretū, pe de alta — retragerea Cumaniloră din Oltenia peste Dunare.

Dacă însă Cumanii aă eșitū din Oltenia prin «vadulă» dunărenū de lângă Vidinū, se nasce întrebarea : pe unde óre se fi intratū ei în acestă țeră?

Negreșitū printr'unū óre-care «vadū» alū Oltului.

Iată-ne aduși vrëndū nevrândū la satulă Cumanii pe Oltū, unde trecerea riului, in adevărū, este inlesnită — după mijlócele de transportū pe apă din acea epocă — prin existența câtorū-va insule, in tocmaă ca și in Dunăre de inaintea Vidinului.⁴⁹⁾

Đicū «după mijlócele de transportū pe apă din

⁴⁷⁾ *Letopisețele*, ed. I, t. I, p. 127.

⁴⁸⁾ Acestă mapă s'a reproduș in Papiū, *Monumente istorice*, t. 3.

⁴⁹⁾ Se póte consulta in acestă privință mapa cea mare a Țerei Romănesci, executată de Statulă-majorū austriacū,

acea epocă,» căci unŭ marturŭ ocularŭ ne spune că Cumanii nu aveau corăbii sauŭ luntri, ci treceauŭ riurile pe piei cusute de calŭ,⁵⁰⁾ ceea ce — firesce — îi silea a căuta o plutire pe câtŭ se putea mai scurtă: de la o insultă la alta.

Cumanii-pe-Oltŭ este «Vadulŭ Cumanilorŭ» cu același dreptŭ ca și Cumanii-pe-Dunăre, cu singura deosebire că celŭ întâiŭ a servitŭ Cumanilorŭ la intrare, ér celŭ-l-altŭ la eșire.

Dar între momentul întăririi și momentul eșirei cată să fi fostŭ unŭ intervalŭ de timpŭ, în cursulŭ căruia celŭ puținŭ o parte din districtele Romanași și Dol-jiŭ s'a aflatŭ sub dominațiunea Cumanilorŭ.

Findŭ că din secolulŭ XIV nu avemŭ nici o urmă de o asemenea dominațiune, ba nici măcarŭ o probabilitate, de vreme ce Cumanii au dispărutŭ atunci aproape cu desăvârșire de pe scena istoriei, faptulŭ trebuia să se fi întâmplatŭ în secolulŭ XIII.

Acuma, rădămându-se pe dezvoltările de mai susŭ, unde nomenclatura topografică ne-au procuratŭ cea mai neașteptată lumină, nu ne va fi greŭ de a înțelege narațiunea călugărului Albericŭ despre unŭ *Rex Jonas*, » zraiŭ Ion » de pe la 1230, pe care acestŭ cronicarŭ îlŭ numesce: «major in Regibus Comanorum» (celŭ mai mare dintre regiŭ Cumanilorŭ), ér unŭ altŭ scriitorŭ contimporanŭ, cele-

⁵⁰⁾ Rabbi Petakha, ap. Lelewel, *Géographie du moyen-âge*, Bruxelles, 1852, in-8, t. 3, p. 20.

brulă Joinville, îi dă epitetul de: «le grant roy des Commaings» (marele rege alū Cumanilorū).

§ 9.

ALIANȚA LUI CRAIU ION CU FRANCI.

Scriitorulū bizantinū Georgiū Acropolites, carele descriesese cele petrecute în timpulū seū între anii 1204 — 1261, ne spune sub 1239 că o armată cruciată de 60,000 Franci, venită prin Ungaria contra Grecilorū în ajutorulū Latinilorū din Constantinopole, unde abia se urcase atunci pe tronū junele Baldovinū de Courtenay, a fostū bine primită în cale de către Bulgari și avusese ajutōre de la «Sciți.»⁵¹⁾

În Bulgaria domnia atunci împēratulū Asēn II, unulū din cei mai remarcabili principī din dinastia asanidă, mare ostașū și mare diplomatū totū-d'odată, despre care episcopulū francesū contimporanū Filip de Mouskes dice:

Ki mult ot valor et haut sens...⁵²⁾

(Care avu multă vitejiă și înțelepciune)

Sub epitetulū de «Sciți,» pe de altă parte, Acropolites înțelege pe Cumanī.

Acēstă expedițiune a Francilorū, cronicarulū Albericū ne-o povestescē cu nisce amărunte, pe cari nu le găsimū aiurī.

⁵¹⁾ Apud Stritter, *Bulgarica*, § 288.

⁵²⁾ Philippe de Mouskes, în Du Cange, *Histoire de l'empire de Constantinople*. Paris, 1657. in-f., t. 1. p. 229.

Elă ne spune că 'n armata cruciată de-și erau 700 cavaleri și 30,000 de călăreți. afară de pedestriime, totuși ea cu anevoie ară fi putut străbate prin Bulgaria, dacă n'ară fi fostă ajutată de Cumanii, cu cari — ăice Albericū — s'au încuscrită doi din capiă cavaleriloră: «cum quibus Dominus «(quorum Dominus) vir nobilis Nargoldus de Toceia «(Corceio) duplex fecerat matrimonium, ipse scilicet «et Conestabulus.»⁵³⁾

Acestă pasagiă, precumă se vede din parentesele pe cari le-amă reprodusă după edițiunea lui Leibnitz, este fôrte coruptă; din fericire, cronica lui Alberic 'lă explică și 'lă completăză sub anulă 1211 în următorulă modă:

«Soronius insuper Traditor quidam duas habuit «filias baptizatas în Constantinopoli, quarum unam «duxit Guillelmus Conestabuli filius, alteram Baldu- «inus de Hainaco; filiam vero Regis Jonae, qui vi- «debatur esse major in Regibus Comanorum, duxe- «rat Nargeldus (Nargoldus) Balivus, qui Nargeldus «hoc anno decessit et praedicta uxor ejus facta est monialis.»⁵⁴⁾

De aci resultă că Cumanii, cu cari armata francă s'a intălnit în Bulgaria și de către care a fostă susținută într'ună modă atătă de eficace, avea în fruntea loră doi principii mai însemnați: pe *craiulă Ion*, «considerată ca celă mai mare dintre regiă Cuma-

⁵³⁾ *Chronic.*, part. 2. p. 573.

⁵⁴⁾ *Ibid.* p. 578.

nilorū,» și pe unū altulū numitū, saū mai bine latinisatū sub numele de «Soroniū:» din aceștia, pe fiica craiului Ion a luat-o de soție ilustrulū cavalerū Nariot de Toucy, regentulū imperiulū latinū de Constantinopole după mórtea împăratulū Robert de Courtenay, ér cele două fiice ale lui Soroniū s'aū căsătoritū cu seniorii Baldovin de Hainaut și Guilelm fiulū Conetabilulū; peste puținū însă murindū Nariot de Toucy, fiica craiului Ion, remasă văduvă, s'a făcutū călugăriță.

Totū așa interpretéză pasagiulū Du Cange, care scria pe la jumătatea secolului XVII, astū-felū că cronica lui Albericū Ț-a fostū cunoscută încă numai în manuscrisū; cu singura deosebire — puținū esențială — că elū pune cele trei căsătorie deja după intrarea armatei france în Constantinopole, ceea ce este mai probabilū, de și nu se cuprinde în textū.

Iată comentarulū seū:

«Au printemps ensuivant il (Baudouin) mit son
«armée en campagne, qui fut fortifiée d'un grand
«nombre de Comains, qui lui arrivèrent sous la con-
«duite de Ionas et de Soronius leurs rois ou prin-
«ces... Ces deux princes vinrent à Constantinople
«avec leurs familles et y furent très-bien accueillis
«par les barons français: lesquels afin de les inté-
«resser et de les engager fortemnet dans leur parti,
«firent épouser à Guillaume fils de Geoffroy de Méry
«connétable de Romanie l'une des filles de Soronius,
«et une autre à Baudouin qu'Alberic surnomme de

«Haynaut, par ce que peut-être il était originaire de
«ce comté, l'une et l'autre ayant reçu le baptême.
«Nariot de Toucy, seigneur puissant, qui avait été
»Bail de l'Empire probablement après le décès de Ro-
«bert, étant lors veuf de la fille de Branais, épousa
»la fille de Ionas, qui était le plus grand d'entre les
«princes des Comains.»⁵⁵⁾

Epitetulă de «trădătoră,» pe care Alberică ilă dă
lui Soronius, Du Cange ilă comentăză într'ună altă
locă prin trecerea ulterioară a acestui principe cu-
mană în partea Greciloră contra Franciloră;⁵⁶⁾ ina-
inte însă de a adopta o asemenea interpretațiune,
care nu se justifică prin fapte, ară trebui consta-
tate tôte manuscrisele existinți ale cronicei, pentru
a vedé dacă nu cum-va «traditor» ară fi o lec-
țiune greșită.

În locă de: «Soronius insuper *Traditor quidam*
duas habuit filias....» s'ară puté citi bună-óră: «So-
ronius insuper *traditur quidem duas habuisse filias..*»,
și atunci sensulă ară fi pură și simplu: «cătă des-
pre Sonorius, se dăce că elă a avută două fiice etc.»

Acestă «traditur quidem» (se dăce), care indică o
îndoelă din partea lui Alberică asupra numărului fe-
teloră celoră căsătorite ale lui Soronius, se potri-
vesce cu pasagiulă de sub anulă 1239, unde cro-

⁵⁵ Du Cange, *Hist. de Const.*, t. 2, p. 121.

⁵⁶⁾ Ibid., p. 126: «quitta après cela le parti des Français
et embrassa celui de Vatace.»

nicarulă, vorbindă despre ambiă principă cumană, craiulă Ion și Soronius, ăice: «dupleux matrimo-
nium» (îndoită căsătoria), acordândă prin urmare
fie-căruia din ei câte o singură fiică.

Oră-cum să fie, nu Soronius, fie elă trădătoră
său ba, ne preocupă în casulă de față, ci numai
craiulă Ion, în privința căruia textulă lui Alberică
este de o perfectă claritate.

Din cauza acestuiă craiă Ion, ne interesă însă nu
mai puțină ginerile seă Nariot de Toucy, «seigneur
puissant qui avait été Bail de l'Empire.»

§ 10.

NÉMULĂ LUI NARIOT DE TOUCY.

Totă ce scimă despre Nariot de Toucy și némulă
seă, o datorimă neobositulă Du Cange.

Familia de-Toucy stăpănia senioria de acestă nume,
situată în departamentulă actuală de Yonne altă
dată făcândă parte din Șampania, unde târgușorulă
Toucy, renumită prin fabricațiunile sale de lână, există
pană astă-ăi, nu departe de orașulă Auxerre, avândă
vr'o 3,000 locuitori.

Nariot saă *Nargeaud* latinesce *Nariotus*, *Nargoldus*
era ună nume de boteză favorită în acestă familie.

Nariot de Toucy, ginerele craiuluiă Ion, fusese în-
surată mai ântăiă cu o fiică a principeluiă grecă
Teodor Vranas din căsătoria acestuia cu Agnesa,
văduvă a împăratuluiă constantinopolitană Andronică
Comnen și sora regeluiă frances Filipă-Augustă.

Acastă dublă încuscrire cu împărașii Bizanșului și cu regii Franciei, probéză până la ce punctu de strălucire reușise a se ridica familia de Toucy.

Din acea primă căsătoriă, Nariot de Toucy a avutü trei fii: Nariot, Filip și Anselm, din cari celü de ntăiü, căsătoritü cu o soră a faimosului Bohemund, căpătase în zestre principatulü de Antiochia și comitatulü de Tripoli, érá cellü de alü doilea ajunsese, ca și tatălü seü, regentü alü imperiului.

Din aceeași însoțire, elü a mai avutü o fată, măritată după Guilelm de Villehardouin din némulü celebrului cronicar de acestü nume.

Din a doua căsătoriă, aceea cu fiica craiului Ion, Nariot de Toucy se pare a nu fi lăsatü copii, murindü elü după o însurătoare abia de v'ro doi ani.

Mai târșiu, unü nepotü alü lui, ajunsü mare admiralü alü Siciliei, a luatü de soțią pe o fiică a regelü neapolitanü Carol de Anjou, nepótă a sântului Ldovic.⁵⁷⁾

Mai pe scurtü, prin încuscrirea sa cu Nariot de Toucy, fundatotulü Craiovei — după ce fusese gonitü din Oltenia peste Dunăre — a intratü în le-

⁵⁷⁾ Către cele aduse în Du Cange, mai putemü adăoga unü actü din 4 Septembrie 1238 din Teulet, *Layettes du trésor des chartes*, Paris, 1866, in-4, t. 2. p. 391, care se începe cu: «Nos Anselmus de Kaeu, bajulus imperii Romanie *Nariotus de Tuci*, Jofrepus de Meri conestabulus» etc. și din care urmédă că 'n 1238 Nariot de Toucy se afla în Constantino-pole, dar nu mai era elü regentü alü imperiului, ci Anselm de Kaeu.

gătute de rubedeniă cu cele mai ilustre case suverane de atunci.

Să nu uităm însă că și dînsul era «celu mai mare rege ală Cumanilor.»

Afară de Albericū, ne-o mai spune unū altū scriitorū contimpuranū: Joinville.

§ 11.

CRAIULŪ ION ÎN JOINVILLE.

Joinville este scriitorulū celū mai simpaticū alū Franciei din véculū de mijlocū, nu numai pentru că n'a scrisū în latina cea mórta de atunci, ci în limba poporului, dar încă pentru că a sciutū să fotografieze cu repeđiciunea rađei ceea ce simția și cugeta în tótă naivitatea realității, în locū de a zugrăvi impresiunile sale după o lungă precugetare, combinândū trăsurile și culorile în vederea efectului.

«Cu greū — ăice Max Müller — se pôte găsi o «carte mai bună pentru lectura copilului și pentru meditațiunea bărbatului.»⁵⁸⁾

Născutū la 1223, mortū la 1319 — o viață de unū secolū fără patru ani — baronulū de Joinville din Șampania, compatriotū alū familiei de Toucy, fusese celū mai intimū amicū și a devenitū apoi biografulū celū mai veridicū alū regelui St. Ludovii, saū mai bine ăicendū alū întregului cavale-

⁵⁸⁾ Max Müller, *Joinville* în *Essays*, über. v. Liebrecht, Leipzig 1872 in-8, t. 3, p. 161.

rismă din acea epocă atât de eminentă cavalerescă.⁵⁹⁾

În 1252 sântul rege se afla lângă Cesarea în Palestina.

Joinville era cu dînsul.

Trecuseră abia cinci-spre-dece ani după alianța cea de la 1239 între Franci și Cumanî, încununată prin măritişul lui Nariot de Toucy cu fiica craiului Ionu.

Amu spusă mai sus că, dintr'o altă căsătorie, acestu senioru avusese unu fiu numitu de asemenea Nariot.

În 1239 acelu fiu, probabilmente ântâiulu născutu, cată să fi fostu mare de ani, de ore-ce la 1252, cându l'a cunoscutu Joinville în Palestina, elu era deja cavaleru cu renume și povestia regelu Ludovicu, ca marturu ocularu, tôte amăruntele alianței între Francesi și Cumanî.

Iată textualmente cuvintele lui Joinville :

Pe cându regele asedia Cesarea, a venitū la elū seniorulū Nariot de Toucy, pe care regele îlū numia verișoru, căci era născutu dintr'o soră a regelu Filip, măritată mai ântâiū cu im-

Tandis que le roy fermoit Cézaire, vint à li monseigneur Nargoe de Toci. Et disoit le roy que il estoit son cousin; car il estoit descendu d'une des seurs le roy Phelippe, que l'em-

⁵⁹⁾ Cf. despre elū: De la Bastie, *Sur l'ouvrage de Joinville*, și Lemoine, *Notice sur Joinville*, în *Mémoires de l'Académie des Inscriptions et Belles-lettres*, t. 15. p. 692 și t. 30 p. 310.

păratul. Regele l'a reținut pe lângă sine, împreună cu alți 9 cavaleri, în cursu de unu anu; după aceea a plecatu înapoi la Constantinopole, de unde a fostu venit. Elu povesti regelui, că împăratul constantinopolitan, elu și ce-l-alti seniori din Constantinopole, era aliatu cu unu poporu numitu Cumanii, care l'u ajuta contra lui Batatzes, atunci împăratu alu Greciloru, și pentru ca aliații să fie de bună credință unii și alții, s'a fostu întocmitu ca împăratul și nobilii sei să își ia sânge și să l'u pună într'o mare cupă de argintu, precum au făcutu de asemenea regele Cumaniloru cu nobilii sei; apoi au amestecatū sângele lorū cu sângele nostru, l'au dresu cu vinu și cu apă, și l'au bătutu toți, ai lorū și ai noștri, dicendū atunci că suntemū frați de sânge. După aceea ei au scosu unu căne între oștea noastră și oștea lorū, și l'au bucățitu cu săbiele, cea-ce a făcutu și ai noștri, dicendū că totu așa

pereur meismes ot à femme. Le roy le retint li dixiesme de chevaliers, un an; et lors s'en parti, si s'en r'ala en Constantinoble, dont il estoit revenus. Il conta au roy que l'empereur de Constantinoble, il et les autres riches homes qui estoient en Constantinoble, lors estoient alié à un peuple que l'en appelloit Comains, pour ce que il eussent leur aide encontre Vatache, qui lors estoit empereur des Griex; et pour ce que l'un aidast l'autre de foy, convint que l'empereur et les autres riches homes qui estoient avec li, se seingnissient et meisseint de leur sanc en un grant hanap d'argent. Et le roy des Comains et les autres riches homes qui estoient avec li, refirent ainsi et mellèrent leur sanc avec le sanc de nostre gent, et trempèrent en vin et en yaue; et en burent et nostre gent aussi; et lors il distrent que il estoient frere de sanc. Encore firent passer un chien entre nos gens et la leur, et descopèrent le

să fie bucățiți aceia ce voru
călca alianța.

Ni-a mai povestit acestu
senioru o mare minune, în-
tâmplată în timpul când
se afla el în armata Cu-
manilor. Unu bogatu cava-
leru de ai loru fiindu mortu,
ei săpară o largă grópă, în
care l'au aședatū cu multă
pompă și scumpu îmbrăcatū
pe unu scaunū, și au pusū
împreună cu elu de vii pe
celu mai bunū calū ce avea
și pe celu mai bunū ostașū
alū seū. Înainte de a se băga
acestu ostașū în grópă lângă
stăpănulū seū, fiindu față
regele Cumanilor și alți se-
niorī puternici, aceștia și-au
luatū rămasū bunū de la
elū, punēdu'i în chimirū
o mulțime de aurū și ar-
gintū și dicēdu'i fie-care :
«cândū voī veni eū în cea
«lume, imī veī întorce ceea-
«ce'i daū împrumutū.» Iar
«elū respundea : «Așa voī
«face negreșitū.» Marele rege
alū Comanilor l-a datū a-
poi nisce scrisorī adresate

chien de leurs espées, et
nostre gent aussi; et dis-
trent que ainsi feussent-il
décapé, se il failloient l'un
à lautre.

Encore nous conta une
grant merveille, tandis que
il estoit en leur ost: que
un riche chevalier estoit
mort, et li avoit l'en fet une
grant fosse large en terre,
et l'avoit l'en assis moult
noblement et paré en une
chaere; et li mist l'en avec
li le meilleur cheval que il
eust et le meilleur sergent
tout vif. Le serjant avant
que il feust mis en la fosse
avec son seigneur, avec le
roy des Comains et aus au-
tres riches seigneurs, et au
prenre congié que il fe-
soit à eulz, il li mettoient
en escharpe grant foison
d'or et d'argent, et li di-
soient: Quant je venré en
l'autre siècle, si me rendras
ce que je te baille. Et il
disoit: Si ferai-je bien vo-
lontiers. Le grant roy des
Comains li bailla une let-
tres qui aloient à leur pre-
mier roy; que il li man-
doit que preudomme avoit

la regele predecesorulă seŭ, unde atesta că reposatulă trăise fórté bine și'l făcuse multe servicie, pentru carl ruga să'lă resplătéscă. Apoi ostașulă a fostă băgată în grópă cu stăpânulă seŭ și cu calulă de viŭ, grópa s'a astupatulă cu scândurilă bine țintuite, și tótă óstea s'a apucatulă să arunce d'asupra'lă pământulă și petre, astŭ-felulă că înainte de nópte, în memoria celorlă îngropați, s'a înălțatulă d'asupra loră o mare măgură.

În acelu timpŭ ală asediulă Cesareelă, eŭ mergeamă în cortulă regelulă etc.⁶⁰⁾

moult bien vescu et que il l'avoit molt bien servi, et que il li guerredonnast son servise. Quant ce fu fait, il le mistrent en la fosse avec son seigneur et avec le cheval tout vif; et puis lancèrent sur la fosse planches bien chevillées, et tout l'ost courut à pierres et à terre. Et avant que il dormissent orent-il fet, en remembrance de ceulz que il avoient enterré, une grant montaigne sur eulz.

Tandis que le roy fermoit Cézaire, j'alai en sa héberge pour le veoir etc.⁶⁰⁾

Așa dară, «mergéndulă în cortulă regelulă pe cândă acesta asedia Cesarea,» Joinville vėđuse acolo pe la 1252 pe tinėrulă Nariot de Toucy și auđise din gura'lă despre «le grant roy des Comains» de pe la 1239 și despre unele curiósé obiceiurilă ale Cumaniloră.

Să observămă însă că biografulă Sântululă Ludovicŭ scriea în adâncilă bătrânețe, peste șése-đeci de anilă în urma evenimentulă, astŭ-felulă că memoria sa, orl-cătŭ de tenače, a pututŭ să rețină numai o

⁶⁰⁾ Joinville, *Mémoires ou histoire et chronique de Saint Louis*, ed. Fr. Michel, Paris, 1859, in-16, p. 150—152.

parte din cele povestite lui de către Nariot de Toucy, ba chiar să încurce unele amărunte.

Orî-cum ar ū fi, deja Du Cange constatase cǎ «marele rege al ū Cumanilor ū» din Joinville nu este altul ū de cǎt ū «Rex Jonas qui videbatur esse major in Regibus Comanorum» al ū lui Alberic ū, de vreme ce ambi ū cronicari ū au ūn vedere aceea ū ali-an ūtǎ ūntre Francesi ūi Cuman ū din 1239.⁶¹⁾

Ceremonialul ū de ūnmorm ūntare cu sp ūndurare de cǎi ūi ūmen ū, descris ū ūn Joinville ūn privin ūa un ū senior ū cuman ū, s'a reprodus ū mai tǎr ūiu la m ūrtea lui ūnsu ū craiu Ion, negre ūit ū ūnsǎ cu cortegiul ū mai multor ū victime, potrivit ū cu demnitatea «marelui rege.»

N ū-o spune Alberic ū ūn urmǎtorul ū pasagi ū :

«Mortuus est hoc anno (1241) Rex Jonas prae-
«dictus nondum baptizatus, et idcirco sepultus est
«extra muros civitatis (Constantinopolis) in altissimo
«tumulo et octo armigeri suspensi sunt vivi à dextris
«et sinistris, et ita voluntarie mortui, et viginti sex
«equi vivi similiter sunt ibi appensi.»⁶²⁾

Adecǎ :

«In acela ūi an ū 1241 a murit ū men ūionatul ū rege
«Ion, ūi fiind ū-cǎ nu se botezase ūncǎ, de aceea a
«fost ū ūngropat ū afarǎ din mur ū Constantinopol ū
«sub o mǎgurǎ f ūrte ūnaltǎ, er d'asupra ū, la drepta

⁶¹⁾ Du Cange, *Hist. de Const.*, t. 1, p. 121.

⁶²⁾ *Chron.*, part. 2, p. 579.

«și la stânga, aũ fostũ spîndurați optũ ostași, cari
s'aũ sacrificatũ de bunã voe, și douẽ-deci și șese
caĩ vii.»

În acestũ modũ, eșitũ din Cumania propriũ ȃisã, adecã Moldova și porțiunea orientãlã a Munteniei, de unde a trecutũ apoi în Oltenia, lãsându aci urmele sale în cele douẽ «vadurĩ ale Cumanilorũ» și în legenda despre întemeiarea Craiovei, «marele, craiũ Ion» s'a aliatũ în Bulgaria la 1239 «prin sânge» și «prin tãierea cãnelui» cu o cõtã de cruciați Francesi, s'a încuscritũ acolo cu unii din capii lorũ și a venitũ împreunã cu ginerele seũ la Constantinopole, unde murindũ nebotezatũ la 1241, a fostũ îngropatu pãgãnesce sub o «mãgurã,» cu ómeni și caĩ omoriți pe mormîntulũ seũ.

Ceea-ce distingea pe craiulũ Ion, — cronicariĩ nu nĩ-o spun, dar acẽsta resultã din totalitatea istoriei sale — catã sã fi fostũ acea înfãțișare plinã de demnitate, acelũ aerũ de impunere, acelũ prestigiu exteriorũ à-la Agamemnon sau à-la Frederic Barbarussa, care deosebesce cãte o datã chiar pe capii selbatecilorũ și impresionẽzã adãncũ pe toți aceia ce se apropiã de unũ asemenea favoritũ alũ naturei, de-și în realitate elũ pôte fi de o capacitate fõrte mediocrã: numai astũ-felũ se explicã epitetulũ seũ de «mare rege» în Albericũ și în Joinville, considerațiunea ce-ĩ arãtaũ superbii baroni feudali, conservarea memoriei sale peste Oltũ.

Vorbindũ despre craiulũ Ion, scriitorii contimpu-

ranii ne comunică următoarele trei obiceiuri naționale ale Cumanilor :

1. Scóterea unui câne între cele două armate ce se aliază, pe care ambele îl tăia în bucăți, «dîcîndu că totu așa să fie bucățiți aceia ce voru călca alianța» ;

2. «Frăția de sânge,» amestecându-se într'unu pahar cu vinu și cu apă sângele acelora ce se înfrățesc, cari béu apoi acéstă curiosă mixtură ;

3. Inmormântarea fie-căruu nobilă sub o rădicătură artificială, o «măgură» sau «movilă,» une-orii fórte înaltă, sacrificându-i-se totu-o-dată de vii o sémă de ómeni și cai, într'unu numără mai mare sau mai mică dupe rangulă reposatului.

Din aceste trei datine, ultimile două ne interesă mai cu deosebire, fiindu-că una dintre ele a trăit pînă în zilele nóstre in obiceiile Românilor, iar cea-l'altă a lăsată semne topografice neșterse pe totu lungulă Dunării de jos.

Le vomă examina mai de aprópe.

§ 12.

NAȚIONALITATEA CUMANILORŪ-

Din cercetările de mai susă resultă, că fundatoru alu Craiovei n'a pututu să fie altu *craiu Ion*, de cât singurul de acestu nume și cu acestu titlu, a căruia trecere prin Oltenia, cu puțină înainte de anulă 1240, viuă încă in tradițiunea poporană de

la Oltă pină la Carașu, se întăresce prin date istorice; anume *rex Jonas*, «Marele rege ală Cumaniloră» din cronicarulă Albericū și din memorialistulă Jo-inville.

Dar cine óre să fi fostă Cumanii?

Șincai ne asigură că: «Românii din țera Munte-nescă s'au chiebată Paținachi, érá cei din Moldova și din Besarabia Comană.»⁶³⁾

Celal'altă istoricū transilyană, Petru Maior, mai puțin dogmaticū de câtă Șincai, se încercă a da probe în favórea acestei aserțiunii: însă ce felū de probe! Pecenegii — ȃice elū — suntă Români fi-indă-că numile lorū proprie se expică prin limbile romanice, fie latină, fie română saū italiană, precumă *Μαιζών* = româmulă «mai ținu», *Κερκειά* = latinulă «cur quotannis», *Ἰλαόν* = italianulă «i pavo», *Καίδουμ* = româmulă «du 'mă caii», *Χαροβόη* = italianulă «cari voi», *Ταμάτ* = «tal matto», *Γιάζη* = «ghiață, saū ia ȃi, saū Ghiță» etc., iar Cumanii suntă Români pentru că vorbăiă aceeași limbă cu Pecenegii, ba încă póte să fi fostă chiar o coloniă din orașulă italicū Cuma, de unde s'a colonisatū Neapolea!!⁶⁴⁾

Șincai și Petru Maior aparținū ambii secolului nostru.

⁶³⁾ *Chronica*, t. I, p. 214.—Cf. ib. p. 218.

⁶⁴⁾ *Istoria pentru începutulă Românilorū din Dacia*, Buda, 1812, cap. 8, § 9 și 10, după ediț. din 1834, p. 153—167.

Cu o sută de ani înainte de dênșii, bêtîrînulă Can-temiră a fostă cu multă mai serioră, când a đisă: «Tatarii ce îi chiamă Pařinachi,»⁶⁵⁾ și: «Cumană, ună nēmă de Tătari.»⁶⁶⁾

În adevără, turanismulă Cumaniloră și Pecene-giloră este mărturită în modulă celă mai potrivită de către tôte fântănele istorice din véculă de mij-locă, bizantine, slavice, maghiare, germane și o-rientale.⁶⁷⁾

Linguistica ne permite chîar a fixa loculă precisă ală acestoră popóre între cei-l'alți Turani.

Ei făceaă parte anume din grupulă turco-tatară, vorbindă ună dialectă fórte înrudită cu ală Os-manliiloră.⁶⁸⁾

O orașune dominicală în limba cumană a fostă cunoscută deja în secolulă trecută, și încă în șese variante, din cară unulă publicată de Thunmann⁶⁹⁾, iar cincă de Dugonics.⁷⁰⁾

⁶⁵⁾. *Chroniculă*, t. 2, p. 220.

⁶⁶⁾. *Ibid.* p. 263.

⁶⁷⁾. Cf. *Suhm*, *Abhandlung von den Uzen oder Polovzern in Nestors Jahrbüchern*, Leipzig 1774, in-4, p. 271-310. — O traducere rusă de *Sabinin*, în *ЧТЕНІЯ МОСК ОДЪЕСТВА*, 1848, nr. 8, sect. III, p. 15—49.

⁶⁸⁾. *Lenormand*, *La langue primitive de la Chaldée et les idiomes touraniens*, Paris, 1875, in-8, p. 454.

⁶⁹⁾. *De Comanis*, în *Acta Societatis Jablonovianae*, Lipsiae, 1773, t. 4, p. 185.

⁷⁰⁾. *Ethelka*, Pressburg, 1788, in-8, t. 2, p. 384—6.

Variantul cel mai complet dintre ale lui Dugonics, descoperit în arhivul oraşelului unguresc Kun--szent-miklós, se începe cu :

«Bezen attamaz kenze kikte szenleszen dösön-szen
«küklön nicziegen....»

Variantul lui Thunmann, aflat în biblioteca scolei din Debreczin :

«Bezen Attamaz kikte, szen leszen, szenadon,
«dösön szen küklon, nie ziegen, gerde....»

Publicându pe acesta din urmă, Thunmann adaugă, că e cu neputinţă de a nu vedé quasi-identitatea între limbele cumană şi turcă.

Şincai şi Petru Maior ar fi putut să cunoscă acest specimen lingvistic, care le-ar fi tăiat, o dată pentru totu-d'a-una, pofta de a mai românisă pe Cumanii.

De atunci s'a mai găsit în Veneţia şi s'a dat la lumină un manual întreg de limba cumană, scris în anul 1303, când Cumanii ocupa încă mai totă partea orientală a României.

Ca model, etă cuvintele de sub rubrica intitulată «calităţile timpilor», în care alături cu formele cumane noi punem pe cele turce, așa după cum se pronunţă în Constantinopole :

resăritu,	cumanesce	<i>cun tousin</i> ,	turcesce	<i>ghün dogusu</i> ;
apusu	—	<i>cun bati-i</i>	—	<i>ghün batîsi</i> ,
timpu	—	<i>ouad</i>	—	' <i>aht</i> ;
nourosu	—	<i>bulud</i>	—	<i>buluth</i> ;

timpă ploioasă —	<i>ïamgurlu hawa</i> —	<i>ïagmurluhava;</i>
obscură —	<i>carangu</i> —	<i>qaranli;</i>
nori —	<i>bulutlar</i> —	<i>buluth-lar;</i>
zăpadă —	<i>char</i> —	<i>qar;</i>
negură —	<i>touman</i> —	<i>duman;</i>
brumă, rouă —	<i>çig</i> —	<i>cih;</i>
vânt —	<i>yel</i> —	<i>ïel etc.⁷¹⁾</i>

Judece acum orî-cine, ca ce felu de Romîni aũ fostu Cumanii!⁷²⁾

E necontestabilu totuși că, în cursu de vr'o trei secolî, acestă odraslă turcă s'a aflatu într'unu contactu de tôte dîlele cu străbuniî noștri, ș'apoî nu numai în Moldova, precum credea Șincai, dar și în Muntenia până la Oltu.

Diploma regeluî Bela din 1247 împarte Romînia întrégă în douë regiuni: cea de dincolo de Oltu — *țera Severinuluî*: «terra Zevrino,» și cea de dincoce, — *Cumania*: «a fluvio Olth et alpibus Ultra-silvanis totam Cumaniam.»⁷³⁾

Districtulu Teleormanu conservă pînă astă-dî unu nume curatũ Cumanu.

⁷¹⁾ Klaproth, *Vocabulaire latin, persan et coman de la bibliothèque de Petrarcha*, în *Mémoires relatifs à l'Asie*, t. 3. Paris, 1828, in-8, p. 113 — 256. — în privința acestuî vocabularu cf. ceea-ce amũ spusu în *Principie de filologia comparativă*, p. 8.

⁷²⁾ Cf. Rösler *Ueber das Kumanische*, în *Rumän. Studien*, p. 352—6.

⁷³⁾ Fejér *Cod. dipl.* IV, 1, p. 447.

După fonetica turcă ară fi *Deli-Orman*, adică «pădure désă,» literalmente «pădure nebună.»

Așa se cheamă, între altele, o pădure din Dobrogea.⁷⁴⁾

După fonetica cumană, turcului inițială *d* îi corespunde totu-d'a-una *t*, în câtă *Deli-orman* trebui să ne apară aci sub forma de *Teli-orman*.

În vocabularul cumană din 1303 noi găsim în faptă ambele elemente constitutive ale acestui nume: «*teli* — stultus»⁷⁵⁾ și «*orman* — boscus.»⁷⁶⁾

Cumanismul «Teleormanului» este dară matematicesce sigură.

Riulă căpătase acestă nume după vre-o pădure de pe mală, iar după riulă s'a numită apoi districtulă.

În dialectulă pecenegă înainte de dominațiunea Cumanilor în România, se cheama totă așa ună munte de prin Buzău sau Rimnic-Sărată, pe care Bizantinulă Cinnam, vorbindă sub anulă 1152 despre ună

⁷⁴⁾ **Kantemir**, *Gesch. des osmanischen Reichs*, Hamburg, 1745 «in-4, p. 318: «Es ist ein ganz ebener Strich Landes, der «weder mit Flüssen durchschnitten, noch durch Waldungen «unterbrochen ist; wiewol am Ende desselben, nicht weit «von Drista, ein Wald ist, den die Tuerken *Deli Orman*, das «Narrenholz, nennen.» — Cf. **Matković**, *Orograficka obilježja Balkanskoga poluotoka*, în *Knjizevnik*, t. 2. p. 409: «gusta șuma Deli-Orman zvana.»

⁷⁵⁾ **Klaproth**, op. cit. p. 240.

⁷⁶⁾ *Ibid.* 215.

resbelu între Greci și Pecenegi, îl numesce *ῥοος Τένovoϋου*⁷⁷⁾

Acastă formă «Tenuormon» presintă acea particularitate dialectică, că pecenegulă *tenu-* corespunde cumanului *teli-*, adecă *n* între vocale alternéză cu *l*.

Din puținele graiuri turanice ale căroru dictionare îmi suntă la dispozițiune în momentul de față, în limba tungusă nebunulă se dice *tenäk*, în limba buriată *tenek* și'n dialectulă tataru karagassic *tenäk*,⁷⁸⁾ ceia-ce abia diferă de pecenegulă *tenu*, póte măi corectă *teneh*, căci Cinnam și Bizantinii în genere nu exceléză printr'o transcripțiune perfectamente exactă a numiriloră barbare.⁷⁹⁾

Anna Comnena ne spune că Pecenegii și Cumanii vorbăuă aceeași limbă; variantele *Teli-orman* întârescă acastă mărturiă, arătându-ne însă totu-d'una între ambele popóre nisce divergințe dialectice destulă de pronunțate, celă puțină sub raportulă fonetică.

În orî-ce casă, Cumanii aū ocupatū Teleormanulă, și l'aū ocupatū unū timpū atâtū de îndelungatū saū într'unū modū atâtū de durabilū, în câtū

⁷⁷⁾ Cinnami *Hist.*, ed. Paris, 1670, in-f., p. 54.

⁷⁸⁾ Castrén *Nordische Reisen und Forschungen*, Petersburg, 1856—7, in-8, t. 9, p. 87; t. 10, p. 148; t. 11, p. 107.

⁷⁹⁾ Traducătorulă latină ală lui Cinnam Iea din eróre *Tένovoϋου* dreptă acusativă; și'lă transcrie apoi prin *Tenihormus*. De unde óre *tenih*?

memoria lor ū se mai păstrează în numele distric-
tului.

Judecându după pozițiunea relativă a localităților, tocmai de pe aci trebui să fi eșit ū «craiful ū Ion,» pășind ū apoi prin «vadul ū Cumanilor ū» de la Olt ū în direcțiunea Craiovei, de unde mai în urmă, prin «Vadul ū Cumanilor ū» de la Dunăre, a trecut ū în Bulgaria și s'a dus ū la Constantinopole.

Acuma, fără ca să ne mai încurce pretinsul ū românism ū al ū Cumanilor ū, al ū căroră turcism ū sa ū tatarism ū este mai pe sus ū de controversă, să ne oprim ū asupra celor ū douē amărunte etnice din bio-
grafia craiful ū Ion: frăția prin amestec ū de sânge și ceremonialul ū înmormintării.

§ 13.

FRĂȚIA DE SÂNGE.

Intr'un ū discurs ū, ținut ū în sala Ateneului pe la 1865, e ū am ū spus ū că așa numita «frăția de cruce» ar ū fi la Români o moștenire din Roma.⁸⁰⁾

Cercetându, renunț ū la acēstă aserțiune.

Să vedem ū însă mai ântâiu, în ce anume consistă «frăția de cruce.»

Balada nōstră poporană «Balaurul ū,» după ce descrie, cum un ū teribil ū dragone:

⁸⁰⁾. Hasde ū, *Fraternitatea și unirea*, în *Buletinul ū instrucțiunii publice*, 1865. p. 622.

Inghițise jumătate
Trupă cu arme ferecate
Trupșorū de voinicelū.....

incheiă prin aparițiunea unui vitezū, care:

...cu pala lui cea nouă
Pe balaurū taiă 'n două,
Apoi trupulū inghițitū,
Plinū de rane, otrăvitū,
Elū în cărcă 'lū rădica,
Susū la stână se urca
Și în lapte mi'lū scālda,
De veninū ilū curăța
Și cu vieță 'lū dăruia;
Apoi mări câtū trăia,
Frați de cruce se prindea
Și împreună voinicia,
Pe balauri de stirpea...

Cu acéstă ocașiune, d. Alexandri observă în notă:

«A se prinde frați de cruce e o datină antică ce
«impune datorința de ași da vieța unulū pentru
«altulū. *Legătura acesteī frăție se făcea prin ames-*
«*tecarea sângelui. Când doi bărbați se decideau a se*
«*înfrăți, trebuia să 'și facă ei pe brațulū dreptū câte*
«*o tăietură în formă de cruce și să unescă sângele*
«*lorū. Acestū obiceiū misticū, carele în epoca de*
«*astădi e mai de totū cădutū, se ține negreșitū de*
«*ore-carī tradițiī de pe timpulū Cruciatelorū, sau*

«póte chiar de tainele întroducerii creștinismului la Români.»⁸¹⁾

D. Alexandri are dreptate, dar — ca și corpulă celū înghițitū alū voinicului — numai pe jumătate.

Sub numele de «frate de cruce», БРАТЪ КРЪТЪ după vechile nóstre crisóve scrise slavonesce⁸²⁾ erau confundate la Români două instituțiuni cu totul diferite, una boieréscă, cea-l'altă țărănéscă, din cari cea de'ntăiū curatū creștină, mai multū saū mai puținū «de pe timpulū Cruciatelorū», însă numai cea de'ntăiū.

La Greci frații de cruce se chiamă *σταυραδελφοί*, dela *σταυρός* «cruce» și *ἀδελφός* «frate», legătura de frăție făcându-se prin jurământū în biserică fără nici unū amestecū de sânge.⁸³⁾

Cam totū așa a fostū la Ruși «frate de cruce» КРЕСТОВОЙ БРАТЪ, dela КРЕСТЪ «cruce» și БРАТЪ «frate».

⁸¹⁾ *Poesii populare*, ed. 2, p. 13.

⁸²⁾ *Crisovū dela Petru-Vv. Mircea din 16 Iuniu 1560*, în Arhivulū Statulū din Bucuresci, m-rea Câmpulungū pachet 27.

⁸³⁾ Passow, *Popularia carmina Græciæ recentioris*, Lipsiæ 1860, in-8. p. 599: «Die solis liturgia decantata sub «divo conveniunt et sacerdote bona faustaque apprecato per «Deum optimum maximum persancte adiurant se omnia pericula per totam vitam una coniunctos obituros. Vocantur «autem fratres socii consortis *σταυραδελφοί*.»

În balada rusă populară «Dobrynia» se dice:

ВЧЕРАСЪ ПРОШЛА НЕД'БЛЕА, КАКЪ МЫ ВИД'ЛИСЪ
СЪ ОЛЕШОЙ ВО ЧИСТОМЪ ПОЛИ,
КРЕСТАМН МЪІ ПОВРАТАЛИСЪ,

ОНЪ НАЗВАЛСЪ КРЕСТОВЪІМЪ МЕНЪШИМЪ БРАТЦЕМЪ...⁸⁴⁾

(Ieri a trecutŭ o septemână, de când noi ne-amŭ văduțŭ cu Oleșa pe câmpulŭ celŭ curatŭ; ne-amŭ făcutŭ frațŭ prin cruce; elŭ s'a numitŭ frățiorŭ de cruce mai micŭ....)

Ce-va mai josŭ în aceeași baladă:

КРЕСТОВЪІЙ БРАТЪ ПАЧЕ РОДНАГО....⁸⁵⁾

(Fratele de cruce, mai multŭ de câtŭ unŭ frate bunŭ).

Prin urmare, frăția de cruce se făcea la Ruși prin simplulŭ schimbŭ alŭ crucilorŭ, érași fără nici unŭ amestecŭ de sânge, pe care de asemenea nulŭ găsimŭ la cei-l'alți Slavŭ.⁸⁶⁾

Versulŭ de mai susŭ din balada rusă ne amintescce proverbulŭ neo-grecŭ versificatŭ:

*Καλλίτεροι οἱ ἀδερφοὶ τῆς ἐκκλησίας,
Παρὰ οἱ ἀδερφοὶ τῆς κοιλίας.*

(Mai bunŭ suntŭ frățŭ făcuți în biserică, decâtŭ frățŭ din aceeași mămă).⁸⁷⁾

⁸⁴⁾ РЪІВНИКОВЪ НАРОДНЪІА БЪІМНЪ, Moscva, 1862, in-8, p. 30.

⁸⁵⁾ Ibid. p. 16.

⁸⁶⁾ Cf. excelentulŭ studiŭ alŭ lui Bogišić, *Pravni obic'aji kod Slovena, in Knjizernik*, Zagreb, 1867, in-8, t. 3, p. 430-434.

Ἡ ἀδελφία τῆς ἐκκλησίας, acésta este adevărata
frăție de cruce.

E de remarcatū, că fratele de cruce se chiamă
une-orī la Neo-grecī βράτμε, de exemplu:

Ποῦ εἶσαι βρὲ βράτμὲ Κωνσταντῆ...;⁸⁸⁾

Fie dela Grecī, fie dela Ruși saū dela alți vecinī
a împrumutatū acéstă frăție de cruce în evulū me-
diū boerimea română, la care ea se opera în felurite
modurī, nici o dată însă cu amestecū de sânge.

Nu mai departe decâtū în secolulū nostru unū
mare logofătū Dudescu, care își dedea în străinătate
titlu de «monsieur le conte de Doudéscu», se
făcuse frate de cruce cu unū călătorū francesū.

«Lorsqu'après le dîné — ȃdice acesta din urmă.—
«le chancelier et moi, avec nos cochers, eūmes
«signé notre contrat de transport, le compte me dit:
«Depuis six jours, nous voyageons ensemble; quinze
«autres vont se passer encore sans que nous nous
«quittions: suivons donc, si vous m'en croyez, une
«ancienne coutume valaque, en nous faisant *fraté de*
«*crucé*, frères de la croix. — Aussitôt il mit dans
«un vase une petite croix d'ivoire, qu'il porte toujours
«sur lui; il y ajouta du pain et du sel, puis il me

⁸⁷⁾ Sanders, *Das Volksleben der Neugriechen*, Mannheim,
1844, in-8, p. 228.

⁸⁸⁾ Ibid. p. 240.

«dit: Répétez avec moi: *pé crucé*, par la croix; *pé pita*, par le pain; *pé saré*, par le sel; nous jurons «d'être toujours frères, et de nous donner assistance «dans toutes les occasions.»⁸⁹⁾

Cu vr'o trei secolî înainte, Domnulă moldovenescă Stefan Tomşa, pentru a se face frate de cruce cu o rudă a lui Iacob Basilic, împărţi cu elă «o turtă în formă de cruce»: «*bolum panis in crucis formam compositum*», ceea-ce—observă contimpuranulă Sommer — se considera la Români ca cea mai sacră legătură: «*sanctissimum apud illos foedus existimatur*».⁹⁰⁾

Iarăşi cruce, dar nici o picătură de sânge!

De acéstă înfrăţire boierescă, eminentemente creştină, slavică sau grécă din véculă de mijlocă, diferă cu

⁸⁹⁾ De Lagarde, *Voyage de Moscou à Vienne*, Paris, 1824, in-8, p. 364—5. — Acestă jurământă presintă o remarcabilă analogiă cu jurământulă persică, despre care ună omonimă ală călătorulă francesă, profesorulă De Lagarde (Bötticher) dela Göttingen, în *Beiträge zur baktrischen Lexikographie*, Leipzig, 1868, in-8, p. 18, dice: «Wenn der Perser schwört, wird «Feuer, Wasser und Brot neben ihn gestellt und er hat «ausdrücklich in der Eidesformel anzuerkennen dass er vor «den Amschaspands stehe, unter ihnen vor Chordâd und Mor«dâd, die vor ihm seien und die er essen müsse: das Brot «muss er essen, das Wasser trinken. Daher erklärt sich die «Redensart: saugand khwardan, *einen Eid schwören, eigen«tlich Nützlichendes essen.*»

⁹⁰⁾ Sommer, *Vita Jacobi Despotae Moldavorum Reguli*. Witebergae, 1587, in-4, p. 56.

desăvârşire înfrăţirea ţărănească, mai bine haiducască, aceea despre care ne vorbeşte d. V. Alexandri: «când doi bărbaţi se decideau a se înfrăţi, trebuia «să 'şi facă pe braţulū dreptū câte o tăietură în «formă de cruce şi să unescă sângele lorū.»

Aci crucea jócă un rolū de totū secundarū, fondulū consistândū în amesteculū sângelui, prin care doi indiviđi, străini unulū altuia din fire, deveniau artificialmente «de acelaşi sânge».

În acestū amestecū alū sângelui se cuprinde întregulū simbolismū alū operaţiunii.

Nici Slavii, nici Grecii nu'lū cunoscū; din tóte popórele balcanice, ilū au numai Românii şi Albanesii.

Albanesce unū asemenea frate prin amestecū de sânge se chiamă *vălam*, dela *văla* «frate», cu unū *m* sufixatū întocmai ca în neo-greculū *βράτ-με* şi în slaviculū *brati-m*.

Vălămănia saū *vălămăria* — căci *n* şi *r* alternéză în dialectele albanese — se operă în cele mai multe casuri prin deşertarea de către cei înfrăţiţi a unui păharū cu rachiū, în care ambii au lăsatū să cadă câte-va picături de sânge dela degetulū micū alū mânei drepte.

Amăruntele de ceremonialū potū diferi după localităţi, dar esenţa lucrului rămâne aceeaşi: totū-d'a-una amestecū de sânge.⁹¹⁾

⁹¹⁾ Hahn, *Albanesische Studien*, Jena, 1854, in-8, part. p. 145, 178.

Nu ni se pare indiferentă de a constata că la Albanesi, ca și la Români, brațul drept este acela dela care se ia sângele.

La prima vedere s'arū puté conchide că o instituțiune atâtă de originală, identică la două naționalități pe cari le légă comuna loră descendință din antica ginte tracică, arū fi o moștenire rămasă dela acéstă din urmă, adecă prin Daci la noi și prin Iliri în Albania.

O asemenea conclusiune arū fi însă prea-pripită.

De 'ntăiu, obiceiul străbun în genere nu se conservă la unū poporū, în cursū de sute și miī de ani, cu aceeași tenacitate cu care se păstréză elementele lingvistice: câți-va secolī suntū de ajunsū în acéstă privință, pentru a metamorfosa mai-mai cu desăvârșire o societate.

Alū doilea, dacă nu astăđi, încăi în véculū de mijlocū aceeași datină se găsește la o grămadă de némuri eterogene, cari mai tóte, mai multū sau mai puținū, directū și indirectū, aū fostū în contactū cu Români și cu Albanesi.

Alū treilea — o considerațiune fórte importantă — în evulū međiu frăția prin amestecū de sânge ne întâmpină *esclusivamente la păgâni* dela cari atunci, după propria mărturiă a fântânelorū contimpurane, ea s'a comunicatū prin relațiuni internaționale, unora dintre popórele creștine, ceea-ce probéză că, chiar dacă o vorū fi avutū vre-o dată străușii acestora în epoca păgânătății lorū, totuși pos-

teritatea o perduse deja mai de 'nainte sub influența creștinismului.

Iată câte-va texturi:

Cronicarul Albericū, același căruī îi datorimū prețioasa relațiune despre craiulū Iónū alū Cumanilorū, ne spune sub anulū 1187, că unulū din cei mai puternici cavaleri cruciați, contele Raimund de Tripoli, împăcându-se cu celebrulū sultanū Saladinū, Curd de origine, amîndoi aū bătū sângele unulū altuia în semnū de alianță: «alter alterius bibendo sanguinem foedo foedere sunt conjuncti». ⁹²⁾

Ungurii, la întrarea lorū în Panonia în secolulū IX, cândū erau încă păgâni în tótă puterea cuvîntului, își întăriaū jurămintele de fidelitate prin bătura sîngelui amestecatū, și croniculū maghiarū se grăbesce a adăoga că acésta se face anume păgănesce: «more paganismo». ⁹³⁾

La 1189 împăratulū Frederic Barbarussa muștră pe Bizantini că s'aū aliatū cu păgânii, «bêndū reciprocū sângele amestecatū, cursū din împungerea

⁹²⁾ *Chronic.*, II. p. 371.

⁹³⁾ *Anonym. Belae regis*, în *Endlicher, Monumenta Arpadiana*, Sangalli, 1849, în-8, 7: «tunc supradicti viri pro Almo duce, more paganismo fuis propriis sanguinibus in unum vas, ratum fecerunt juramentum.» — Cf. *Podhradczky, Béla király névtelen jegyzőjének idejekora*, Budan, 1861, in-8, p. 131

vinei precordiale», ceea ce — observă elū — este «obiceiulū Saracinilorū la legarea amicieī». ⁹⁴⁾

Du Cange citéză o acuşaţiune identică, rostită într'unū modū şi mai energicū, pe care o făcea Gre-cilorū împēratulū Baldovin de Flandria: «după spur-
«cata datină a păgānilorū, voi vē înfrāţīţī cu dīnşī
«bēndū sāngele unulū altuia», ⁹⁵⁾ şi mai aduce unū pasagiu fōrte importantū din cronicarulū englesū Mateiū Paris din secolulū XIII, unde se descrie cu amărunte alianţa prin beutură de sānge la păgāniū Celţī din Irlandia. ⁹⁶⁾

Iacob Grimm adunată mai multe asemenī texturī de prin scriitorī anticī: aşa Herodot (IV, 70), Lu-
cian (Toxar. 37) şi Pomponiū Mela (1, 2) nī-o po-

⁹⁴⁾ Nicetas Chon., lib. II, 5, ed. Bonn. p. 536: «καὶ κατὰ τὸ παρ' αὐτοῖς περὶ φιλίας κρατοῦν ἔθιμον ἀφο-
τέρους σχάσαι γλέβα τὴν ἐπιστηδίων καὶ τὸ ἐκείθεν ἐκρὲν αἷμα ἐκάτερον εἰς πόσιν ἀντιπροτείνασθαι».

⁹⁵⁾ Du Cange, *Dissertations sur l'histoire de Saint Louys*, diss. XXI: Des adoptions d'honneur en frère», în *Gloss. mediae Latinitatis*, ed. Carpent. t. 7, p. 80: «Haec est quae spur-
«cissimo gentilium ritu pro fraterna societate, sanguinibus
«alternis ebibitis...»

⁹⁶⁾ *Ibid*: «Barbari illi, et eorum duces ac māgistratus, sanguinem venae praecordialis in magno vase per minutionem fuderunt, et fusum sanguinem insuper perturbantes, miscuerunt et mixtum postea sibi ad invicem propinantes exhausserunt, in signum quod essent ex tunc in antea indissolubili et quasi consanguineo foedere colligati, et in prosperis et diversis usque ad caputem expositionem indivisi.»

vestescă despre Sciți; Tacit (Ann. XII, 47) despre Armeni și alte popore caucasice; Plutare (in Poplic.) și Salustiū (Catil. 22) despre Romani etc.⁹⁷); ceea-ce rezultă însă din gruparea tuturor mărturiilor, vechi și mediane, este că pe la finea vécului de mijloc creștinismul, ori pe unde era stabilit, ștersese deja pretutindenă urmele anteriore ale obiceiului, ba pînă și suvenirea lor, astă-fel că reintroducerea acestui fel de frăție s'a datorit de astă dată pe deplin nouelor triburi păgâne, mai ales celor turanice, cari aparū pe scena istoriei, ciocnindu-se cu Semiți în Asia și cu Arii în Europa.

Despre Unguri ni-o spune Notarul regelui Bela; despre Cumană—Joinville; totu despre Cumană în specie ni-o mai arată Evreul Petakhia, care a călătorit prin țera lor pe la 1173, adecă aprópe unu semi-secolu înainte de epoca craiului Ion; «în Cumania—dice el—cândū ieai o călăuză pentru siguranța drumului, ea îți jură mai întátu credință împungându-și degetul cu unu ac și dându-ți «să îți sugi sângele»⁹⁸); apoi sub epitetul general de

⁹⁷) Grimm, *Deutsche Rechtsalterthümer*, Göttingen, 1854. in-8, p. 192 — 194; — *Geschichte der deutschen Sprache*, Leipzig, 1848. in-8, p. 135—137.

⁹⁸) Petakhia, *Tour du monde*, éd. Carmoly, Paris, 1831. p. 8—25, apud Lelewel, *Géographie du moyen âge*, t. 3, p. 201: «On ne peut voyager dans ce pays, qu'à la suite d'un guide. Et voici comment le Kédarien (Petakhia, dans sa langue hébraïque, appelle les Komans Kedar) se lie par ser-

păgâni, Frederic Barbarussa și Baldovin de Flandria înțelegu nu atât pe Arabi, câtu pe acei Turcomani la cari trecuse atunci în răsăritu moștenirea lui Mohamedu; în fine, scriitorulă orientală Zakharia Khazvini, mortu la 1283,⁹⁹) descrie frăția prin) sânge la toți Tătarii din timpulă seă.¹⁰⁰)

Ni se pare dară necontestabilă că țeraniă români, pôte și Albanesi, aū căpătatū acéstă instituțiune anume dela Cumană, combinând'o însă mai târziu

«ment: il se pique le doigt avec une aiguille, et donne son sang à sucer à celui qu'il doit conduire, pensant ainsi introduire en quelque sorte son sang et sa chaire dans le corps de l'étranger».—**Du Cange**, loco cit., dice că și «Georges Pachymeres (1. 2. Hist. c. 3.) raconte la même chose des Comains.» Mărturisescū că în deșertū am căutatū în Pachymeres vre-un pasagiū relativū la acésta.—**Grimm**, *Rechtsalt.* 194, citeză în privința Cumanilor: «Rühsmittelalt. p. 323». Noi cunoșcemū de **F. Rüh**s, numai *Handbuch der Geschichte des Mittelalters*, Stuttgart, 1840, pe care însă nu'lū avem la mână n momentulū de față. Astfelū ne mărginimū cu Joinville și Petakhia.

⁹⁹) **Lelewel**, *Géographie du moyen âge*, Bruxelles, 1852, in-8, t. I, part. 2, p. 143—4, nota 299.

¹⁰⁰) *Abu Dolef Misaris ben Mohalhal de itinere asiatico commentarium*, ed. Kurd de Schlözer, Berol. 1845, p. 33,1 apud **Grimm**, *Gesch. d. deuts. Spr.* 136: «si amicitiam vel foedus cum sui vel alieni generis populis faciunt, in conspectum solis prodeunt, eumque adorant. Tum poculum vino plenum inaerem jaciunt atque quisque eorum ex hoc poculo bibit. Tum eductis gladiis se ipsos in quadam corporis parte vulnerant, donec sanguis profluit. Tum quisque eorum alterius sanguinem potat, quo facto foedus inter eos ictum est.»

pentru ca s'o apere contra censurei bisericesci, cu datina de totu diferită a frăției prin cruce, pe care aū conservat'o pură, fără amestecū de sânge, Slavii, Grecii și vechia boierime română.

§ 14.

ÎNMORMÎNTAREA LA CUMANI.

Povestirea cronicarului Alberic despre mórtea lui «craiu Ion» ne înfățișează două puncturi de desbătutū:

1. *Tumulus* saū movila ce se rădica d'asupra mortului;

2. Sacrificiele de ómenī și de cai ce însoțiau ceremonialul de înmormintare.

Movilele nu sunt proprie numai Cumanilorū.

«In tótă Europa — ȃice Lubbock — saū mai bine «în lumea întrégă, pretutindenī unde nu le-a dis- «trusū încă plugulū saū ciocanulū, ne întâmpinā «diferite monumente din timpī ante-istorici: tabere, «fortificațiunī, stavile, templurī, movile etc., dintre «carī multe ne uimescū prin mārimea lorū, ér «tóte nei nteresă prin vechime și prin misterū. Suntū «unele, negreșitū, ca murulū romanū din Anglia «bună-óră, saū ca movila reginei Thyra în Dane- «marca, ale cărorū epocă și origine ne suntū cunos- «cute; cele mai multe, de esemplu movilele ce se «atribue lui Thorū, lui Odīn și Freyei de lângă Up- «sala, saū marile dālme de lângă Drogheda, suntū «fără indoelā ante-istorice. Unele, de bună sémă,

«apartînu etății de bronz; altele, etății de pétră;
«totuși fórté rarú epoca lorú se póte precisa cu
«siguranță...»

Trecându apói în specie la movile, Lubbock a-
daugă:

«In Anglia, le întâlnesci la totú pasulú. Pe insu-
«lele Orcade ele suntú într'unú numéru de peste
«2000. Și mai multe se află în Danemarca. In tótá
«Europa dela Atlantica pînă la Uralú, de aci pe
«immensele stepurí ale Asiei dela hotarele Rusiei
«până la Oceanulú Pacificú și dela șesurile Siberiei
«până la câmpia Industanulú, în fine în America,
«suntú miú și decimí de miú de movile. Ele se gă-
«sescú nu mai puținú în Africa, unde până și pira-
«midele nu suntú decâtú variantulú celú mai artis-
«ticú alú ideeí de movilá. Mai pe scurtú, globulú
«pământescú întregú e preeratú cu acestú soiú de
«morminte...»¹⁰¹⁾

«Nu este, póte, nici o țérá în lume — ȃice ar-
«cheologulú polonú contele Tyszkiewicz — unde sě
«nu existe movile. John Barrow le-a vėđutú la Ho-
«tentoți; Spartman la Cafri; Dr. Jefferson în Virgi-
«nia etc.»¹⁰²⁾

Acéstá universalitate a movilelorú, cari aú fostú
familiare mai tuturorú popórelorú, este o probă că,

¹⁰¹⁾ Lubbock, *L'homme avant l'histoire*, trad. Barbier, Paris, 1867, in-8, p. 85—86.

¹⁰²⁾ Tyszkiewicz, *Badania archeologiczne*, Wilno, 1850, in-8 p. 48—56.

ori-unde le găsim într'un număr foarte mare, ele nu aparțin neapărat toate unei singure epoci sau unei singure naționalități, ci pot diferi prin etate și prin origine.

Eterogene sub raportul cronologic și sub cel etnografic, movilele se deosebesc nu mai puțin unele de altele prin configurațiune: ici rotunde, colea țuguiate, dincóce concentrice, dincolo în amfiteatru, când mari, când mici, pe alocuri grupate, pe așuri isolate, etc. etc.

De și nu toate au servit pentru înmormântare, de óre-ce într'o sémă din ele nu se descopere nici o urmă de cadavre, așa că suntem siliți a atribui unor asemenea o alt-fel de menire, fie religiósă, fie militară, fie commemorativă, terminală, itinerară sau ceva analog, totuși cele mai multe, într'un mod necontestabil, au fost morminte.

Archeologia n'a ajuns încă a clasifica această specie de monumente, și nici că va puté s'o facă pe o basă adevărată științifică, pînă când ele nu vor fi studiate pretutindenă cu aceeași scrupulositate metodică, cu care s'au cercetat d'o camă dată numai în unele localități excepționale.

Lungul brâu câmpen sub-carpatin și supra-ponctic, cuprinzându Ungaria, România și Rusia meridională pînă la Caucas, va oferi archeologului nesce specimene cu atăt mai remarcabile, cu cât în anticitate

și 'n evulū mediu acéstă regiune a fostū ne'ncetatū cutrierată de triburile cele mai diverse.¹⁰³⁾

In privința movilelorū române, eruditulū meū amicū d. Odobescu citise la 1869 în Congresulū Preistoricū de la Copenhaga o notiță, în care le deosebesce în: măgure, «les plus petits tumulus, généralement agglomérés auprès des ruines d'anciennes villes ou disposés le long des voies antiques;» movile propriū ȕise, «plus proéminents que les précédents»; în fine gorgane, «souvent élevées de 25 à 30 mètres et même plus, et disposés soit en longs ovales soit en carrés à côtés irréguliers.»

Despre aceste din urmă d. Odobescu observă:

«On les désigne sous le nom de *Gorgane*, dans lequel on reconnaît les «*Kurgany* de la Russie. Plus rares, moins explorés et moins connus encore que les *movilae* ils méritent d'être étudiés avec soin, car leurs dimensions gigantesques et leur position dans des plaines unies les désignent très-particulièrement à l'attention des archéologues.»¹⁰⁴⁾

Maī târȕiu, d. Odobescu și-a modificatū vederile.

Așa, într'o mică lucrare fórte remarcabilă din 1871, d-sa nu mai face nici o deosebire între *măgură și gorgană*, numindū astū-felū în genere movi-

¹⁰³⁾ O încercare remarcabilă asupra movilelorū din Basarabia, de G. Olofson, veȕi în *Записки Одесскаго Общества Исторіи*, t. 2, 1850, in-4, p. 550—554

¹⁰⁴⁾ *Congrès d'anthropologie et d'archéologie préhistoriques*, Copenhague, 1875, in-8, p. 120.

lele cele mari, iar pe cele mici cu termenul de *movilă*.¹⁰⁵⁾

Nici așa însă lucrul nu este definitiv.

Unele movile nu sînt de locuri mari, de și poporul le ține totuși măgure.

Astă-fel este, de exemplu, o movilă chiar lângă Craiova, spre stînga de pîrtia Amărășii, avînd configurațiunea de amfiteatru sau mai bine de o potcova cu deschidura spre sud.

Deși mică în circumferință și la nalțime, ea se numește totuși «la-măgură».

Nu mai puțin îndoios este punctul etimologic atins de d. Odobescu, căci între *gorganele* noastre și *kurhanele* de peste Nistru, ori-cît de mare ar fi asemănarea exterioară, poate să nu fie în fapt nici o înrudire.

În Moldova, mai apropiată de Rusia, cuvîntul *gorgană* nu se mai aude nicăiri, ceea ce nu probează, negreșit, că nu va fi existat și pe acolo altă dată, iar în Țera-Românească el pare a fi foarte vechiu, cel puțin ni s'a întîmplat a-l găsi adesea în crîștele muntene din secolul XVI, dintre cari îmi aduc aminte unul din 10 Novembre 1589, dela Mihne-vodă, unde ține, pe jumătate slavonesce și pe jumătate românesce : И ДА СЕ ЗНАЕТ ХОТЯРЖЛЕ СЕЛОВ ЛЮБИМЫХИ ѿ ДРЪМЛА ДЪРСТВОРАНИ С ВЕЛИКО ГОРГАИ,

¹⁰⁵⁾ Odobescu, *Raportul archeologic în Monitorul Oficial* 1878, No. 152, 13 Iuliu.

adică: «și să se scie hotarale Lupșanului de la drumul Silistriei pînă la marele gorganu,» sau unu altu din 8 Ianuaru 1568 de la Alexandru-vodă: *Дори до гогран* «pînă la gorganu.»¹⁰⁶⁾

Tôte acestea servă a ne încredința, că studiul movilelor, pretutindenî și la noi mai cu sémă, este de o cam dată în fașă.¹⁰⁷⁾

Orî-ce generalizare în acéstă privință, fie gruparea loră după numi, fie atriuirea loră în grămadă cutăruî sau cutăruî poporă, ară fi o pripelă puțină sciințifică.

Este sigură că o parte din acestu felu de construcțiunî, numescă-se ele *măgure. gorgane, movile*, ba încă pe alocuri *dîlme* sau *gîlme, dîmburî, gruiurî* etc., aă fostu rădicate de către Cumanî în secolii XII și XIII.

Cumanî, dintre toți contimpuranî loră de lângă Marea-négră, aă fostu cei mai neobosiți făcători de movile, așa că Flamandului Ruysbroeck, care trecuse prin Rusia meridională pe la 1253 — tocmai epoca ce ne preocupă — i se spunea în cale că toți *tumuli* fără excepțiune suntă opera Cumanilor și numai a Cumanilor.¹⁰⁸⁾

¹⁰⁶⁾ *Archiva Statului din Bucuresci*, Cotroceni No. LXXXVI, Argeșu No. XXII. etc.

¹⁰⁷⁾ Noue instrucțiunî în acéstă privință, emanate de la Congresul archeologicu din Kiev de la 1874, veđi în L. Leger, *Rapport sur mission scientifique*, Paris, 1877, in 8, p. 27—29.

¹⁰⁸⁾ Apud Lelewel, *Géogr. du moyen-âge*, t. 3 p. 120.

Movilele Cumaniloră aveaă diferite forme, între cari, ca măgura de lingă Craiova, și pe acea de potcova, une-oră atătă de încăpătore, în cât ar puté să cuprinăă în interiorulă seă o cetăă întrégă, judecândă dupe ună pasagiă din cronica rusă dela Novgorod : « fugariă s'aă adăpostită în movila Cumaniloră ». ¹⁰⁹⁾

În Rusia sudică poporulă numesce asemeniă movile amfiteatrice, fie ele mariă saă mici, *maidanuri*. ¹¹⁰⁾

Acestă cuvintă, care însemnéză « piață », este forțe remarcabilă, fiind nu numai turcescă, dar încă și cumanică. ¹¹¹⁾

Cele mariă din acestă felă de movile serviaă, precum am vădută, ca forturi saă ca redute, de unde peste Nistru ele se confundă chiar astăzi cu așa dișele *horodki* saă « cetăți de pămintă » ; ¹¹²⁾ cele mici, pe de altă parte, ca acea de lingă Craiova, bună oră, pe care noi simțimă ispita de a o atribui Cumaniloră, par a fi avută mai multă vre-o destinațiune religiósă, nici de cum însă mormintară, căci nici o dată nu se gășescă în ele oșeminte.

Movilele mormintare, « tumulus à ossements », cată să fi avută, celă puțin la Cumană, o formă mai

¹⁰⁹⁾ Яр. Карамзинъ, Ист. гос. Росс., т. 3, nota 299 : «А прокъ ихъ въбѣже... въ курганъ Половечскзкій.»

¹¹⁰⁾ Grabowski, *Ukraină dawna i terazniejsza*, Kijow. 1850. în 4, t. 1. p. 120.

¹¹¹⁾ *Vocabulaire coman* în Klaproth, op. cit. III. p. 215 : « maydan—planum ».

¹¹²⁾ Grabowski, l. cit.

multă de trapeză, cea mai potrivită pentru ceremonialul ce urmă după depunerea mortului în grăpă, ceremonialul descris atât de bine de cătră Alberic, Joinville, Ruysbroeck, și asupra cărui trebui să ne oprimă acuma numai cu dinadinsul.

După cum amă constatat'o în paragrafulă precedente sub raportulă «frăției prin sânge», totă așa ne vomă încredința de astă dată în privința victimelor sacrificate pe mormintă, că obiceiule cele mai originale, cele mai ciudate în aparință, cele mai excepționale la prima vedere, aparțină în totalitatea timpiloră umanității întregi, dar în períodoe definite caracterisă diferite popóre sau regiuni, astă-felă că — matematicesce vorbindă—usulă x în totalitateaă timpiloră este comumulă lui A, B, C, D, E, F..., însă A și F l'auă avută numai în periodulă α , D numai în periodulă β , B și E numai în periodulă γ , etc.

Cu alte cuvinte, punctulă fundamentală de stabilită este: în epoca cutare obiceiulă cutare distingea poporulă cutare sau regiunea cutare.

Neuitatulă Adolf Pictet, după ce arată că în India din periodulă Vedei se ardea pe rugă de împreună cu mortulă o vacă sau o capră, urmăză înaintele :

«L'immolation de la vache de la chèvre, et son incinération avec le mort, rappellent la coutume, très-générale chez les peuples ariens, de sacrifier aux funérailles, et de brûler sur le bûcher, des animaux

«choisis de préférence parmi ceux qui avaient été chers
«au défunt, et cela dans le but de les lui donner pour
«compagnons dans la vie future. C'est ainsi qu'A-
«chille jette quatre chevaux et deux chiens sur le
«bûcher de Patrocle. D'après Tacite (Germ. 27), le
«cheval du guerrier était brûlé avec son maître chez
«les anciens Germains, et ce trait se reproduit aux
«funérailles du dieu scandinave Baldr (Grimm, Ver-
«brennung 235). Quand Brynhild monte sur le bûcher
«de Sigurd, elle y fait mettre avec elle des chevaux,
«des chiens et des faucons (ib 236.) César nous ap-
«prend (6, 19) que les Gaulois brûlaient avec le mort
«tout ce qu'il avait aimé, et aussi des animaux.
«Chez les anciens Prussiens et les Russes païens,
«le cheval suivait le sort de son maître, et les der-
«niers y joignaient de plus un chien, deux boeufs,
«un coq et une poule (Grimm, 1. c. 247, 254.) Les
«Lithuaniens sacrifiaient des chevaux, deux chiens
«de chasse et un faucon ; les Livoniens, des boeufs,
«des moutons etc. (ib. 249, 250). Un usage aussi
«répandu doit remonter *aux temps primitifs....*»

Si maï departe :

«L'antiquité classique nous offre plus d'un exemple
«de femmes dévouées qui montent sur le bûcher de
«leurs époux, mais l'usage cruel de sacrifier aux
«funérailles d'autres victimes humaines répugnait aux
«sentiments des Grecs, et, si Achille immole de mal-
«heureux Troyens aux mânes de Patrocle, s'est qu'il
«agit sous l'impulsion d'un ardent désir de ven-

«geance. Par contre, dans le nord de l'Europe, et
«à côté du sacrifice volontaire de la femme, on
«trouve *presque partout* des traits d'une excessive
«barbarie. Les Gaulois brûlaient avec le mort des
«clients et des esclaves (Cés. 6, 19). Il en était de
«même chez les Scandinaves, et quand Brynhild
«monte volontairement sur le bûcher de Sigurd,
«elle y fait monter avec elle, outre sa soeur de lait,
«huit serviteurs et cinq servantes qui sûrement ne
«s'en souciaient guère (Grimm. Verbr. 235). Aux
«funérailles de Baldr, le dieu Thôrr pousse sans
«scrupule dans le feu un pauvre nain qui lui tombe
«sous la main (ib. 234). Les Lithuaniens et les
«Slaves païens avaient des coutumes semblables, et
«non moins révoltantes (ib. 250, 251, 254)....»¹¹³⁾

Așa dară—după Pictet—sacrificarea animalilor
pe mormintă era «fôrte generală la popóarele ario-
europee», și acésta deja «din timpîi primitivî», érá
jertfirea slugilor și selaviloră a fostă în usă «aprópe
în tótă Europa nordică»: la Celtî, la Scandinavî, la
Litvanî, la Slavî.

Dar óre numai la Ario-europei?

La Chinesî, deja cu șépte secolî înainte de Cristă,
nevestele și slugile se îngropău cu principele cel
mortă, și a trebuită să vină ună reformatoră ca ma-

¹¹³⁾ Pictet *Les origines indo-européennes*, Paris, 1863, in-8,
t. 2, p. 519 sqq.

rele Confucius pentru a șterge orî-ce urmă a acesteî antice cruđimî¹¹⁴), care însă nu încetă, multŭ timpŭ măi în urmă, de a măi secera victime în unele regiuni măi barbare ale Chineî.¹¹⁵)

Pictet abia menționéză în trecătŭ după Grimm, două specinene americane:

«Les Mexicains brûlaient avec un roi mort ses «serviteurs, et les nains difformes qui lui avaient «servi de passe-temps dans son palais. Les Péru-

¹¹⁴) Plath, *Die Unsterblichkeitslehre der alten Chinesen*. in *Zeitschrift der deutschen morgenländischen Gesellschaft*, t. 20 (1866), p. 480: «...muss man wissen, dass im Reiche Thsin «(in Schen-si) die barbarische und wie es scheint unchinesische Sitte aufgekommen war, Menschen mit dem gestorbenen Fürsten zu begraben, um ihn in der anderen Welt zu «bedienen. So geschah es 621 vor Chr. Der Schi-king (I, II, «6) beklagt die Opfer, welche beim Tode Mu-kung's so den «Tod fanden. Auch in einigen andern kleinen Reichen drohte «die Sitte einzureissen; Tso-schi Wen-kung a. 6, f. 10, S. «B. 15. S. 438 ff. erwähnt diēser Sache, und in Li-ki wird «erzählt, wie auch im Reiche Tschin etwas ähnliches beabsichtigt wurde, Tseu-tsche von Tschin starb in Wēi; seine «Gattin und sein Haushoffmeister kamen überein, Menschen «mit ihm zu begraben.... Allgemein herrschte übrigens die «Sitte hōlzerne Menschengestalten (yung) mit dem Verstorbenen zu begraben. Nach Li-ki Kap. 4. Tan kung hia f. 61 «v. und Kia-iü 44 f. 28 eiferte Confucius aber dagegen, fürchtend, man möge in der Folge wirkliche Menschen mit «begraben...»

¹¹⁵) Veđí pe istoricul chinez Ma-tuan-lin ap. Abel-Rémusat, *Nouveaux mélanges asiatiques*, Paris, 1829, in-8, t. I, p. 191.

«viens aussi sacrifiaient aux funérailles les femmes
«et les serviteurs du défunt.»¹⁶¹⁾

Asemeni exemple se potü însuti.

Englesulü Tylor a adunatü unü fórte mare numărü de
prin insulele lumii noue, din America, din Africa,
și totü încă ĩ-a mai scäpatü multe din vedere.¹¹⁷⁾

Nu este permisü, mai cu deosebire, de a uita pe
vechiü Sciți și popórele turco-tatare.

Ceremonialulü înmormintärii regilorü în Sciția, așa
cum ilü descrie Erodót cu patru saü cincü secolü
înainte de Cristü,¹¹⁸⁾ este în fondü același pe care
Alberic și Joinville ni'lü aratä la Cumanü.

La unele triburü tätare din Asia elü se conservä
mai pinä 'n ñilele nóstre.¹¹⁹⁾

¹¹⁶⁾ Pictet, II, p. 527.

¹¹⁷⁾ Tylor, *Die Anfänge der Cultur*, übers. v. Spengel u.
Poske, Leipzig, 1873, t. I p. 450—68.

¹¹⁸⁾ Herod, IV 71—72.

¹¹⁹⁾ Hue, *Voyage dans la Tartarie*, p. 115—16, ap. Rawlin-
son, *History of Herodotus*, London, 1862, in-8, t. 3, p. 52:
«Pour dire la vérité sur le compte des Tartares, nous de-
«vons ajouter, que leurs rois usent parfois d'un système de
«sépulture qui est le comble de l'extravagance et de la bar-
«barie: on transporte le royal cadavre dans un vaste édifice
«construit en briques, et orné de nombreuses statues en pierre
«représentant des hommes, des lions, des éléphants, des ti-
«gres et divers sujets de la mythologie bouddhique. Avec
«l'illustre défunt on enterre, dans un large caveau, placé au
«centre du bâtiment, de grosses sommes d'or et d'argent
«des habits royaux, des pierres précieuses, enfin tout ce dont
«il pourra avoir besoin dans une autre vie. Ces enterrements

Céta turanică de Bulgari, la venirea loră în părțile Dunării, mai 'nainte de a fi îmbrățișată creștinismulă, jertfă și ea femeile și slugile pe mormintulă reposatuluă, după mărturia scriitoruluă arab Abu-Obeid al-Bekri din secolulă XI.¹²⁰⁾

Și mai de 'nainte, în secolulă V — nă-o spune Bizantinulă Procopiă — același obiceiă domniă la o ramură a Huniloră.¹²¹⁾

Acuma, lăsândă la o parte pe Mexicani și pe Peruviani de 'mpreună cu tóte triburile americane, australiene saă africane, pe la cari ne conducă laboriozele cercetări ale luă Tylor, noi constatămă că în

«monstrueux cořtent quelquefois la vie à un grand nombre
«d'esclaves. On prend des enfants de l'un et de l'autre sexe
«remarquables par leur beauté, et on leur fait avaler du mer-
«cure jusqu'à ce qu'ils soient suffoqués, de cette manière ils
«conservent, dit-on, la fraîcheur et le coloris de leur visage
«au point de paraître encore vivants. Ces malheureuses vic-
«times sont placées debout, autour du cadavre de leur maître,
«continuant en quelque sorte de le servir comme pendant
«sa vie. Elles tiennent dans leurs mains la pipe, l'éventail
«la petite fiole de tabac à priser, et tous les autres colifichets
«des majestés Tartares». — Cf. despre Iacuți pe **Strahlen-
berg**, *Das Nord- und Oestliche Theil von Europa und Asia*,
Stockholm, 1730, in-4. p. 129.

¹²⁰⁾ In *Journal Asiatique*, t. 13 (1849), p. 477: «lorsqu'un
«d'entre eux vient à mourir, ils le placent dans un sépulcre
«profond, y font descendre avec lui ses femmes et ses ser-
«viteurs et les y laissent jusqu'à ce qu'ils meurent de faim.
«D'autres sont brûlés avec le mort».

¹²¹⁾ Ap **Stritter**, *Memoriae populorum*, t. I, p. 591.

Europa începându din epoca Cruciate-
loră numai hórdele turco-tatare—numai ele—
păstraú ici-colé datina de a sacrifica animală și mai
alesú ómení în onórea unui mortú.

Câte o dată—dice Vicențiu de Bauvais, scriitorú
din secolulă XIII—Tătarulú își alegea mai de 'nainte
pe sclavulú pe care'lú doria să fie îngropatú cu
dinsulú.¹²²⁾

La Cumaní însă ómenii erau jertfiți, dupe cum
am văđutú din Alberic și Joinville, numai pe mor-
mintele regilorú și capilorú, omoríndu-se mai mulți
saú mai puținí, în proporțiune cu mărimea movilei,
adecă cu importanța personagiului; pe când înmor-
míntarea unui simplu individú se mărginea cu sacrifi-
ciulú cător-va caiú, după mărturia unui alú treilea
contimpuranú, Flamandulú Ruysbroeck.¹²³⁾

§ 15.

OLTENIA INTRE 1230—1240.

Dacă ne-am opritú atáta timpú asupra Cumanilorú,
cauzele suntú:

1. Limba și naționalitatea acestuí poporú au înce-

¹²²⁾ Ap. d'Ohsson, *Histoire des Mongols*, La Haye, 1834
t. I, p. 401: «quelquefois un Tatare faisait choix de
un de ses esclaves, qu'il destinait d'avance à être enterré
dans sa tombe»

¹²³⁾ Ap. Lelewel, l. c.: «il a vu l'enterrement d'un mort,
sur la tombe duquel les Komans suspendirent seize peaux
de chevaux, par quatre de chaque côté des quatre points
cardinaux et ils placèrent sur cette tombe leur viande.»

putu de curîndu a preocupa fôrte multu sciința ocidentală.¹²⁴⁾

2. Presința Cumanilor în Oltenia, așa numită «téră a Severinului», este unu faptu istoricū zăcutu pînă aci în umbră, nedesvăluitu de cătră nimeni și care merita, prin urmare, de a fi supusū unu studiū de aprópe, cu atátu mai multu că urmele lorū, pe câtū se póte de interesante, persistă acolo în unele obiceiuri și mai alesū în topografiă.

3. În fine, trecerea Cumanitorū prin Oltenia coincide cu unu șirū de alte frămîntări analóge, cari tóte la unu locū trebuiescū privite în legătură, aruncândū astfelū o viuă rađa de lumină asupra uneia din cele mai obscure epizode ale istoriei nóstre naționale.

Acestū din urmă punctū, ilū vomū desbate acuma.

Mersulū «craifulū Ion» în direcțiunea dintre cele douē «vaduri ale Cumanilor» s'a întâmpatū între anii 1230—1235, ce-va mai multu saū ce-va mai pușinū.

Atunci într'unū intervalū óre-care de timpū, elū a stăpânitū peste Doljū, póte și peste Romanatī, căci—după cum am arătatū mai susū — regiunea Teleormanului fiind eminentemente cumanică, ar fi fostū a-nevoiă ca Romanatūlū, la mijlocū între Doljū și Teleormanū, să fi scăpatū neatinsū.

Totū atunci, la cel-l'altū capétū al Olteniei, o parte

¹²⁴⁾ Veđi mai alesū pe **Blau**, *Ueber Volksthum und Sprache der Kumanen*, în *Zeitschrift d. deuts. morgenlând. Gesellschafft*, t. 29 (1875), p. 556—587.

a districtului actuală Vilcea încăpuse în mânele unui conte germană.

Și iată cumă.

Astă-đi «Loviște» (slavonește ЛОВИШЕ = *vînătoare*) se chiamă o plasă saă ună plaău, adică ună arondismentă, la nordulă districtulă Argeșă ; în secolulă trecută însă, acestă nume se aplică tot-o-dată și cătră partea nordică învecinată a Vilciă, cuprinđendă ambele latură sub-carpatine ale Oltulă,¹²⁵⁾ acea din Vilcea și acea din Argeșă, latură unite deja din epoca Romaniloră printr'ă trecătore : «Pons Aluti». ¹²⁶⁾

Pe la 1720, când Oltenia se afla sub dominațiunea austriacă, ună ingineră germană a schițată o mapă a celoră cincă districte : «Valachia cis-alutana in suos quinque districtus divisa», în care numele de «Lovista» se dă actualulă arondismentă de Cozia ală Vilciă, în așa felă că cuprinde în sine totă cursulă riuletulă Lotru pe amăndouă malurile, dar trece în același timpă și 'n districtulă Argeșă peste regiunea Căi-

¹²⁵⁾ Sulzer, *Geschichte des transalpinischen*, Wien 1781, in-8, t. I. p. 341 : «Was, von der siebenbürgischen Grenze bey dem untern Lazarethe des Rothen Thurmers angefangen, auf vier Stunden in die Breite und Länge dies- und jenseits des Altflusses hinabwert, lieget, dasselbige ist der Strich Landes, den man die Löwischta nennet...» — Tunusli, *Istoria țerei romănesci* trad. Sion, Buc.. 1863, in-8, p. 185 : «Loviște trece podulă Oltulă și desparte județulă Vilciă până se în-tălnesce cu Gorjulă».

¹²⁶⁾ Forbiger, *Handb. d. alten Geogr.*, t. 3, p. 1109.

neniloră, ¹²⁷⁾ acolo adecă unde o altă mapă din aceeași epocă, scrisă italiennesce, pune «Monte di Lobisto». ¹²⁸⁾

Cu cincî sute de ani mai 'nainte, pe la începutul secolului XIII, aceeași porțiune a Vilciî purta același, nume de «Loviște», precum și riulețul ce o străbate se chiamă totu «Lotru» ca și astăzi; «tera «*Loystha* vocata, ab aqua *Lothur* vocata, que fluit «ad aquam Olth...»

La 1233, acéstă bucată nordică a Olteniei o vedem de o dată în mânilor unui puternic Sasu din Transilvania, «comitis Corlardi filii Cryspari», ¹²⁹⁾ cărui îi aparținu de asemenea mai multe vaste proprietăți lingă Sibiu, formându tóte ca unu felu de principatu semi-suveranu. ¹³⁰⁾

¹²⁷⁾ Acéstă interesantă mapă s'a publicatū în **Köleseri, Auraria Romano dacica**, ed. Seivert, Posonii, 1870, in-8, unde în prefață editorul ne spune: «Erat in eodem comitatu (Stein-vilei) Centurio, nomen non est proditum. Mathematices dis-ciplinis apprime addictus, qui interea, cum Schendus illic «divitias naturae rimatur, provinciae situm, locorumque posi-tus magna diligentia, et studio dimensus in chartam conie-cit. Haec mihi forte fortuna in manus etc.»

¹²⁸⁾ *Indice topografico del principato di Valachia*, in **Del Chiaro, Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia**, Venezia, 1718, in-4.

¹²⁹⁾ **Deutsch. u. Firnaber, Urkundenbuch zur Geschichte Siebenbürgens**, Wien, 1857, in-8, p. 56.—ef. ibid. p. 83.

¹³⁰⁾ Cf. a mea *Istoria critică a Româniloră*, ed. 2, t. 1, p. 22.

Credinciosul obiceiului germanul, contele Konrad n'a putut să nu înalțe în nouele sale posesiuni oltene un castel seniorial, cunoscut după aceea sub numele *Lothorwär*, «cetatea de lângă Lotru», asupra căruia Sașii nu încetau de a rădica pretențiuni chiar în secolul XV.¹³¹⁾

Ruinele aceluia castel mai exista încă pe la 1720, când le-a vădit maiorul austriac Springfels, care ne spune următoarele :

«Lotrul este o apă iute. La vărsarea sa în Olt, se vedu pitulate d'a stânga, pe virful muntelui, remășițele unui vechiu castel, numit *Domnișor*. După spusa locuitorilor, a fost un castel de hoți.»¹³²⁾

De aci două conclusiuni :

1. Castelul contelui Konrad se afla nu departe de actualul sat Golotreni, al cărui ai nșuși numele,

¹³¹⁾ Schuler. *Umriss und kritische Studien zur Geschichte von Siebenbürgen*, t. 3. Hermannstadt, 1872, in-16, p. 37-8.

¹³²⁾ *Beschreibung der österreichischen Walachey*, în *Ungrisches Magazin*, t. 3 (1738), p. 183: «... die Lotoira, ein schnelles und reissendes Wasser. Bei dessen Einfluss in den Alt, siehet man linker Hand in einem Winkel auf der Spitze des Gebirges Überbleibsel von einem alten Schlosse. Namens Domini Schor (Junger Herr). Nach dem Berichte der Einwohner ist es ein Raubschloss gewesen.» — La această Seyvert observă în notă: «Sollte ich wohl irren, wann ich deses hier gedachte, verfallene Bergschloss darunter die Lotoira fliesset, für das alte Lothorwär halte?» — Lotrul fiind mic și aparținând întreg Olteniei, dela izvor până la gură, castelul lui Konrad n'a putut fi aiur.

atâtă de bine românisată, dar necunoscută nicăiri aîurî în nomenclatura topografică a Romăniei, nu este, în adevăr, altă ce-va decât *Göu-Lothor* (=sată de lingă Lotru), părechea medio-germană a maghiarului *Lothor-vár!*

2. După cum memoria invasiunii cumane în Doljă a străbătută vécuri în persóna «craifului Ion», tradiționalulă fundatoră ală Craiovei, așa în Vilcea poporul română n'a uitată pe contele germană Konrad din aceeași epocă, fundatorulă castelului celui hoțescă dela gura Lotrului, numindu-lă *Domnișorulă*, cuvintă întrebuintată în cronicile nóstre totă-d'a-una în sensă de usurpatoră». ¹³³⁾

Totă atunci, éráși la 1233, apare pentru prima órá ună Maghiară, Luca saă Leukus, cu titlulă de «bană ală Severinului». ¹³⁴⁾

Măi în urmă acestă titlu a putută deveni în ierarchia Curții dela Buda ună ce de totă fictivă, dându-se tradiționalmente câte ună favorită regescă, chiar când Ungurii nu stăpăniaă în faptă nici ună petecă în Oltenia; dar pentru prima órá, ca temeătă ală deprinderii curată nominale ulterioare, trebuia să fi fostă o rațiune seriósă, o posesiune órecare reală asupra unei părți din teritoriulă olténă.

¹³³⁾ *Letopis.* ed. Cogălnicenu I. t. I, p. 200, 201, 206 etc.

¹³⁴⁾ *Fejér, Cod. diplom. Hung.* t. 3, vol. 21 p. 348: «Luca «bano de Sceurin et multis aliis regni nobilibus praesentibus.» Cf. *Pesty, A Temesi bánság, Pest.* 1868, in-8, p. 10.

Asupra cărui părți anume?

Nu există óre vre-ună indice?

Peste șépte ani, la 1240, vedemú pe unú alú doilea Banú ungurescú de Severinú, numitú Oslu.¹³⁵⁾

Dela acesta ne-a remasú nu numai o mențiune în diplome maghiare, dar încă — lucru mai semnificativú — suvenirí topografice în regiunea occidentalá a Olteniei: în districtulú Gorjú valea *Oslea* și muntele *Oslea*, ambele la hotarú, érá în Mehedinți doi munți *Oslea*, de asemenea la hotarú, pe cândú nici unú nume localú analogú nu ne întimpiná nicáiri în interiorulú țerei și pe aúri în restulú României.

Ar fi importantú de a cerceta, dacá nu cumva Mehedințeni și Gorjenii vorú fi păstratú și ei vre-o legendá despre acélú banú Oslu, după cum este aceea doljéná despre «craílú Ionú» și aceea vilcéná despre «Domnișorulú.»

Orí-cum arú fi, urmele cele topografice ne daú dreptulú de a crede, cá între 1230—1240 Ungurii vorú fi isbutitú să apuce vre-o fășiá de pámântú din Gorjú și din Mehedinți, botezând'o apoi, în speranța cotropirii ulterióre, cu pomposulú epitetú de «banatú alú Severinulú.»

Tóte aceste evenimente: la sudú návala Cumnilor, la nordú návala Sașilorú, la apusú návala

135) Fejér, t, 4, vol. 3, p. 552: «Oslu Bano de Zeureno.»

Maghiarilorū, se ciocnescū asupra Olteniei în același intervalū de timpū, ba am puté chiar đice că a-própe în același anū 1233.

Unde să fi fostū atunci Români?

Negreșitū că ei aū vėdutū față 'n față și pe craiulū Ion, și pe contele Konrad, și pe banulū Oslu, de vreme ce pe câte-și-trei, mai multū saū mai puținū, nu i-aū datū uitării nici pînă astăđi; dar ces-tiunea este: în acea epocă de sfășiare a Olteniei, pe care veciniū o rosesē pe la tóte mărginile, în Doljū, în Vilcea, în Gorjū, în Mehedinți,—Români de acolo avut'aū ei óre vre-o existență politică deo-sebită? vre-un Domnū propriū alū lorū, nesupusū nici Cumanilorū, nici Ungurilorū?

La 1240 se întâmplă o a patra năvală: sosescū Mongoliū, cari pînă atunci nu se atinsese încă de laturea olténă.¹³⁶⁾

Cronicarulū persianū Fazel-ullah-Rașid, care a descri's-o la începutulū secolului XIII după fântáne oficiale contimpurane din arhivulū sultanului Mah-mud-Gazan, ne spune că hanulū mongolicū Ordā

¹³⁶⁾ În Cumania propriū đisă, adecă în Moldova și partea orientală a Țerei-Românescei, Mongoliū aū fostū străbătutū deja de pe la 1221, sub hanulū Djudji, ceea-ce—directū saū indirectū—a și provocatū retragerea craiului Ion în Oltenia. căci Djudji «*terras incredulorum destruxit, maxime Co-manorum.*» Veđi *G. Oppert, Presbyter Johannes*, Berlin, 1870, in-8, pl 66.

intrându în țera Oltului, i-a eșitū înaite *Basaraban* (Bazaran-bam), dar a fostū bătutū.¹³⁷

Așa dară, în acele zile atâtū de fioróse, avëndū a se lupta fără clipă de repaosū contra Sașilorū, Cumanilorū, Ungurilorū și Mongolilorū în același timpū, strîntorați din tóte direcțiunile și perdëndū pretutindenī, Româniī din Oltenia n'aū fugitū și n'aū peritū, ci aū statū neclintiți sub Banulū lorū națiōnalū din dinastia Basarabilorū, pînă ce Cumanii s'aū trasū peste Dunăre, Sașii peste Carpați, Mongolii spre Ungaria, Ungurii mai încolo de gróza Mongolilorū, și atunci—eșiți din vizuinile munțilorū și reversați din noū pe câmpia, ca acele riuri pe cari din când în când arșița le usucă in cursulū lorū dar nu póte să sece îmbelșugata lorū matcă—Olteniī s'aū apucatū a povesti cu «fost'aū-fostū»: ici despre craiulū Ion, colea despre hoțulū de «Domnișorū», mai departe despre Oslea...

A fostū o epocă teribilă, dar tocmai de aceea fecundă în tradițiuni.

Periódele de nesce sfâșiări extreme, chiar cândū suntū puținū măgulitóre pentru amorulū propriū națiōnalū, se întipărescū mai adîncū în ținerea a-minte decâtū periódele de cea mai strălucită gloriă, dacā ea este cāștigată pe căi normale, căci aceste din urmă suntū prosă, ér popórelorū le place numai poesia.

Nici o-datā Spania n'a fostū mai nenorocită ca

(137) Veđi textulū în a mea *Istorie critică*, ed. 2. t. I. p. 68.— Cf. *Columna lui Traian*, 1877. p. 79.

între anii 1070—1100, parte în puterea creștinilor, parte în a mahomedanilor, partea cea creștină mai trunchiată în dece fărîme și partea cea mahometană de asemenea, creștinii gonindă pe mahometani, ér tronurile fiindă respata vicleniei saă chiar a fraticidiului; și totuși tradițiunile poporane ale Spanioliloră se desfăteză anume în acea négră epocă: ciclulă luă Cid-Campeadoră.

Intr'o situațiune analogă se afla Serbia dupe mórtea marelui țzară Stefan Dușan, bucățită între o mulțime de voevodă rivali, dintre cari celă mai puternicū era unū perfidū ucigașū: craiulă Vucașin, érū fiulă acestuia—o unéltă de trădare în mânilé Turciloră: Marco-Crăișorulă; eă bine, este tocmai epoca cea mai favorită a tradițiuniloră poporane serbe...

Noi suntemă siguri din parte-ne, că dacă ară sci cine-va să gādile și să sgândărescă memoria poporului olténū, ară mai scăpăra din ea multe scānteă epice din prima jumătate a secolului XIII, în felulă acelora despre craiulă Ion din Doljă, contele Konrad dela Lotru saă Ungurulă Oslu; și acésta cu atâtū mai multū, cu câtū—în tesă generală—Oltenia fiindă aprópe totū-d'a-una scutită de invasiuni străine, ele o impresionaă ca o adevărată cataclismă.

§ 16.

N E D E Î A.

După o legendă poporană, Craiova cea veche, negreșitū înainte de secolulă XV când a devenitū

capitală a Olteniei, clădindu-se cam totu pe atunci și biserica cea «Bănescă», nu se află punctualmente acolo unde este astă-đi.

«La porțile orașului mergându spre Jiū—đice d. «Margot—se vede o mare baltă numită Craiovița. «Tradițiunea pörtă, că orașul era zidit în vechime «în acelū locū, și că în urma unui mare cutremurū «de pămintū fu cufundatū cu totulū, inecatū, și a- «pele bălții ilū cuprinsēră». ¹³⁸⁾

Cercetări în fundulū bălții arū putē lesne să verifice acéstă legendă.

E fórte probabilū că pozițiunea primitivă a Craiovei va fi fostū chiar lângă Jiū.

Cu tóte acestea, legenda despre cufundarea orașului ni se pare a fi avutū de 'ntăiū în vedere unū altū punctū teritorialū, aplicându-se apoi cătră balta de lângă Craiova din cauza apropiării locului.

Totū în districtulū Doljului, în plasa Bălții, se află o comună rurală numită Nedeia, cării d. Frunđescu îi acordă peste 1000 de locuitorī, așeđată lângă o baltă ce-ī đicū de asemenea Nedeia, care comunică cu Dunărea printr'unū cursū de apă numitū și elū Gârla-Nedeilorū. ¹³⁹⁾

În întręga Romăniă, fără a vorbi despre Banatū saū Transilvania, nu se găsesce nici o altă localitate cu acestū nume, și totuși în basmele poporane

¹³⁸⁾ Margot, op. cit. p. 52.

¹³⁹⁾ Frunđescu, op. cit. p. 130.

din Muntenia «cetatea Nedeia» jôcă unû rolû fôrte caracteristicû.

Aşa, bună-ôră, în basmulû «Fiiulû vînătorului», culesû de neobositulû d. P. Ispirescu, noi citimû:

«Împêratulû éráşî îlû chîemă şi 'î đise:

«—Fiiule alû vînătorului, mi s'a spusû de unû ôre-cine că «tu te-ai fi lăudatû că poţi să aduci *meşteri dela Nedeia-cetate*, să'mi zidească unû palatû, cum nu s'a mai vëđutû «pină acum, cu ôsele astea de fildeşû, şi să'lû învălesci cu «pieile de aspidă ce mi-ai adusû.

«—Eû, prea mărite împêrate, respunse fiulû vînătorului «nici că mi-a trecutû prin minte una ca acésta. Dar cu vrea luî Dumneđeû cređû că voiû puté arăta celorû păritorî «ce póte Românulû când voesce şi când are nădejde dela «celû de susû. Măine îţi voiû aduce respunsulû.

«După ce află dela móşă-sa ce trebui să facă ca să împlinéscă porunca împêrătéscă, se întorse a doua-đi la împêratulû şi đise:

«Pré-mărite împêrate, ca să mă potû închina cu slujba ce «mi-ai datû măria ta, am trebuinţă de mila măriei tale.»

«—Cere şi veî avé, respunse împêratulû,

«—Să 'mi daî, đise fiulû vînătorului, o sută de corăbiî «cu sare.

«—Să ţi se împlinéscă cererea respunse împêratulû.

«—Luândû cele o sută de corăbiî pline cu sare, fiulû vînătorului plecâ cu dinsele pre mare.

«După o călătorie fôrte lungă, ajunse la *Nedeia-cetate* «Acéstă cetate era vestită pentru meşterii ei, cari învăţase «meşteşugulû dela đine, şi nu putea nimeni să între acolo etc.»¹⁴⁰

Aşa dară pentru poporulû din Muntenia «Nedeia-cetate» a rămasû ca unû idealû de oraşû mare industrialû, «vestitû pentru meşterii sei».

¹⁴⁰⁾ *Columna lui Traian*, 1876, p. 86—87.

Acéstă celebritate a Nedeei nu se mărginesce însă în cerculă strictă ală Țerei-Românesce, deși pe aiuri cuvîntulă a căpătătă ună înțelesă ce-va mai generală.

Astă-felă în Moldova, pe la jumătatea secolului XVII se chiamă *nedeiă* o numerósă adunare de ómenī, după cum — în adevără—suntă tóte orașele comerciale.

Iată ună pasagiă fórtă precisă din Pravila lui Vasile Lupulă:

«МАН МАРЕ СДАММЪ СЪ КІАМЪ, КЪНДЪ ВА СДЪШ
«НЕЦІИНЕ ПРЕ АЛТЪЛЪ ЖЪ ВРЕ ШЪЗ ЛОК КА АЧЕЛА ДЕ ЧИ-
«СТЕ, ШДЕ ВОР ФИ МЪЛЦИ ЖЪМЕНИ СТЪЗНИШИ, КЪМШИ ЖЪ
МИЖЛОКЪЛ ТЪЗЪГЪЛЪШІ СЪС ЛА ВРЕ Ш НЕДЪКЕ СЪС ЖЪ КЪРТА
«ДОМНЪСКЪ СЪС ЛА ВРЪШ ПРАЗНИКЪ». ¹⁴¹⁾

Este învederată dară că 'n districtulă Doljă, acolo unde se află astă-đi satulă *Nedeia* celă de lingă balta *Nedeia* și de lingă gârla *Nedeiloră*, ba și pe aiuri oră-unde s'ară mai nemeri vre-o localitate românescă cu același nume, trebuia să fi existată órecând ună importantă centru comercială, ceea-ce se justifică în casulă de față prin pozițiunea locului tocmai la o trecătore a Dunării.

Ce se va fi făcută cu elă? Cum óre și când a-nume va fi perită? Nu se scie.

Tradițiunea poporană despre cufundarea unui orașă în baltă, fie ea întemeiată pe o catastrofă a-

¹⁴¹⁾. Carte românescă de învățatură, Iași, 1646, f. 127.

devărată ori numai pe ună ce metaforică, strămutată apoi la capitala Olteniei, unde ea nu are nici o raieune de a fi, s'arū potrive de minune, cu «Nedeia-cetate».

Istoria despărutului oraşū doljénū Nedeia care arū fi fôrte interesantă prin sine însăşi şi arū merita de a fi cercetată, póte să nu fie fără legătură cu originile Craiovei.

Cine scie, dacă nu cum-va pînă şi creşterea acestuia a fostū datorită în parte, după cum se întâmplă mai totū-d'a-una, căderii unei apropiate rivale!

Orī-cum, fundată în prima jumătate a secolului XIII de către unū rege alū Cumanilorū, Craiova ne apare, peste vr'o sută de ani după aceea, deja ca unū oraşū de o însemnătate óre-care.

§ 17.

CRAIOVA ÎN MÂNILE SERBILORŪ.

Primulū Domnū Românū, care jucase unū rolū europénū, a fostū Alexandru Basarabū, bunū organizatorū, bunū diplomatū şi bunū oşténū.

Elū găsise ţera trunchiată între o mulţime de boeri mari, unū felū de domnişori feudali, vasali ai seī,¹⁴²⁾

¹⁴²⁾. Aceşti domnişori, «principes» şi «voyvodae», avēndū în frunte pe «nobilem virum Alexandrum Bassarabum», suntū enumeraţi într'o bulă a papei Clemente VI din 1345, în *Theiner, Vetera monumenta Hungariae, Romae, 1859, t. 1, p. 691.*

însă vasali neliniștiți, ale căroră puteri împărțite impedează întărirea Statului; și a reușită a introduce monarchia în locul aceluși regim de cârpelă.

În corespondință cu Roma¹⁴³) și cu Bizanțul totu-o-dată, Alexandru Basarab avea o nevastă catolică, dar mănținea în țară ortodoxia, singura legătură ce ne unia cu popóarele trans-danubiane, înființându cu acestu scopu două scaune metropolitane, fie-care pentru câte o lature a Oitului.¹⁴⁴)

Patriarculu constantinopolitanu îl numia: «prébine-născutul marele voevodă și Domnă a tótă Țera-Românescă.»¹⁴⁵)

Amenințatū de regele maghiarū Carol-Robert, care domnia în același timpū pe ambele termuri ale Adriaticei cu unū piciorū la Neapole și cu altulū la Buda, Alexandru Basarab l'a strivitū în bătăia la anulū 1330, astū-felū după cum nici-o-dată n'au mai fostū bătuți Unguriū.¹⁴⁶)

¹⁴³). Veđi ibid. p. 513, bula papei Ión XXII din 1327: «dilecto filio nobili viro Bazarab Woyvode Transalpino».

¹⁴⁴). Голувинский, Историческая церковь болгарской, сербской и румынской, Москва, 1871, p. 350—52, unde indică fântănele.

¹⁴⁵). Miklosich-Müller, *Acta Patriarchatus Constantinopolitani*, Vindobonae, 1860, t. I. p. 383—88.

¹⁴⁶). E ciudatū că în tóte manualurile nóstre de istoriă acéstă victoriă se atribue unū *Michailū-Vodă Basarabū*. Nici unū personagiū cu acestū nume n'a domnitū la Români nu numai la 1330, dar nici măcarū în întregulū intervalū dintre

În acea catastrofă, «strages maxima» — reproducem propriile cuvinte ale cronicelor maghiare — vitejii Unguri, «prinși ca pescii în mreje «(sicut piscis in gurgustio vel in reti comprehensi), cădeau «ca nisce musce (cadebant in circuitu quasi muscae». ¹⁴⁷⁾

Murindă regele Carol-Robert, fiulul său Ludovic s'a împăcat cu Alexandru Basarab, întâlnindu-se amândoi în Transilvania. ¹⁴⁸⁾

Domnul român sciea însă foarte bine, cât de subredă va fi pentru dînsul amicia Ungariei, căputșită cu dorul de stăpânire; pe de altă parte, Moldova era ocupată încă într-o mare parte de resturile Cumanii, contra cărora trebuia să se lupte, erau Turcii, trecuți tocmai atunci în Europa, însuflău deja de departe spaimă și grijă pînă la Carpați.

Față cu aceste nămurii turanice, mai ales Unguri și Turci, cari îngroziau de o potrivă pe Ro-

1300—1400. Înainte de Michai Vitezul, unicul Michai Vodă în Muntenia fusese un fiu al lui Mircea-cel-Mare la 1418, dela care există un crisov original în Arhivele Statului și dela care d. Dim. Sturdza a descoperit de curînd o monetă. Vezi *Columna lui Traian*, 1877, p. 556—7.

¹⁴⁷⁾. Katona, *Historia critica Hungariae*, t. 8, p. 635—42.
— *Chronicon Budense*, Buda, 1838, p. 246—50.

¹⁴⁸⁾. Thurocz, ap. Schwandtner, I, p. 174: «quidam Princeps seu Baro *potentissimus*, Alexander Waivoda Transalpinus, ditioni ejusdem subjectus, qui tempore quodam Caroli Regis, patris sui, a via fidelitatis divertendo, rebellaverat, et per multa tempora in rebellionem permanserat etc.»

mâni, pe Serbii și pe Bulgarii, Alexandru Basarabii conține ideea unei strinse alianțe cu coreligionarii Slavi de peste Dunăre.

Elu avea trei fiice: pe una o dă după Uroș, fiulul împăratului serbesc Ștefan Dușan;¹⁴⁹) pe o alta după Strașimiru, împăratul bulgaru dela Vidin;¹⁵⁰) pe o a treia după Vucașin atunci principe feudalul în Macedonia, mai în urmă rege alu Serbiei¹⁵¹), tatălul ace-lui vestitul Marco-Crăișorulul, despre care noi vomu mai vorbi mai josu și care, nepotul de fiică alu lui Alexandru Basarabii, a fostul Românul după mumă.

În cazul de față, ne preocupă numai una din aceste trei căsătorii.

Două cronicе serbesci presintă unu deosebitu interesu: una, intitulată РОДОСЛОВИЕ СЕРБСКИХ ЦАРЕВ (genealogia regiloru Serbiei), compilată în secolulul XVI, prin urmare destulul de vechie prin ea însăși, őr cu atâtul mai multul prin isvórele sale; cea l'altă,

¹⁴⁹). Veđi cronică serbă în ГЛАСНИК ДРУШТВА СРБСКЕ СЛОВЕСНОСТИ t. 5. (1853), p. 67: «БАСАРАБА ДЖИЦЕРЗ ОБРУЧИЛАЗ ЗА СИНА СВОЕГО МЛАДАГО УРОША.

¹⁵⁰). Despre acésta vorbesce bula papală din 1370 cătră vėduva «Alexandri Weyda in Vlachia», în care őrice: «Imperatricem Bulgariae illustrem natam tuam...» Cf. Engel, *Gesch. d. Bulgarey*, p. 458.

¹⁵¹). În aceeași bulă: «alteram natam, videlicet Anchsm Reginam Serviae illustrem.» Bulla fiindu din 1370, este învederatū vorba despre Vucașin, care domnise între 1367—1371.

cunoscută sub numele de Лѣтописъ Трѣношки (cronica dela mănăstirea Tronoșă), deși conservată în manuscrise abia din secolulū trecutū, totuși foarte remarcabilă prin utilizarea unor fântâne istorice vechi, actualmente perdute.¹⁵²⁾

În această din urmă se țice că tzarulū serbescū Stefan Dușan, celū mai teribilū cuceritorū din câți aū fostū vre-o dată din némulū slaviciū, «avusese «unū resboiū cu Țera-Românescă și a și apucatū «dela ea o bucată de pămîntū, pe care însă a îna-«poiat-o la încheierea păcii, când s'a logoditū fiica «lui Basarabū cu fiilū seū tinērulū Uroș.»

Iată chiar textulū:

«П воевалъ на Ѣгровлахїю и вѣт инхъ възалъ некаа «мѣста, вѣаче потомъ возвратилъ на мирѣ, егда «Басараба дзидеръ вѣршилъ за сына своего младаго «Уроша». ¹⁵³⁾

Căsătoria lui Uroșū cu fiica lui Alexandru Basarab fiindū de-multū cunoscută, singurulū faptū nou, pe care ni'lū procură acestū textū, este resboiulū între Serbi și Români, însoțitū de cucerirea de cătră-ceil de'nțaiū a unei părți din Țera Românescă, dar urmatū de restituirea celor cucerite la încheierea păcii.

¹⁵²⁾. Cf. Jagić, *Historija knjezevnosti naroda srbskoga*, Zagreb, 1867, t. I, p. 194: «Piscu bijahu za cielo pri ruci takovi stariji izvori o kojih mi danas nista neznamo.»

¹⁵³⁾. Гласникъ српскогъ ученогъ друштва, t. 5, p. 66—7.

Cea-l'altă cronică serbescă, confundându pe tânărul Uroș, fiul lui Stefan Dușan, cu bătrânul Uroș, tatăl acestuia, țice că regele serbesc, «că-
«sătorindu-se cu fiica Domnului românesc Basarab
«a primit în dar drept zestre Craiova cu între-
«gul litoral dunărenu dela Olt pînă la munții
«Banatului.»

Iată érași textul:

«... СЪЕ СЪПРЪГЪ ВТОРЪЮ, ДАЦИ БАСАРАБЕ ВОЕВОДЕ
«ВЛАХО-ЗАПАЛНИСКАГЪ, И БАСАРАБА ВОЕВОДА ДАРОВА
«ДАЦИЕРИ СВОЕН И ЗЕТЪ СТЕФАНЪ КРАЛЮ ДЕЧАНСКОМЪ
«ЧАСТЪ ДЕРЖАВЕ СВОЕА, КАРАВЛАШКЪ КРАЛЪВО И ГРАДЪ
«СЕН ВЪЗ ТЕКСИЦАГЪ ДЪНАВА ДО ОЛТА И ДО ПЛАНИН-
«СКІА ГОРИ.»¹⁵⁴⁾

Este evident că ambele cronice aū în vedere același fapt, de și relațiunile lor, luate din fântâne diverse, nu se pré-împacă una cu alta.

Confruntându-le și concordându-le, rezultă că Stefan Dușan va fi făcut o invasiune în Oltenia, a înaintat cu repeđiciune și a reușit de a cuprinde Craiova; peste puțin însă a fost gonit de cătră Alexandru Basarabū, urmându apoi o reconcilațiune între Serbi și Munteni, întărită printr'o căsătorie.

In adevăr dacă resboiul arū fi fost norocos pentru Serbi pînă la sfirșit, înapoiarea celor cucerite arū fi absurdă, căci arū ave aerul de a se fi făcut numai și numai pentru ochii cei frumoși

¹⁵⁴⁾ Ibid., t. 21, p. 245.

ai domniței române, ceea-ce nu se întâmplă în diplomația nici chiar la popóarele cele mai primitive.

Invingători la început, Serbií au fostú bătúți la urmă; continuarea reshoíului însă arú fi slăbitú pe ambií adversari, a cărorú vitejiá era mai la loculú ei contra celorú-altí dușmani de pe împregiurú, érá mai alesú a Ungurilorú, uríți de o potrivá lui Alexandru Basarabú, și lui Stefan Dușan; íată în ce modú lupta, petrecută cu peripeție onorabile pentru ambele párti, s'a terminatú printr'o încuscire.

Rolulú Craiovei în acéstá împregiurare arată, cá ea nu mai era unú orașelú fără însemnătate.

§ 18.

MIRCEA CELÚ MARE LÎNGÁ CRAÍOVA.

Inainte de 1400—epoca peste care nu vomú trece în studiulú de față — Craiova mai apare încă o dată pe scena istoriei.

Pe la finele secolului XIV Turcií au cuceritú Vidinulú, începindú a năvăli în Oltenia.¹⁵⁵⁾

Una din acele invasiuni, abia atinsá — ba încă necorectú — în cele-l'alte fântáne istorice, a fostú înregistrată cu stáruință aprópe în tóte cronicile ser-

¹⁵⁵⁾ Leunclavius *Historice musulmanae Turcorum de Monumentis ipsorum exscriptae*, Francofurti, 1591, p. 315, anno 1390: «Ferises etiam begus, non contentus occupasse Vidynam, cum iis militibus, quos Vidynæ secum habebat, transmisso, Danubio, in Valachiam excurrit et amplissima cum præda reversus fuit.»

besci și trăesce pînă astăzi în literatura poporană a vecinilor noștrii de peste Dunăre, căci în crîncena bătăliă urmată atunci între Turci și Români a perit tocmai eroul cel mai favorit al Slavilor meridionali: celebrul Marco-Craișorul.

A fost așa numită bătălia dela Rovine, pe care istoricii o mută generalmente la Ialomița, unde marele Mircea avusese în adevăr o luptă contra Turcilor, însă cu totul alta.

Rovinele în cestiune—cuvîntul însemnăză pur și simplu «locuri băltoase»¹⁵⁶)—se află lângă Craiova.

Mauro Orbini, traducîndu cele mai vechi cronice serbesci, ȳice :

«Marco, chiamato da alcuni Craglievich, essendo andato con Pasaete I Imperatore Turco contra Mirce Principe di Valachia, et azzuffatosi *nella battaglia appresso Chralievo, città di Valachia*, fu rotto et fuggendo in una selva, fu ivi colto nella gola da una frezza, che tirò un Valaco, credendo ch'egli fusse una fiera.»

Adecă :

«Marco numitŭ de uniŭ Craișorulŭ, mergîndŭ cu sul-tanulŭ Baiezyd I contra Domnului Țereŭ-Romănescŭ Mircea și încăierîndu-se o bătăia lîngă orașulŭ romănescŭ Craiova, a fostŭ bătutŭ și, fugîndŭ într'o pădure, a peritŭ acolo săgetatŭ la gătŭ de că-tră unŭ Romănu, care 'lŭ luase dreptŭ fiară.»¹⁵⁷)

(¹⁵⁶) Molnar, *Wörterbüchlein deutsch und wallachisches*, Hermannstadt, 1822, p. 131; «rovină, noroŭ, Sumpf.»

(¹⁵⁷) Mauro Orbini, *Il regno degli Slavi*, Pesaro, 1601, p. 250.

Și mai explicită este o altă cronică serbă, anterioară secolului XVII, pe care o consultase Luccari.

Ea dice :

«Paiasit tornò in Europa, ripassò il Danubio alla «città di Sieverino, opera di Severo Imperadore, et «fece giornata campale con Rè Mirce, *sotto la città «di Chraglievo*, e vi fu mezo rotto. Marco Chraglie-
«vich, figliuolo di Vucascin Margnavcich, ch' haveva
«seguitato il Turco, fu morto á caso da Ratko va-
«laco...»

Adecă :

«Baiezid s'a întorsă în Europa, a trecută Dună-
«rea lingă orașulă Severină, opera împăratului Se-
«veră, și a dată bătăliă regelui Mircea suptă ora-
«șulă Craiova, unde însă a fostă frintă. Marco-Cra-
»ișorulă, fiulă lui Vucașin Marniavciă, fiindcă elă
«însoția pe Turci, a fostă ucisă acolo de Românulă
«Ratco...»¹⁵⁸⁾

Aci dară se menționeză pînă și numele aceluî viteză Română, din mâna căruia a cădută mortă în luptă celă mai faimosă eroă ală Slaviloră de peste Dunăre.

Românulă Ratco, «Ratko Valaco», ne-ară remănă altă-felă cu totulă necunoscută, căci în crisóvele marelui Mircea elă nu figurăză nicăiri.

O a treia cronică serbă, ajunsă pînă la noi într'o copią din secolulă XVII, dar redactată pe la 1554

¹⁵⁸⁾ Luccari, *Ristretti di Ragusa*, Venetia, 1605, p. 72.

vorbindū despre aceeași bătălie, preciséză anulū și numesce localitatea «Rovine» :

«ВЪ ЛѢТО 739Г (6093—1395) разби Мирчета воевода влашкы цара Палагита на Ровинахъ, и погыбе Марко кралѣвнкъ и Костадинъ и Драгашъ.»

Adecă :

«In anulū 1395 Domnulū românescū Mircea a învinsū pe sultanulū Baiezyd «la Rovine, și aū peritū acolo Marco-Crăișorulū și Constantin și Dragaș.»¹⁵⁹⁾

Cine aū fostū «Constantin și Dragaș», o vom vedē îndată.

Acumū revenimū numaī la Crăișorulū Marco.

Ca fiū alū regelū Vucașin din fiica lū Alexandru Basarabū, după cum amū vēđutū mai susū, elū era vērū bunū cu Mircea celū mare, căci tatălū acestuia și muma lū Marco fuseseră frate și soră.

¹⁵⁹⁾ ГЛАСНИК ДРШТВА СРЕСКЕ СЛОВЕСНОСТИ, (t. XI 1859), p. 149. — Se pare că acēstă cronică serbă anume fusese cunoscută cronicarului românū publicatū în *Magazinū istoricū*, t. I. Fiindū-că Serbulū nu đice că «Rovine» aū fostū lângă Craiova și că cei trei principī, Marco, Constantin și Dragaș, s'aū luptatū contra lū Mircea, cronicarulū nostru a întorsū lucrurile pe dosū, đicēndū astū-felū (p. 95): «Unū istoricū serie că unū resboīu ce a avutū Mircea-vodă a fostū la Rovine. Unde vor fi Rovinele, nu le spune. Și a avutū ajutorū «Mircea-vodă pre Marco Cralevici și pre Constantin și pre «Dragoș» !!

Cu toate acestea tradițiunea poporană serbă ne asigură, că însuși Mircea a ucis pe Marco: «lovindu-l cu o săgétă de argint în gură.»¹⁶⁰⁾

În cântecele epice serbe locul morții lui Marco se chiamă pînă astăzi «șesul cel larg delă *Urvina*: широка равнина *Урвина*»¹⁶¹⁾

Frații Constantin și Dragaș, menționați alături cu Marco între victimele brațului român în bătălia de îngă Craiova, erau și ei din familia princiară serbescă.¹⁶²⁾

Grația lor, noi putem lămuri nu numai luna, dar pînă și ziua, în care s'a întâmplată acea superbă isbîndă, căci într'unu vechiu tipic al mănăstirii serbesci Chilandar din Sântul-Munte este înscris:

«МѢСЕЦА МАЈА. ЗІ. ДЗНЗ ПРѢСТАВИ СЕ КОСТАН-
«ДІНЗ [и] Драгашз.»

Adecă:

«*In 17 zile ale lunei lui maiu au reposat Constantin și Dragaș.*»¹⁶³⁾

¹⁶⁰⁾. Караџић, Српске народне пјесме, t. 2, Viena, 1845, p. 439 sqq. — Cf. infra.

¹⁶¹⁾. Чојковитј, Пјеванија черногорска, Leipzig, 1837, p. 231. — Cf. Караџић, Живот и обичаји народа српскога Viena, 1867, p. 241.

¹⁶²⁾. Cf. Гласник, t. 12 (1860, p. 446—9.

¹⁶³⁾. Miklosich, *Monumenta Serbica*, Viennae, 1858, p. 227. Este cîdată că Miklosich n'a observat lipsa conjuncțiunii

Prin urmare, ilustra victoria de la Rovine a cărei strălucire se revêrsă asupra Craiovei, avusese locū anume la 17 maiu 1395.

Ne oprimū aci, căci nu voimū a trece peste sfera propriū ȃisă a «Originilorū Craiovei.»

Fundată pe la 1220—30 de către unū puternicū capū alū Cumanilorū în trecerea acestora prin Oltenia, o trecere alū cării itinerarū ilū vorū conserva pentru totū-d'a-una cele douē «vadurī ale Cumanilorū,» unulū la Oltū și celalaltū la Dunăre, Craiova pe la 1350, deja orașū insemnatū, ajunse de a fi unū obiectū de cêrtă între resboiniculū împêratū serbescū Stefanū Dușan și nu mai puținū resboiniculū vodă romānū Alexandru Basarabū, ér la 1395 a fostū martură a uneia din cele mai splendide victorie ale marelui Mircea.

Trebuia să mai trecă însă aprópe unū secolū pînă ce, sub primulū Banū «Craiovescū» Barbu Basarabū, creațiunea Craiului Ión să devină capitală a Olteniei în loculū îmbêtrānitului Severin.

Termināndū, nu potū a nu atinge o cestiune camū asemānată cu aceea prin care amū inceputū studiulū de față.

И între Костандѣнз și Драгашз, căci tocmai într'o altă inscripțiune, pe care o publică elū pe aceeași pagină, este fôrte impede: «Деспотз Драгашз и господѣнз Костандѣнз»

Am vădit că fundațiunea Craiovei de cătră nemuritorul împărat româno-bulgar Ionițu, ori-cât de măgulitoare ar fi ea pentru noi, este o pură fabulă.

Cu atât și mai mult însă nu poate fi de cât o pură fabulă încercarea unor archeologi de a identifica cu ori-ce preț Craiova cu câte un nume geografic din antichitate.

Fără a mai vorbi despre cei vechi, cărora li se scusă pînă la un punct lipsa de metodă științifică, vedem pînă și pe d. profesor Gooss, în lucrarea cea mai nouă asupra Daciei lui Traian, așezându pe locul Craiovei orașul Pelendova de pe Tabla Peutingeriană,¹⁶⁴) negreșit cu același drept cu care altă dată Mannert căuta acolo orașul Dru-betis de pe aceeași tablă saă *Δρουβητις* din Ptolemeu, pe care éraš cu același drept Katancsich îl muta la satul Drivița!¹⁶⁵)

Tóte acestea pot fi ori-ce, numai istoria nu sunt.

Nouă prin trecutul său și născută anume în epoca cea mai furtunosă din istoria Românilor, când fel de fel de némuri streine năbușiau de pretutindenă asupra Olteniei, Craiova — jună încă — are de 'nainte un viitor cu atât mai lung, în cursul căruia tunurile de la Calafat, ca și acelea

¹⁶⁴) Gooss, *Studien zur Geographie und Geschichte des Trajanischen Daciens*, Hermannstadt, 1874, mapa.

¹⁶⁵) Forbiger, *Handb. d. alten Geographie*, t. 3, p. 1109, nota 74.

ce s'arū mai puté așeđa pe aĩurĩ, nu vorū ینگادui
o a doua edițiune a ungurului Oslu, a Mongolului
Ordà saũ a Sasului Konrad, ba nici chiar a simpa-
ticului păgânũ «Craĩu-Ion» alũ Cumanilorũ.

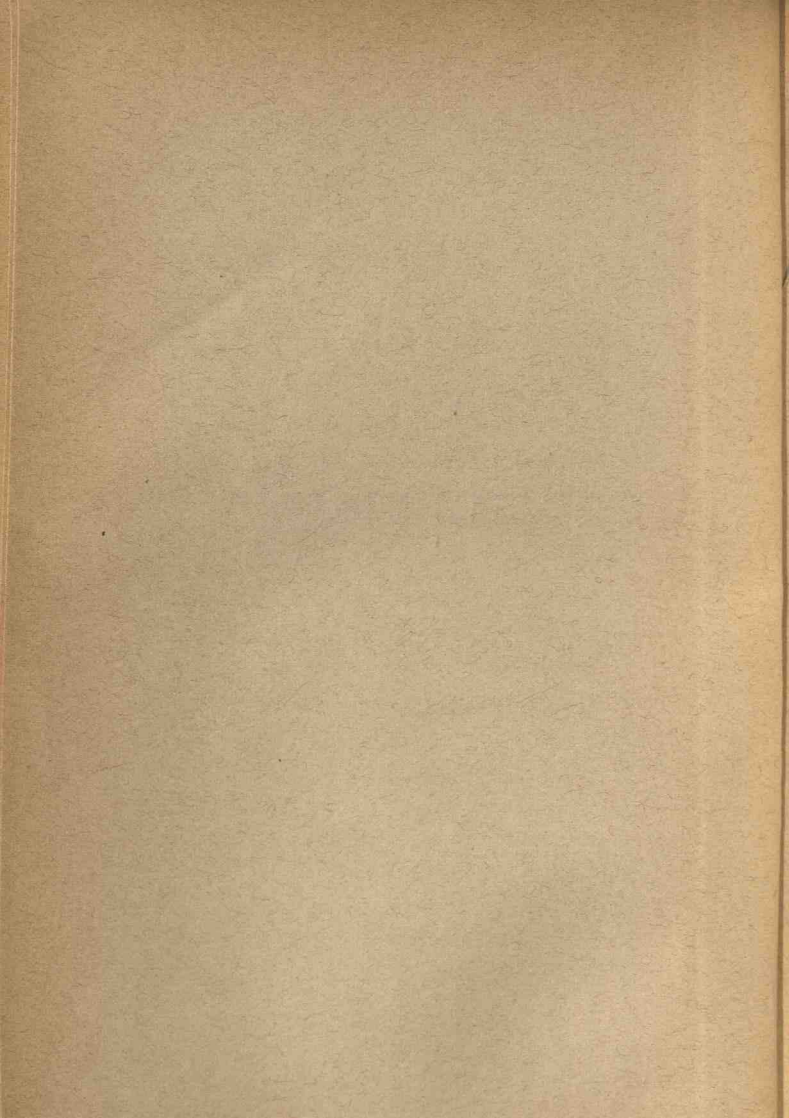
III.

HRISTŪ

ȘI

TUDORŪ VLADIMIRESCU.

H R I S T Ū

ȘI

TUDOR Ū VLADIMIRESCU.

§ 1. Visulū Maiceī Domnului este o cārticicā poporanā religiōsā fōrte respānditā, cārii suntem ū datorī cu tot ū dinadinsul ū de a-ī consacra o notiță a parte, căci:

1. Fōrte scurt ū prin sineși el ū figurēzā tot ū-d'una la un ū loc ū cu alte bucāți omogene, mai cu sēmā cu «Legenda Duminiceī, sa ū așa numita *Epistolie*, și mai mult ū încă cu «Călētoria Maiceī Domnului la Iad ū»;

2. Rare-orī se aratā pe aiuri mai la luminā intima legăturā între cārțile poporane și literatura cea nescrisā a poporului, o legăturā une-orī fārā nici o strictā liniā de demarcațiune.

§ 2. «Visulū Maiceī Domnului,» așa dupe cum ū este intercalat ū în redacțiunea romānā cea modernā a «Călētorieī Maiceī Domnului,» sunā în următorul mod ū :

«Visulū pré-curateī Nāscătoreī, când a adormit ū în muntele Maslinilor ū și când veni către dīnsa Domnul ū Hristos ū în vedeniā și dīse: — Oh, maica mea iubitā! Dormi? — Și

«dacă s'a deşteptatú sfânta, a răspunsú lui Isusú Hristosú şi
 «a disú: — Adormii, fiulú meu iubite, şi érá mé deşteptaú
 «şi pe tine te-amú vëdútu însuşi legatú şi vîndutú şi la stálpú
 «legatú, bătutú şi pe cruce réstignitú, şi din pré-curatú şi
 «sfântulú teú trupú ca unú lemnú cojitú, şi sângele curgândú
 —Răspunse Isusú Hristosú şi disé: — Oh, maíca mea iubitá!
 «Adevëratú că visulú, care l'ai visatú, voú 'sá' lú paşú eú
 «pentru némulú omenescú şi pentru păcatele norodulú a-
 «cestuía . . . Cine o va aráta saú o va scrie acéstá carte,
 «acelú omú va avé milá de la Dumneđeú şi privinşá de la
 «toşi ómenii, şi la césulú morşii lui mé voú aráta eú singurá
 «şi mé voú ruga cu toşi ángerii către fiulú meu, pentru su-
 «fletulú aceluí omú, care va scrie saú o va aráta şi altora
 «saú o va purta la sine acéstá sfântá carte, şi-lú voú duce
 «întru împërâşia cerulú, amin.»

Prin «muntele Maslinilorú,» acestú apocrifú se
 apropiá de începutulú redacşionii celei scurte a Le-
 gendei Duminicei; prin «rugăciúnea pentru păcătoşi
 a Sântei Fecióre cu toşi ángerii,» se apropiá, de altá
 parte, de porşiunea finalá a Călétoriei Maícei Dom-
 nulú. Dacă Legenda Duminicei este A+B; dacă Că-
 létoria Maícei Domnulú este C+D; atunci Visulú
 s'arú puté formula prin A+x+D. Astú-felú se ex-
 plicá de ce poporulú, care nu face nimicú fărá a
 avé unú pretextú óre-care, unú felú de raşione a
 sa—obscurá pentru noi câte o datá, căci este *a sa*,
 érá nu *a nóstrá* — a lăsatú să se lege pe tóte
 într'unú singurú mánunchú.

§ 3. Cărşile poporane circulézá mai totú-d'a-una
 în câte doué redacşionii: una lungá şi una scurtá.

Redacțiunea de mai sus a Visului Maicei Domnului este cea scurtă.

Pe cea lungă o aflăm:

1°. În broșurică ce se publică chiar sub titlul de *Visul Născătoarei de Dumnezeu*, unde se însoțesc mai multe rugăciuni «găsite la sfântul mormânt al Pré-sfintei» și din care noi avem două edițiuni bucurescene din 1878, una editată de L. Alcalay, cea al'altă fără numele editorului; ambele de pagine 64 in-32;

2°. În broșurica intitulată *Carte de închinăciune către Născătoarea de Dumnezeu*, care nu este decât o travestire de speculă a celei de'ntâiu și din care noi avem o edițiune craiovenă totu' din 1878, editată de Ph. Lazar, 44 pagine in-16.

Ambele cărtecele au avut o mulțime de edițiuni de câte 5000 de exemplare în cursul ultimilor zece ani, câte două și trei pe an, pe lângă cari mai adăogându-se cele vr'o 80,000 de exemplare din *Epistoliă*, ar resulta că Visul Maicei Domnului, în cele două redacțiuni ale sale, s'a răspândit în poporul român în nu mai puțin de vr'o 300,000 exemplare!

Prima edițiune bucurescenă se făcuse la 1846; a doua la 1847; cele mai multe dela 1862 încóce.

Nu există și nu va exista — póte—nici o dată o carte romănescă mai poporană.

§ 4. Iată acum redacțiunea cea lungă:

«Dormindü Pré-sfânta Fecîoră Născătore de Dumneđeü în
 «muntele Eleonului, când a fostü în cetatea Vitleemului, unde
 «ar fi venitü la sfinția sa Domnulü nostru Isusü Hristosü și
 «a întreat'o : Maica mea pré-sfântă, dormi? Iară ea a ăisü :
 «Fiulü meü pré-dulce, pré-frumöse Isuse, am fostü adormită,
 «și iată că am vėđutü strașnicü visü pentru tine ! Și a ăisü
 «Domnulü : Spune, maica mea, visulü ce ai vėđutü. Și ea a
 «ăisü : Fiulü meü pré-dulce ! Am vėđutü pe Petru în Roma
 «și pe Pavelü în Damascü, érá pe tine te-am vėđutü în ce-
 «tatea Ierusalimului, răstignitü pe cruce între doi tâlharî. Căr-
 «turarii și Fariseii și necredincioșii Jidovi defăimându-te,
 «fórte te-aü batjocoritü, și cu fiere te-aü hrănitü, și cu o-
 «țetü te-aü adăpatü, cu trestia și cu toiagü peste capü te-aü
 «bătutü, și în sântulü obrazü te-aü scuipatü, și cunună de
 «spini pe capulü tėü aü pusü, și unulü din ostași cu sulita
 «în cöstă te-a împunsü, din care îndată a eșitü sânge și apă.
 «Sórele s'a întunecatü, luna în roșetă s'a schimbatü, cata-
 «petézma Bisericeî de susü pină josü în două s'a despicatü,
 «întunecü mare s'a făcutü peste totü pămîntulü dela alü
 «șéselea pină la alü nouălea cėsü. Iosif și cu Nicodim mi se
 «părea că te pogórá de pe cruce, și cu giulgü curatü te-aü
 «înfășuratü, și în mormîntü noü te-aü pusü. Și în Iad te-ai
 «pogoritü, și ușele cele de aramă le-ai sfărămatü, și zăvó-
 «rele cele de ferü le-ai zdrobitü, pe Adamü și pe Eva sco-
 «țendu'i afară. Și inviindü a trefa ăi, te-ai înălțatü la ce-
 «ruri și te-ai pusü d'a-drépta Tatălui. Iar Domnulü a ăisü :
 «Maica mea pré-sfîntă, adevėratü visü ai vėđutü ! Și aceste
 «tóte eü vorü să le pățimescü pentru nėmulü omenescü. Și
 «de va scrie cine-va visulü tėü și-lü va ținé, și la sine ilü
 «va purta, și în casa sa ilü va avé, de acea casă draculü
 «nu se va apropia, și pe duhulü celü necuratü ilü va goni,
 «și ângerulü lui Dumneđeü va sta tot-d'a-una lângă dînsulü
 «d'a-drépta, și de năvălirile despre ómeniî cei răi va fi măn-
 «tuitü ; și la drumü de va călėtori și va avé acest visü
 «pe lângă sine, acelü omü nu se va teme de grindină, de

«tunetū, de fulgerū și de tótă mórtea grabnică va fi feritū; «arhanghelulū Mihailū va fi lângă dînsulū, îndreptândū calea «luī orī în cotro va merge : la drépta judecată va afla milă, «și la eșirea sa din viéță mă voiū arăta luī omū de'npreună «cu tine, maīca mea; și ângerulū meū va lua sufletulū luī, «ducêndulū întru împērăția cerurilorū, veselindu-se acolo cu «toți dreptiī, cari din vécū bine aū plăcutū mie, amin.»

§ 5. D. Wesselofsky, într'unū interesantū studiū despre *Epistoliă*, citéză o mulțime de redacțiunī rusesci ale Visului Maiceī Domnului, în proză și'n versuri; apoi o redacțiune polonă în proză; o redacțiune italiană și una portugesă, ambele versificate; în fine o imitațiune serbă¹⁾.

Pe lângă acestea, afară de cele două redacțiunī române și afară de o imitațiune spaniolă, noi măi cunóscemū una maghiară în proză, una rutenă totū în proză, una provențială în versuri.

Să începemū de la cele prozaice.

§ 6. Nu vomū reproduce aci redacțiunea polonă, căci ea nu diferă de cea romănescă scurtă decâtū numai dóră prin aceea că adaugă «Britania» (=Bethania) pe lângă «muntele Maslinilorū» (w Brytanii na górze Oliwněj); apoi menționéză ca judecători ai luī Hristū pe «Anna, Caiafa, Pilad și Erod»; în sfirșitū, măi anină pe ici pe colea câte unū cuvintelū fără consecință.

Nu este totuși fără interesū datulū cronologicū,

¹⁾ Wesselofski, în *Diarulū Instrucțiunei Publice din Rusia*, 1876, Martiū, p. 50—116.

cu care se încheiă această redacțiune polonă: «S'a scris în anul 1545...».

De aceeași natură este și redacțiunea rutenă, pe care însă o termină următorul adaos eterogen:

«Acele sfinte cuvinte, însuși Domnul nostru Isus Hristos le-a trimis în lumea acesta lui Leone, patriarcului de la Ierusalim; iar Leone, sfințindu-le, le-a trimis fratelui seș regelui, care era atunci în resboiu și, cu ajutorul lor a isbutit a birui pe dușmani; căci această carte avé atâta putere, încât dacă se afla într'o casă, acea casă nu se teme de foc, nici de fărâșe, nici de vorbele cele rele; omul care o va purta pe sine, va dovedi pe toți vrășmașii săi și va avé iertare de păcate pentru patru-șeci de zile; iar femeia, de va fi însărcinată și va purta această carte, va avé facere ușoră, ținându următoarele cuvinte: Hristos cu mine, Hristos d'asupra mea, Hristos mă păzesce și în noapte și în totu cîșul de ori-ce rău. Rogu-te, Dumnezeuul meu, prin patima ta, pe care ai îndurat-o pentru noi păcătoșii, apără-mă de ori-ce năpaste și ispită drăcască. Sfinte Ióne Botezătorule, apără-mă de toate relele.»

Acest adaos, asupra căruia nu credem de trebuință a ne opri mai mult, este un fel de *mixture-compositum* din Legenda Duminiceii, dintr'un descântec și din alte motive analóge.

E mai originală redacțiunea maghiară, publicată, împreună cu redacțiunea cea scurtă a Legendei Duminiceii, în: *A hét mennyei sz. zárók.*

Ea sună în următorul mod:

«Visul bine-cuvîntatei Fecióre Născătoare: Nemiloșii Jidovi te-au prins și te-au legat în orașul Ierusalim, sfințitul tău corp legat l'au purtat fără milă dela Ana la

«Caiafa și Pilatū ; la Pilatū te-aū legatū golū de stălpū, te-aū
«bicfuitū fără milă, punēndū pe sfântu'ți capū cunună de
«spini, ți-aū datū în mână o bucată de trestia și te-aū bat-
«jocoritū de rege ; din sfântu-ți corpū aū storsū prin bătaia
«de a cursū cu îmbelșugare sânge ; osândindu-te la mórte
«gróznică, pe umērulū teū sfântū aū pusū o cruce gré, și te-aū
«scosū din orașū pe unū dealū mare și înaltū ; sfântulū teū
«corpū l'aū întinsū pe cruce în douē părți, ca pe unū monstru ;
«l'aū pironitū acolo cu piróne de ferū, iar sfânta ta gură aū
«adăpat'o cu fiere. oțetū și veninū ; ți-aū străpunsū sfânta
«cóstă, ast-felū că din ea a cursū grozavū de multū sânge
«și apă, care de pe tine a picuratū pe mine, după ce te-aū
«aședatū în cosciugū, luāndu-te din brațele mele, ceea-ce a
«întristatū fórte inima mea, iar sērmanulū meū corpū și su-
«fletū și-aū perdatū simțirea.—Domnulū nostru Isusū a rēs-
«punsū Feciórei Maria ast-felū : Dragă și Iubită mamă, ai a-
«vutū unū visū adevēratū, și dacă se va gândi cine-va la
«acelū visū, saū ilū va purta cu sine, saū ilū va ținé în casa
«sa, va scāpa de totū rēulū, și dacă s'ar ruga de ce-va la
«mine saū la tine, va fi ascultatū întru tóte ; nu va muri
«de mórte grabnică și nu va suferi nici o scādere în casa
«sa ; nu va muri fără sfinta spovedaniă și comunicare, iar
«eū și tu, Iubita mea mamă, vomū sta gata în ciasulū mor-
«ții a-i duce sufletulū în raiū, ca să se bucure cu āngerii și
«cu sfinții glorificați în vecii vecilorū, aminū».

§ 7. Trecemū la redacțiunile în versuri.

Din cele rusesci, lungi și scurte, alegemū pe cea următoare, pe care d. Wesselof-sky o citēză numai în trecătū :

Iată în biserică, în catedrală,
La mâna dréptă, pe altarū,
Stă Fecióra Maria,

Să'nchină lui Dumnezeu cu lacrimi
Și se rógă fiului seú:
—O tu, fiule!
Eú te-am veđutú în visú,
Infricoșatú, gróznicú:
Te vorú duce la dumnezeú, la împěratú;
Îți vorú rěstigni mânele și picíóarele;
Cu crucea te vorú ucide la capú;
Va curge sângele teú, ca riulú celú repede;
Se va închiega corpulú teú, ca scórța de bradú.
—O tu, mamă!
Insumí o cunoscú,
Insumí o sciú,
Că mẽ vorú duce la Dumnezeu!
Cine va rosti acestú visú de trei orí pe di,
Cu acelú omú va umbla ângerulú.
O, Dómne! gloriă ție!
O, Fecióră născátóre! gloriă ție!

Iată acumú redacțiunea cea italiană, descoperită de d. Wesselofsky într'unú manuscrisú tocmai din secolulú XIV.

«Questa seguente orazione è una visione che fecie la Nosttra Donna del suo figliuolo Gesù Cristo. ed e di grande «vertude a dirla e grande perdonanza :

Siedesi, siedesi madre Maria
In su pietra marmoria;
Il su'bel figlio di là si venia
E dicie: che fate voi qui, madre mia.
Madonna Santa Maria?
—l'ò dormito e so isvegliato
D'un forte songnio che i'ò songniato:
In sul monte Chavvano che io ti vedea a menare,

Le mani e i piedi tí vedea inchiavellare,
Corone di spine ti vedea incoronare,
D'aciato e di fiele ti vedea abeverare,
Il tuo bel fianco vedieti lanciare,
Latte e sangue vedie versare.
—Madre mia, cotesto nonn'è songnio,
Anzi è ben verità.

«Di l'oggi e di lo sempre. Che sappia tutta giente, chi per
«lo mio amore tre volte il die il dira, le pene dello'nferno
«giamai non vedrà, le sedoria del paradiso mecho le riem-
«pierà, né in acqua chorrente, né in fuoco arezente, né in
«podestà potente non perirà. Amen, amen, amen, amen, a-
«men.»

E multă măi poetică următórea redacțiune portu-
gesă de pe insulele Açore, unde Maica Domnului
ne apare «cu pěrũ de aurũ» și unde ea «nicĩ veghiază
nicĩ dórme, ci speră în venirea lui Hristũ», după
ce visase despre elũ unũ visũ «cum măi bine să
nu'lũ fi visatũ» :

Senhora Santa Maria,
Seu cabelo de ouro fino!
Perguntou seu bento filho,
Se velava ou dormia?
Responleu Nossa Senhora:
—Filho, perguntas se vélo?
Eu não velo e não durmo,
Pela vossa vinda espero!
Sonhei esta noite um sonho,
Mais valera não sonhal'o:
Que o meu filho era morto,

N'uma cruz crucificado !
Seus sagrados pés e mãos
N'uma cruz estãõ pregados !
A sua sagrada bocca
Cheia de fel e vinagre !
— Calae vos, oh minha mãe,
Senhora Santa Maria,
Nãõ valera nãõ sonhar,
Que isso verdade seria !
Quem esta oraçãõ souber
Quando este mundo largar,
As portas de céo abertas
De par em par acharà,
Pelas portas do inferno
Nunca por là passarà.

Îată, în fine, și redacțiunea proventală, în care
conversațiunea între Hristă și Sânta Fecióră se face
prin intermediulă arcangelului Gabriele și unde nu
suntă fără frumuseță «suspinele steleloră» și «picātu-
rele de sânge ale sórelui», puse în loculă prozaiceï
relațiunii despre crucificarea Mântuitorului :

Au bouesc doou mount des Ouliviers
Ounte Jesus a fach soun liech,
Jesus un tant grand cris a gitat,
Que Gabriel s'est reveillat.
— Gabriel, veillez ou dourmetz ?
— Jou ni n'en douerme ni n'en veille.
— Anetz au bouesc de Jerusio
Li trovaretz ma Mero Mario,
Li diretz : Diou vous douno lou bouen jour
— Mero, boueno Mero, n'en siatz tristo,

Que marri pantai n'avetz-vous fach?

—Ai fach un pantai que les estellos

S'en ananavoun en souspirant,

Que lou soureou doou ciel saunavo

Et n'en degoutavo de sang.

—Ah! Mero, boueno Mero,

N'es pas un pantai qu'avetz fach,

Es la puro realita.

Qu aquest ouresoun saura

Tous les divendres lou dira,

Jamai soun amo perira,

Diou de l'Infer la tirare . . .¹⁾.

§ 8. Ceea-ce ni se pare a fi semnificativă în redacțiunea proventală, este prescripțiunea de a se recita «Visulă Maiceii Domnului» nu în tôte țilele, ci anume «în tôte *vinerile*».

Să nu fie óre acésta, în reminiscința Latiniloră din Provența, o remășită a cultului paganică ală *Veneriei*, confundatū cū adorațiunea creștină a Sântei Fecióre?

«Creștinismulă a devenitū în lume o putere in-telectuală centrală nu atât prin învingerea și înlo-cuirea religiuniloră rivale, cătū prin absorbirea și transformarea lorū. Vechile sisteme, vechile rituri, vechile imagini s'aū altoitū cătră noulū cređū, re-ținendū multū din anticulū lorū caracterū, dar luândū alte numi saū altă nuanță. În Sânta Fe-cióră se mai recunósce ce-va și din simbolismulă

¹⁾. Arbaud, *Chants populaires de la Provence*, Aix, 1862 t. I. p. 13-14.

«gnosticiloră, și din Isis a Egipteniloră și din Cibela . . . »¹⁾.

De ce nu și din Venere ?

D. Wesselofsky, căruia i-a scăpată din vedere redacțiunea proventală, ar fi în astă privință — credemă noi—de o altă opiniune. Vinerea era o ȃi de predilecțiune a faimóseii secte a Flagellanțiloră, căroră—din acéstă causă—savantulă Rusă le atribue intercalarea ei în Legenda Duminiceii. De aci însă ar resulta, pe același temeiu, amesteculă Flagellanțiloră și în redacțiunea proventală a Visului Maiceii Domnului.

Ambele ipotese suntă de o potrivă ademenitóre. E mai probabilă totuși, că Proventalii aveaă în vedere nu atâtă pe antica Venere, dar nici calendarulă flagellantică, de cătă pură și simplu acea împregiurare că răstignirea lui Hristă s'a întemplată într'o ȃi de vineri, de unde consecința naturală că nici o altă ȃi nu se potrivește mai bine cu aducearea a-minte a Patimeii Măntuitorului la creștinii de oră-ce rită și de oră-ce ginte.

Acéstă nu exclude însă cu desăvirșire pe celealalte două ipotese. Tóte împreună aă putută concurge în casulă de față, mai multă saă mai puțină la preferința proventaliloră pentru ȃiua de vineri. În privința credințeloră poporane în genere, tre-

¹⁾. Lecky, *History of the rise and influence of the spirit of rationalism*, London, 1865, t. I, p. 231.

bue să ne ferim cu stăruință de a le atribui într'unu modu exclusiv căte unei singure cauze, căci studiul mai profund ni le arată, aprópe tot-d'ama, desfășurându-se dintr'o causalitate fórte multiplă, din împletecirea influințelor celor mai eterogene și adesea anacronistice.

§ 9. Tóte redacțiunile de mai sus se apropiă mai multu de redacțiunea románescă cea scurtă, cu care unele din ele se chiar identifică. Redacțiunea románescă cea lungă rămâne óre-cum singuratecă, cuprinđendú în sine căte ce-va din alte apocrifuri, bună-óra mențiunea lui Petru la Roma și Pavelu la Damascú.

Care din doue să fie cea mai vechie?

Ne mărginim a pune înainte acéstă întrebare, fără să ne încercăm a o resólve.

Deși nu avem la mână din cele doue redacțiuni române nici unu textu anterioru secolului XIX, totuși nu ne îndoim, că străbunii noștri au cunoscutú Visulú Maicei Domnului între anii 1500—1600, póte chiar mai de'nainte.

Este nu mai puțin probabilu, că Români, Slavii, Ungurii, Italianii, Portugesii și Provențalii nu suntú singurele popóre în Europa, la cari a circulatú vre-o dată saú mai circuléză acestú apocrifú; ba încă cine scie dacá, asemenea Legendei Duminecei, elú nu va fi străbátutú cum-va pînă și la creștinii din Asia și din Africa.

Este curiosă totuși, în orî-ce casă, că nici d. Wesselofsky, nici noi înși-ne, n'amăm putut găsi o redacțiune grăcă, deși mai tóte cărțile poporane religioase ale Slavilor și ale Românilor, se datoresc fabricii bizantine.

N'arăm trebui óre să bănuim de aci, că Visul Maicei Domnului, printr'o excepțiune din regulă, va fi fost un *ἄπαξ λεγόμενον* născut în Occident?

Îată încă o întrebare, pe care iarăși o lăsam fără soluțiune.

§ 10. Orî care ar fi originea primitivă și răspândirea relativă a misteriosului Vis, el a reușit a prinde cele mai adânci rădăcine în conștiința poporului român; rădăcine mai adânci — póte — de cât orî-unde aiuri, căci numai la noi — întru cât am putut afla pînă acum — el a isbutit din sfera «cărților poporane» a trece cu desăvîrșire, printr'o transfigurațiune totală, în sfera «literaturei poporane nescrise.»

Tóte redacțiunile, menționate saū reproduse mai sus, cele în proză ca și cele versificate, sunt de provenință *c ă r t u r a r ă*, saū mai bine *p o p é s c ă*. Tóte aū fost compuse pentru popor, dar nu de cătră popor, măcar-că după gustul poporului.

Unica prelucrare pe jumătate poporană a Visului, pe care o aduce d. Wesselofsky, este următorul frumos cântec serbesc :

«Pe sântulū munte stâ o sântă biserică, îngrădită cu mirū,
«afumată cu tămie. In sânta biserică sântulū Ilie și sântulū
«Penteleū cântă liturgia, chîamă pe fecióra Maria: — Ve-
«ghezi tu ore saū dormi? saū pe Domnulū Hristosū ilū ții
«pe brațe? — Nicī veghezū eū, nicī dormū, ci ținū în brațe
«pe Domnulū Hristosū. — Aū năvălitū Jidoviī, I-aū răpitū pe
«Hristosū, l'aū rēstignitū pe cruce, sub unghiī I-aū bătutū cuie,
«unde aū bătutū cuie — acolo a țişnitū sângele, unde a țiş-
«nitū sângele — acolo aū rēsăritū florī: sburaū ângerīī, cu-
«legeaū florile, le legau în mănunchiuri, le împletiaū în cu-
«nune, le duceaū de'naintea lui Dumneđeū.»

Și apoi adaosū în proză:

«Dumneđeū a ȡisū: cine va ceti acēstă rugăciune de trei
«ori diminēța și séra, eū îi voiū fi în ajutorū și-ī voiū ȡerta
«pēcatele.»

Acestū cântecū însă, dupe cum am spusū, este
abia pe jumētate poporanū, nu numai din causa a-
daosului celui prozaicū dela sfârșitū, dar pînă și prin
amăruntele sale prea bisericescī, cari par'că nu se
împacă pe deplin cu admirabila metamorfosă a sâ-
ngelui în florī.

Mai poporanū este următorulū descântecū spaniolū,
pe care nu l'a cunoscutū d. Wesselofsky:

A la puerta del Cielo

Polonia estaba;

Y la Virgen Maria

Alli pasaba:

— Diz, Polonia, que haces?

Duermes o velas?

— Señora mia, ni duermo ni velo,

Que de un dolor de muelas

Me estoy muriendo.
— Por la estrella de Venus
Y el sol poniente,
Por el santisimo sacramento
Que tuve en mi vientre,
Que no te duela mas ni muela ni diente. ¹⁾

Aci totul s'a schimbată. Hristă s'a prefăcută în *Polonia*, adecă *sânta Apollonia*, care se plânge de durerea de măsele. S'a păstrat numai tonul generală, forma dialogului și tipica expresiune:

Duermes o velas. . . .

pe care noi am vădu'to deja mai susă în redacțiunile portugeseă și proventală ale Visului Maicei Domnului și chiar în cânteculă serbescă.

Nu e fără interesă totă o dată de a vedé pe Sânta Fecióră jurândă pe stéua Venus, ceea-ce confirmă pină la ună punctă observațiunea noastră de mai susă despre désa amalgamare a credințelor creștine cu cele paganice.

Nu se póte îndoi cine-va, că descânteculă spaniolă procede directamente din Visulă Maicei Domnului. ²⁾ Ca descântecă, elă este totă ce póte fi mai

¹⁾ Nisărd, *Hist. des livres populaires*, t. 2, p. 95.

²⁾ Indirectamente se légă cu același apocrifă ună descântecă săsescă din Transilvania, citată de d. Wesselofsky după Schuster, *Siebenbürgisch-süchsische Volkslieder*, p. 307—8, unde Hristă șede pe o «pétră de marmură», ca Maica Domnului în redacțiunea italiană, ear rugăciunea «trebuî citită în tóte vinerile», ca în redacțiunea proventală; dar ideia visului și dialogulă aă dispărută acolo cu desăvârșire.

poporană. În privința estetică însă, nu s'a făcută nici un pas înaintea, nu s'a adăosă nimic roditoră către originalul cel arid. Este curată poporană și totuși multă mai jos de cântecul serbesc cel pe jumătate poporană.

Numai Românii au isbutit a plăsmui din prozaicul Visă o creațiune pe deplină poporană, fără nici un amestecă cărturară, și foarte poetică în același timp, deși ea a rămasă mai credincioasă idee prototipului de câtă descântecul spaniol și de câtă cântecul serbesc.

Iată o baladă română din Oltenia :

— Tudoră, Tudoră, Tudorelă,
Dragul mamei Voinicel !
De când mama ți-ai lăsat
Și Olteni ți-ai adunat
Pe ciocol să-î prindă în ghiară
Și s'alungă Grecii din țară,
Multă la față te-ai schimbat
Și mi-te-ai întunecat !
Spune maică ce te dore ?
Că m'oi face vrăjitoare,
De alenu să te descântă :
Să calci veselă pe pământ !

— Alei, maică ! alei, dragă !
Curându visul mi-lă deslégă !
Că scii, maică, am visat
Buzdaganu-mi fărâmată,
Sabia-mi cea bună nouă
Am visat'o ruptă 'n două,
Pușca mea cea ghintuită

Am visat'o ruginită ;
Maică ! pistolele mele
Le-am visatū făr' de oțele ;
Apoi înc'am mai vëdută
Șërpe galbenū prefăcutū,
Ce purta córne de țapū
Și créstă roșiă 'n capū ;
Elū avea ochiū vinđătorū,
Avea graiū lingușitorū,
Și mă totū ruga mereū
Să mă ducū la cuibulū seū !

— Ba feréscă Dumneđeū !
Să nu te duci fëtulū meū,
C'acelū șërpe veninosū
E vr'unū dușmanū ticălosū,
Vre-unū hoțū volintirașū
Și la inimă vrăjmașū.

— Maică, măiculița mea !
Cum se scapū de cursă rea ?
Căci unū glasū prevestitorū
Imi totū spune c'amū să morū. . .

— D'ai să mori, drăguțulū meū,
Facă ce-a vrea Dumneđeū !
Dar să scii tu dela mine,
C'unū Românū, voinicū ca tine,
Pîn'ce cade, pîn'ce móre,
Calcă șerpilū în picióre,
Căci d'unū șërpe 'nveninatū
I se iartă unū păcatū !¹⁾

¹⁾ Alexandri, *Poesii populare*, ed. 2, p. 216.—*Revista Română*, 1863, p. 308, unde sunt varianturi.

Hristu «mântuitorul» omenirii, a devenitu aci Tudoru Vladimirescu, «mântuitorul» României. Dialogulu între muma și fiul, ideia visulu profeticu, fatala lui realizare, toate astea au ramasu intacte. S'a conservatu la sfârșitu până și caracteristica «iertare a păcatelor.» Deosebirea esențială este numai că visază fiul. Iar nu muma. Imitațiunea sa — mai bine — localisarea «Visulu Maicei Domnului» e învederată; și totuși câtă distanță, sub raportulu poeticu, dela sarbedulu originalu pînă la strălucita lui resfrângere!

Se scie că Augustu Comte, părintele așa numitulu Positivismu, propunea introducerea unu nou calendaru, în care numile cele obscure din Menee să fie înlocuite prin ilustrațiunile omenirei, prin Dante, prin Shakspeare, prin Guttemberg, prin Cesar etc., rămânându însă neatinși gigantul creștinismulu: unu Paulu saū unu Augustin. ¹⁾ Românul, în acestu sensu, a fostu mai de multu positivistu, fără a înceta totuși unu singuru momentu de a respecta religiuinea. Elu n'a renegatu pe Hristu, dar i-a făcutu cu propriile séle mijloce o iconă, o imagine o representațiune locală, unu tipu mai familiaru din rēstignitul eroū naționalu. Nu Hristu s'a pogorātu până la Tudoru Vladimirescu, ci Tudoru Vladimirescu s'a ridicatu pînă la Hristu...

¹⁾ Caro, *La religion positiviste* în *Etudes morales sur le temps présent*, Paris, 1855, p. 83.

§ 11. După ce cartea poporană «Vîsulă Maicei Domnului» s'a transformată la Olteni în balada poporană nescrisă «Visulă lui Tudoră Vladimirescu», această din urmă s'a supusă apoi în gura poporului la transformățiuni ulterioare foarte interesante, dintre cari vomă constata aci două.

În Bucovina, dela o Țigancă din satulă Stupca, d. S. F. Marian a culesă o baladă, care se începe așa :

Frunză verde pěră uscată !
Astă nópte mî-amă visată
Busduganulă sfîrțicată
D'asupra mea spânzurată ;
Pușca mea cea bună nouă,
Am visat'o ruptă'n două ;
Pușca mea cea țintuită
Mî-am visat'o ruginită ;
Pistólele spělățele,
Cele lungi și supțirele,
Le-am visată făr'de oțele :
Sfîrșirea vieței mele !
Petre astă-felă cuvēta,
Nici cuvîntulă nu sfîrșia,
Șepte poteră că sosta,
Poterile'lă coprindea,
Petrea din graiă că grăia :
— Căpitane potirașă,
Căpitane Tudorașă,
Fă-te 'ndărătă la orașă
Și'ti mai adă potirași,
Că nu's femee de cărpă
Să portă de poteră frică.

Ci's voinică cu comănacă:
Sciū poterii ce să-î facă;
Și'sū voinică de peste Oltū:
Cu optū poterī stau la șoldū; etc. ¹⁾

În acestū modū, scena se petrece totū în Oltenia, dar nu mai viséză Tudorū Vladimirescu, ci viséză unū banditū Petrea, pe când însuși Tudorū se metamorfosésă pe neașteptate într'unū căpitanū de poteră. Sub acéstă nouă formă, balada străbate tocmai în Bucovina.

§ 12. Mai aprópe de țera Oltului, la Româniī din Crișana, «Visulū lū Tudorū Vladimirescu» a primitū o transformațiune și mai originală. Dialogulū numai e aci între mumă și fiū, ci între amantū și amantă. Iată bucata întregă, după unū variantū culesū de d. M. Pompiliu.

La fântâna lui Bujorū
Pasce calulū lū Tudorū;
Calulū pasce și rēnchéză,
Tudorū dórme și viséză,
Ce folosū de visulū lū,
Dacă nu-î cu dumnélui
Mitutica lū Catiță,
Cu sînū albū de porumbiță
Și cu miere pe guriță!
— Catiță, póle ciurate,
Reū te-am visatū astă nópte!
— Spune'mī, bade, spune'mī bine,

¹⁾ Marian. *Poesiū poporale române*, Cernăuți 1873, t. I, p. 47—52.

Cumă m'ăi visatū tu pe mine?
— Că eū dragă, te-amū visatū
Cu marama ta din capū,
Cu marama mândră nouă,
Ruptă ruptă chîfar în douē!
— Tudore, feciorū frumosū!
Lasă visu-î mincinosū!
Nu mi-î e ruptă marama,
Ci mi-î ruptă inima!
Rēū te temî că te-oîū lăsa,
De ce te temî nu-î scăpa,
Că fu calulū poivănitū,
Tu la umbr'ăi adormitū,
Eū m'amū datū la drăgostitū...
Tudorū din gură grăia :
— Iubesce-te, mândra mea!
Veî iubi câtū veî iubi,
La mine îară-î veni! ¹⁾

§ 13. Și ambele aceste transformațiuni, atătū de divergenți, atătū de caracteristice, atătū de îndrăsnete, născēndu-se și respândindu-se în cursū abia de vr'o câte-va decenie, dela 1821 încóce!

E peste puțină a nu admira geniulū poeticū creatorū alū unū poporū care, în secolulū nostru celū eminentemente prozaicū chiar pentru țărănime, scie varia unū singurū motivū cu atăta vervă într'unū intervalū de timpū atătū de scurtū!

§ 14. Dacă variantulū bucovinēnū, celū mai depărtatū dela Oltū, n'arū conserva indicele precisū,

¹⁾ M. Pompiliu, în Hasdeū, *Traian*, t. 1 (1869), p. 119
Balade populare române, Iași, 1870, p. 74-5.

ba chiar nominală, ală originii sale oltenene, ară pute cine-va să se îndoiască despre prioritatea «Visului lui Tudoră Vladimirescu.»

Dacă «Visulă lui Tudoră Vladimirescu» s'ară fi pierdută, rămânândă numai cele-alte două varian-turi, ară fi aprópe cu neputință de a recunósce trep-tata loră desfășurare din cartea cea poporană a «Visului Maicei Domnului.»

Nicăiri nu se arată mai la lumină : pe de o parte impletecirea cea migăloăsa a literaturăi poporane scrise cu cea nescrisă ; pe de alta, imposibilitatea de a le despletoci pe fie-care în specie și pe ambele în ge-nere, dacă nu recurgemă la metoda așa đicândă naturalistă de a culege mereu, a alătura și a grupa varianturile....

